

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

MAGISTRSKO DELO
**RAČUNOVODSKI NAČINI POVEČEVANJA DOBIČKA –
ANALIZA STANJA V SLOVENIJI**

Ljubljana, december 2005

TAMARA ŠIMUNACI BOŠKIN

IZJAVA

Študentka Tamara Šimunaci Boškin izjavljam, da sem avtorica tega magistrskega dela, ki sem ga napisala pod mentorstvom prof. dr. Marka Hočevarja in skladno s 1. odstavkom 21. člena Zakona o avtorskih in sorodnih pravicah dovolim objavo magistrskega dela na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, 5.12.2005

Tamara Šimunaci Boškin

VSEBINA

1	UVOD	1
2	O RAČUNOVODSTVU	3
2.1	Pravna ureditev računovodstva	5
2.2	Slovenski računovodski standardi	8
2.2.1	Pomembnejša določila Slovenskih računovodskih standardov	8
2.3	Predpostavka previdnosti.....	10
3	KREATIVNO RAČUNOVODSTVO	12
3.1	Makro in mikro ravni manipulacije	16
3.1.1	Primer empirične raziskave iz ZDA: znaki, ki kažejo na uporabo kreativnih računovodskih metod	17
3.1.2	Izsledki analize »Dvajset vprašanj direktorjem velikih kanadskih korporacij«	20
3.2	Načelo resnične in poštene predstavitve.....	22
3.2.1	Kratek pregled pomena »resnično in pošteno poročanje« po posameznih državah	23
3.3	Primer uporabe kreativnega računovodstva: podjetje ENRON – ameriški energetski gigant	27
4	METODE KREATIVNEGA RAČUNOVODSTVA V PRAKSI	33
4.1	Prezgodnje pripoznavanje prihodkov oz. pripoznavanje fiktivnih prihodkov.....	34
4.1.1	Prezgodnje pripoznavanje prihodkov, fiktivne prodaje in naročila	35
4.1.2	Prezgodnje pripoznavanje prihodkov in Incotermi	35
4.1.3	Prezgodnje pripoznavanje prihodkov in spremna pisma (side letters)	35
4.1.4	Pripoznavanje prihodkov od prodaje med povezanimi pravnimi osebami	36
4.1.5	Pripoznavanje prihodkov pri dolgotrajnih poslih	36
4.1.6	Konsignacijska prodaja in pripoznavanje prihodkov	37
4.1.7	Nekaj konkretnih primerov prezgodnjega pripoznavanja prihodkov	37
4.1.8	Ugotavljanje prezgodnjega pripoznavanja prihodkov in fiktivnih prihodkov	38
4.1.8.1	Razkritja in pojasnila k računovodskim izkazom.....	38
4.1.8.2	Trend gibanja terjatev do kupcev	39
4.1.8.3	Druge ekonomske kategorije iz bilance stanja, ki so pogosto tarča manipulacij.....	40
4.1.8.4	Proizvodne zmogljivosti.....	40
4.2	Agresivne metode usredstvenja in kreativna politika amortiziranja	42
4.2.1	Kreativno usredstvenje stroškov	42
4.2.1.1	Stroški razvoja programske opreme in računalniških rešitev ter zagonski stroški	43
4.2.1.2	Stroški razvijanja in raziskovanja.....	45
4.2.2	Odkrivanje kreativnosti pri usredstvenju stroškov	45
4.2.2.1	Podrobna analiza usredstvenih stroškov.....	46
4.2.2.2	Analiza vsebine usredstvenih stroškov.....	46
4.2.2.3	Analiza usredstvenih stroškov v preteklih letih.....	46
4.2.2.4	Zakrivanje agresivnega usredstvenja stroškov	47
4.2.2.4.1	Neprimerna - kreativna politika amortiziranja	47
4.2.2.4.2	Ugotavljati kreativnosti pri določanju dobe koristnosti amortizirljivega sredstva	48
4.3	Pristransko vrednotenje sredstev in obveznosti do virov sredstev	52
4.3.1	KREATIVNO VREDNOTENJE SREDSTEV	53
4.3.1.1	Terjatve do kupcev	53
4.3.1.2	Zaloge.....	55
4.3.1.2.1	Zaloge materiala	55

4.3.1.2.2	Zaloge proizvodov in nedokončane proizvodnje.....	57
4.3.1.3	Finančne naložbe.....	60
4.3.2	KREATIVNO VREDNOTENJE OBVEZNOSTI DO VIROV SREDSTEV	64
4.3.2.1	Kratkoročne udolgovljene (pasivne) časovne razmejitve.....	64
4.3.2.2	Dolgoročne rezervacije	65
4.3.2.3	Obveznosti do dobaviteljev	66
4.3.2.4	Pogojne obveznosti	67
4.3.3	Kreativnost pri sestavljanju izkaza poslovnega izida	69
4.3.4	Kreativnost pri sestavljanju izkaza finančnega izida.....	73
4.3.5	Računalniške prevare	74
5	VLOGA RAČUNOVODJE IN ZUNANJEGA REVIZORJA V KREATIVNEM RAČUNOVODSTVU	76
5.1	Nerevizijske storitve ter nekateri ukrepi za zagotavljanje neodvisnosti revizorja.....	80
5.2	Revizorjeva odgovornost pri odkrivanju in preprečevanju kreativnega računovodstva	80
6	ANALIZA REVIZORJEVIH MNENJ SLOVENSКИH PODJETIJ.....	84
6.1	Sklepne ugotovitve opravljene analize	89
7	ZAKLJUČEK.....	89
	TABELE IN SLIKE	91
	TABELE	91
	SLIKE	91
	LITERATURA IN VIRI	92
	LITERATURA	92
	VIRI.....	94
	SLOVAR TUJIH IZRAZOV IN KRATIC	96

1 UVOD

Uporabniki računovodskih informacij želijo nepristranske, resnične in poštene informacije. Te so potrebne za nadaljnje poslovno odločanje, zato je razumljiva težnja podjetja, da pri zunanjem poročanju poskuša zadovoljiti kar največji krog različnih uporabnikov: lastnike, posojilodajalce, dobavitelje, kupce, zaposlene, širšo družbeno okolje ter nenazadnje tudi državo. Računovodski izkazi največkrat ne vsebujejo vseh informacij, ki bi jih gospodarski subjekti potrebovali pri svojem poslovnem odločanju, zato je računovodskim izkazom potrebno dodajati pojasnila, razkritja in dodatne informacije, ki jih uporabniki potrebujejo. Na osnovi dodatnih razkritij si uporabniki računovodskih informacij oblikujejo sliko o tveganju in različnih negotovostih, ki vplivajo na podjetje in njegovo vrednost. Dodatna razkritja so tudi vir informacij, ki različnim uporabnikom omogočajo oblikovati pričakovanja glede bodočega poslovanja in uspešnosti podjetja.

Ker živimo v času globalne tranzicije, ko mnogi ekonomski sistemi doživljajo korenite spremembe, se vse bolj uveljavlja težnja po primerljivosti računovodskih izkazov podjetij v različnih ekonomskih in socialnih okoljih. Lastniki kapitala želijo vedeti, koliko jim bodo njihove naložbe prinašale, in če ugotovijo, da njihova pričakovanja niso bila uresničena, kapital prenesejo drugam, kjer se bo bolje in hitreje plemenitil.

V Sloveniji je računovodska stroka dobila svoje prve računovodske standarde leta 1993. Zaradi uresničevanja težnje po primerljivosti računovodskih izkazov slovenskih podjetij s podjetji iz drugih držav, so leta 2002 stopili v veljavo prenovljeni Slovenski računovodski standardi. V uvodu k Slovenskim računovodskim standardom je mogoče prebrati, katere so temeljne računovodske predpostavke in pozoren bralec bo hitro ugotovil, da predpostavka previdnosti, ki je bila v SRS iz leta 1993 ena izmed temeljnih računovodskih predpostavk, ni več navedena kot temeljna. Njeno mesto je prevzelo načelo resnične in poštene predstavitve. Predpostavka previdnosti izhaja iz konservativnega (evropskega) računovodskega pristopa in ščiti upnike, se počasi umika liberalnejši predpostavki, ki izhaja iz anglo-ameriškega poslovnega okolja. Ta ščiti naložbenike, ki morajo in želijo v vsakem trenutku vedeti, kako uspešno je podjetje, kamor so svoj denar naložili.

Ob vseh teh spremembah pa se postavlja vprašanje, ali je ravno v predpostavki o resničnem in poštenem prikazovanju gospodarskih kategorij v računovodskih izkazih mogoče iskati vzroke za kreativno računovodstvo. Ker upoštevanje resničnega in poštenega prikazovanja lahko tudi pomeni, da je zakonsko in strokovno določena računovodska pravila in prakso mogoče opustiti zaradi možnosti izbire, oziroma zato, da se zagotovi resnična in poštena slika o poslovanju podjetja. Menim, da je ravno računovodska predpostavka o resničnem in poštenem prikazovanju ekonomskih kategorij v računovodskih izkazih neke vrste spodbuda, vzvod za uporabo kreativnih računovodskih tehnik.

Turkova definicija kreativnega ali ustvarjalnega računovodstva pravi, da je to »...tisto računovodstvo, ki ni le spremljevalec in prikazovalec poslovanja, temveč s svojimi rešitvami, vezanimi na računovodske informacije, izboljšuje poslovne odločitve ter s tem poslovne izide in poslovna stanja (Turk, 2000, str. 794)«.

Iz tuje podjetniške prakse je poznanih veliko primerov, ko so podjetja prirejala računovodske podatke z namenom podajanja boljše slike o poslovnih uspešnosti. Najbolj razvpit je primer ameriškega energetskega giganta Enron, vendar pa še daleč ni osamljen.

Cilj magistrskega dela je dvojen. Najprej želim predstaviti vzroke za uporabo kreativnih računovodskih tehnik, same metode kreativnega računovodstva ter načine, kako podvomiti v verodostojnost računovodskih podatkov. Na osnovi spoznanj iz prebrane strokovne literature bom poskušala doseči drugi cilj oziroma opraviti raziskavo, ali je kreativno računovodstvo prisotno tudi v Sloveniji. Na osnovi analize revizorjevih mnenj o revidiranih računovodskih izkazih bom poskušala potrditi (ali ovreči) tezo, da je kreativno računovodstvo prisotno tudi med slovenskimi podjetji.

Pri izdelavi magistrskega dela uporabljam metodo deskripcije za podroben in objektivni opis osrednjega predmeta proučevanja, to je kreativnih računovodskih tehnik ter njihov vpliv na izkazane poslovne rezultate nekega podjetja. Pri raziskovanju, odkrivanju in sistematični obdelavi ugotovitev se naslanjam na domačo in tujo strokovno literaturo s področja računovodstva, kreativnega računovodstva ter na zakonodajo z računovodskega in revizijskega področja. Del literature predstavljajo članki uglednih tujih in domačih avtorjev s področja računovodstva, revizije, ekonomike podjetja in kreativnega računovodstva ter tudi ustrezna zakonodaja. Poleg metode deskripcije je uporabljena tudi metoda zbiranja, ovrednotenja in izločevanja. Izbrane podatke, ki izhajajo iz analize revizorjevih mnenj, glede na vsebino razvrstim, jih analiziram ter dobljene rezultate medsebojno primerjam. Pri tem gre za kombiniranje procesov dedukcije, indukcije in sinteze.

Magistrsko delo je razdeljeno na sedem poglavij. Uvodni opredelitvi problema, namena in ciljev sledi v drugem poglavju podrobnejša teoretična predstavitev vsebine računovodstva, zakonskih predpisov vezanih na računovodstvo ter njegove strokovne podlage. Podrobneje se ustavim na opredelitvi predpostavke previdnosti ter njeni interpretaciji v četrti smernici Evropske unije. V nadaljevanju se v tretjem poglavju osredotočim na opredelitev kreativnega računovodstva ter prikažem možne ravni računovodske manipulacije. Poleg izsledkov dveh tujih raziskav na temo kreativnega računovodstva, predstavljam tudi medijsko najbolj razvpit primer kreativnega računovodstva (Enron). V četrtem poglavju, ki je najobsežnejše, podrobneje predstavim metode kreativnega računovodstva v praksi. V petem poglavju opozorim na odgovornost, ki jo pri preprečevanju in ugotavljanju kreativnega računovodstva nosita računovodja in zunanji revizor ter pojasnim spremembe, ki so se zgodile v Evropski uniji, Združenih državah Amerike ter v Sloveniji, kot odgovor na zlom ameriške korporacije, ki je bil posledica uporabe kreativnih računovodskih tehnik. V šestem poglavju magistrskega dela predstavljam analizo revizorjevih mnenj slovenskih podjetij. Ugotovitve, ki iz nje izhajajo opozarjajo na sum o prisotnosti kreativnega računovodstva med slovenskimi podjetji. V sklepnem poglavju vse ugotovitve združim.

2 O RAČUNOVODSTVU

Računovodstvo je informacijska dejavnost spremljanja in proučevanja v denarju izraženih poslovnih dogodkov katerega koli poslovnega sistema. Poslovni sistemi opravljajo različne posle in zato so poslovni dogodki medsebojno zelo različni. Če jih ne bi ovrednotili oziroma izrazili v denarju, bi jih ne mogli medsebojno primerjati. Ravno tako ne bi mogli objektivno ugotoviti, kateri od dveh primerjanih poslovnih sistemov z enako poslovno dejavnostjo je uspešnejši. Denar je tisti merilec vrednosti, ki različne poslovne dogodke pretvori na skupni imenovalce in omogoča enostavno primerjavo, analizo in obdelavo različnih podatkov ter pridobivanje potrebnih informacij.

Samo računovodstvo se deli na naslednje sklope:

1. knjigovodstvo (obravnavanje podatkov o preteklosti),
2. računovodsko predračunavanje (obravnavanje podatkov o prihodnosti),
3. računovodsko nadziranje (nadziranje obravnavanja podatkov),
4. računovodsko proučevanje ali analiziranje.

Vsi ti deli so usmerjeni v t.i. peti sklop računovodstva - v računovodsko informiranje. V zadnjem času je računovodsko informiranje pridobilo na pomembnosti predvsem zaradi širitve lastniške strukture v poslovnih sistemih ter tudi zaradi samih notranjih¹ in zunanjih² uporabnikov informacij. Zaposlene v podjetju zanima tekoča uspešnost poslovanja kot tudi tista iz preteklih obdobj, kje so največja odstopanja od zastavljenih ciljev, kakšni so načrti za prihodnost, koliko je njihova zaposlitev varna, kakšne so obeti za rast njihovih plač ipd. Seveda obstajajo tudi drugi notranji uporabniki informacij: tako npr. vodje profitnih centrov ali obratov želijo vedeti, kakšna je njihova uspešnost, ali so zastavljeni cilji doseženi, razlogi, zakaj niso, pa lastniki, ki na osnovi podanih računovodskih informacij sprejemajo pomembne poslovne odločitve, med katerimi je lahko tudi odločitev o prenehanju obstoja poslovnega sistema.

Poleg notranjih uporabnikov informacij obstaja še velika skupina zunanjih. To so subjekti, ki niso zaposleni v poslovnem sistemu. To so lahko lastniki, ki nimajo pravice do aktivnega upravljanja, dobavitelji, ki pričakujejo, da bodo njihove terjatve pravočasno poplačane. Pomemben uporabnik računovodskih informacij je država, ki jo zanima, kako in koliko uspešen je poslovni sistem, saj je prikazani poslovni izid osnova za obračun davkov. Nenazadnje je uporabnik računovodskih informacij tudi javnost, predvsem v kraju, kjer podjetje deluje, ki želi ugotoviti, ali podjetje s svojim delovanjem ogroža človekovo okolje in kako ukrepati, da bi se ogrožanje preprečilo ter kakšne so ekonomske in finančne možnosti podjetja za pomoč pri reševanju krajevnih problemov in problemov v zvezi z zaposlovanjem. (Turk et al., 1999. str. 704-705).

¹ Po Pojmovniku računovodstva, financ in revizije so notranji uporabniki računovodskih informacij; interni uporabniki računovodskih informacij (internal users of accounting information, internal users of financial information) uporabniki računovodskih informacij v sami organizaciji, na katero se informacije nanašajo: izvajalci posameznih nalog, ki morajo odločati o podrobnostih izvajanja, poslovodstvo na raznih ravneh, tudi najvišji, t.j. ravnateljstvo, nadzorni svet in drugi organi, zaposleni v podjetju in lastniki podjetja s pravico do tvornega upravljanja, ki niso člani nadzornega sveta (Turk, 2002, str. 362).

² Po Pojmovniku računovodstva, financ in revizije so zunanji uporabniki računovodskih informacij; eksterni uporabniki računovodskih informacij (external users of accounting information) uporabniki računovodskih informacij zunaj organizacije, na katero se informacije nanašajo: lastniki podjetja brez dejavne pravice do upravljanja, možni vlagatelji kapitala v podjetje, dajalci posojil podjetju, dobavitelji, ki prodajajo podjetju z dolgoročnim odlogom plačila (dajejo dolgoročne blagovne kredite), drugi upniki podjetja, glavni stalni kupci v podjetju, tekmeci podjetja, država, javnost; nasprotje notranjih uporabnikov (Turk, 2002, str. 854 – 855).

Uporabnikov informacij je veliko in interesi teh skupin različni, zato so tudi njim podane informacije največkrat različne³, vendar pa zaradi različnosti interesov ne sme biti ogrožena njihova pravica do popolnega in bistvenega informiranja.

Iz vsega navedenega izhaja, da računovodstvo ni namenjeno samo sebi, temveč z računovodskimi informacijami, ki jih daje, zadovoljuje potrebe v organizaciji, na katero se nanašajo in potrebe zunaj nje. Brez ustreznih računovodskih informacij si ni mogoče zamisliti notranjega odločanja v zvezi z obravnavano organizacijo (Turk, Melavc, Korošec, 2004, str. 36).

Dejstvo, da je uporabnikov računovodskih informacij veliko, nekako samo napeljuje k spoznanju, da je nemogoče za vsakega uporabnika vsakokrat sproti pripravljati ustrezna poslovna in računovodska poročila. Nemogoče si je predstavljati, da bi poslovni sistem pripravljal eno poročilo za lastnike, drugo za zaposlene, tretje za dobavitelje, četrto za državo... Res je, da vsaka skupina potrebuje drugačne informacije in da ima poročilo zanje različno stopnjo pomembnosti. Gospodarska družba mora dobro predstaviti svoje rezultate, svoje poslovno in računovodsko poročilo ter razkritja k računovodskim izkazom, ob tem pa ne sme pozabiti dati ustrezne teže na posamezne podatke, namenjene določenim uporabnikom, seveda pa mora biti pozorna na razkritja z vidika poslovne skrivnosti⁴.

Računovodski izkazi imajo veliko sporočilno moč in zadovoljujejo potrebe po informacijah različnih interesnih skupin, zato so izkazi pripravljeni takò, da zadovoljujejo splošne potrebe po informacijah različnih uporabnikov. Takò pripravljeni računovodski izkazi največkrat ne vsebujejo vseh informacij, ki bi jih gospodarski subjekti potrebovali in želeli za svoje poslovno odločanje⁵, zato je računovodskim izkazom potrebno dodajati pojasnila, razkritja in dodatne informacije, ki jih uporabniki potrebujejo. Dodatne informacije so tiste, ki podajajo razkritja o tveganju in negotovostih, ki vplivajo na podjetje, ter o sredstvih in obveznostih, ki

³ Odar dodaja: "Glede na to, da imajo različni zunanji uporabniki računovodskih informacij svoje posebne interese, jih morajo pripravljalci upoštevati in se jim kar najbolj prilagajati, vendar s tem ne smejo nikakor in nikoli ogrožati pravic vseh uporabnikov do enake popolnosti in enake vsebine informiranja." (Odar, 2004).

⁴ Po Pojmovniku računovodstva, financ in revizije je poslovna skrivnost, poslovna tajnost (business secret) kar kdo o poslovanju ve in mu je zaupano o poslovnih procesih in stanjih, vendar o tem ne sme pripovedovati drugim, saj bi s tem povzročal škodo; sem ne sodijo splošno znani in vsem dostopni podatki, temveč le tisti podatki, znanja, izkušnje in vedenja, ki organizaciji zagotavljajo prednost pri proizvodjanju, opravljanju storitev oziroma na trgu (Turk, 2002, str. 487).

⁵ Vlagatelji so najpomembnejši uporabniki računovodskih informacij in bolj kot podatke o preteklem poslovanju jih zanima poslovanje podjetja v prihodnosti. Kljub temu, da se računovodski izkazi vedno nanašajo na preteklost, je iz računovodskega poročila mogoče razbrati tudi nekaj pomembnih informacij, ki se nanašajo na delovanje podjetja v prihodnosti:

- a. iz poslovnega poročila (ki vključuje tudi računovodsko poročilo) je mogoče ugotoviti ali gre za nedelujoče podjetje (non going concern),
- b. v računovodskem poročilu so razkrite uporabljene računovodske usmeritve oziroma so navedene njihove spremembe z izračunom učinkov teh sprememb. Na tej podlagi je mogoče predvideti učinke uporabljenih računovodskih usmeritev v prihodnosti,
- c. v računovodskih izkazih so vedno prikazani izkazi za tekoče in preteklo leto. Z natančno analizo je tako mogoče sklepati o prihodnjih razvojnih težnjah;
- d. v letnem poročilu je poleg računovodskih podatkov in informacij še veliko drugih, ki so lahko dobra osnova za primerjanje danega podjetja z drugimi iz iste dejavnosti ter na osnovi analize je mogoče sklepati o možnem prihodnjem položaju danega podjetja.
- e. Ker je večina računovodskih izkazov revidirana. Revizor, poleg ocene o skladnosti izkazov s sprejetimi računovodskimi usmeritvami, poda mnenje o primernosti uporabljenih računovodskih usmeritev za prikaz dejanskega stanja in poslovni izid podjetja. Pomembno je, da revizor v svojem mnenju opozori na tiste podatke, informacije in uporabljene računovodske usmeritve, ki bi lahko vplivale na odločanje uporabnika računovodskih izkazov. (Odar, 2003, str. 30-31).

niso izkazani v bilanci stanja (na primer podatki o izdanih menicah za zavarovanje plačil, o vpisanih hipotekah na premoženju, o prevzetem jamstvu na podlagi garancij ali o kakih drugih inštrumentih zavarovanja plačil, o zalogah rudnin pa tudi o drugih možnih, vendar še ne izkazanih sredstvih in obveznostih. Odar, 2003, str. 25).

Oblike računovodskih poročil, ki jih poznamo danes, imajo svoj izvor v preteklosti. Najverjetneje je pojav prvih računovodskih razvidov povezan s pojavom denarja v prvem tisočletju pred našim štetjem. V ta čas segajo prva beleženja pojavov v denarni merski enoti. Denar je neizogiben spremljevalec tistih, ki se ukvarjajo s posli, zato se domneva, ki pravi, da so z (računovodskim) razvidovanjem pričeli ravno trgovci, zdi zelo verjetna. Potrditev navedenemu najdemo v knjigi O trgovcu, ki jo je sredi 15. stoletja napisal dubrovniški trgovec Benedikt Kotruljević, kjer je posebno poglavje namenil vodenju poslovnih knjig (Turk, Melavc, Korošec, 2004, str. 511).

Nedvomno je bilo računovodenje vzpostavljeno zaradi potreb tistih, ki so se ukvarjali s poslom in skladno s spreminjanjem teh potreb se je tudi prilagajalo, spreminjalo. V 17. stoletju je knjigovodstvo dobilo svojo pravno podlago, zaradi povečanega javnega interesa in interesa drugih udeležencev v poslu. Takrat je trgovinska zakonodaja želela zaščititi poslovne koristi zunanjih udeležencev pred namernim bankrotom. V zakonodaji je bilo določeno, da je treba omogočiti vpogled v premoženje posameznega poslovnega sistema z namenom, da bi bili drugi udeleženci v poslu zaščiteni oziroma seznanjeni s premoženjskim stanjem obravnavane organizacije. Zakonodaja ni predpisovala določene knjigovodske oblike, ampak je zahtevala le, da mora biti upoštevano načelo urejenosti. S časom so se zahteve povečevale in z razvojem različnih organizacijskih oblik poslovnih sistemov je zakonodaja najprej določevala, da je za presojo premoženjskega stanja in čistega premoženja zadoščalo urejeno knjigovodstvo skupaj s popisi, kasneje pa so se začeli pojavljati tako predpisi o bilancah stanja ter zahteva po objavljanju podatkov o poslovanju.

Poleg trgovinske zakonodaje je na področje vodenja poslovnih knjig začela posegati še davčna zakonodaja. Če je bil glavni namen trgovinske zakonodaje zavarovanje poslovnih koristi drugih oziroma ugotavljanje premoženjskega stanja obravnavanega poslovnega sistema, je bila davčna zakonodaja usmerjena v ugotavljanje tistih podatkov iz poslovne dejavnosti, ki so potrebni za ugotavljanje davčne obveznosti oziroma v ugotavljanje prihodkov, odhodkov in poslovnega izida. Davčna zakonodaja se je v svojih zahtevah o vodenju poslovnih knjig opirala in dopolnjevala s trgovinsko zakonodajo. Podatki iz knjigovodskih razvidov so služili za obračun davkov le, če so bili vodeni po načelu urejenosti⁶.

2.1 Pravna ureditev računovodstva

Že v obdobje prejšnje skupne države segajo želje in prizadevanja računovodske stroke, da bi sama urejala in reševala strokovne podrobnosti, ne pa država z zakoni. Prizadevanja so obrodila sadove še pred razpadom prejšnje države, ko so v Zakonu o računovodstvu določili, da si stroka lahko sama določi »pravila igre« z uvedbo računovodskih standardov, upoštevajoč določena računovodska načela. Takrat je ideja o računovodskih standardih dobila tudi pravno osnovo in od 1.1.1993 dalje družbe v Sloveniji pri sestavljanju računovodskih

⁶ Po kodeksu računovodskih načel ima načelo urejenosti naslednji pomen: da se računovodstvo drži ustaljenih pravil, da zagotavlja zanesljive in jasne računovodske listine, poslovne knjige ter računovodske izkaze in poročila (Kodeks računovodskih načel, 1998).

poročil v celoti upoštevajo Slovenske računovodske standarde (v nadaljevanju SRS)⁷. Država se je tako delno umaknila s področja postavljanja zahtev v zvezi z računovodstvom. Še vedno pa je tista, ki postavlja okvire za zagotavljanje poslovnega interesa na računovodskih podatkih in natančno določa zahteve, ki so pomembne z vidika davkov (Turk, Melavc, Korošec, 2004, str. 511).

Zakon o gospodarskih družbah (v nadaljevanju ZGD) v sedmem poglavju obravnava poslovne knjige in letno poročilo. Med splošnimi določbami je navedeno, da morajo družbe izdelati letna poročila v skladu z določbami 7. poglavja ter ob upoštevanju računovodskih standardov in načel ter splošnih računovodskih predpostavk, ki so stalnost, doslednost ter evidentiranje sprememb v trenutku nastanka⁸. Družbe morajo sestaviti računovodske izkaze in poročila za poslovno leto, ki se lahko razlikuje od koledarskega. Zakon gospodarskim družbam nalaga, da morajo računovodski izkazi in poslovna poročila prikazovati resnično in pošteno stanje premoženja in obveznosti družbe, njen finančni položaj ter poslovni izid. Zakon v 52. členu 7. poglavja opredeljuje majhne, srednje in velike družbe (podaja kriterije za klasifikacijo), 53. člen se nanaša na konsolidirana letna poročila (člen podrobneje določa, katere družbe morajo sestaviti konsolidirana letna poročila, kriterije, ki morajo biti izpolnjeni, da je mogoče govoriti o nadrejeni družbi, kaj mora izkazovati konsolidirano letno poročilo, iz česa je sestavljeno konsolidirano letno poročilo. V osmi točki 53. člena se zakon neposredno sklicuje na SRS, ki podajajo podrobnejše določbe glede določitve nadrejenih družb ter nekatere podrobnosti glede sestave konsolidiranega letnega poročila). 54. člen zakona opredeljuje revidiranje letnih poročil (kdo je zavezan k reviziji, kaj mora vsebovati revizorjevo poročilo, komu je revizor odgovoren ter rok, do katerega mora biti opravljena revizija letnega poročila družbe). 55. člen obravnava javno objavo letnih poročil, 55. a člen pa obravnava posredovanje podatkov iz letnih poročil. 56. člen obravnava letno poročilo (njegove sestavine), v 57. členu je zapisano, da mora biti letno poročilo sestavljeno jasno in pregledno⁹. Izkazovati mora resničen in pošten prikaz premoženja in obveznosti družbe, njenega finančnega položaja ter poslovnega izida. Če uporaba določb iz zakona ter SRS oziroma MSRP ne zadošča za resničen in pošten prikaz, mora priloga k izkazom obsegi ustrezna pojasniti. Zakon tudi navaja, da je v izjemnih primerih mogoče opustiti uporabo posameznih določb zakona, če se z njeno opustitvijo doseže resničen in pošten prikaz premoženja in obveznosti družbe, njenega finančnega položaja ter poslovnega izida. V takem primeru je treba v prilogi k izkazom pojasniti razloge za opustitev uporabe posamezne določbe in opisati, kakšne učinke bi imela uporaba take določbe na prikaz premoženja in obveznosti družbe, njenega finančnega položaja ter poslovnega izida. 58. člen obravnava

⁷ Zaradi vse večjega mednarodnega povezovanja in odpiranja kapitalskih trgov, postaja težnja po primerljivosti vse pomembnejša. Da bi tudi SRS zagotovili primerljivost računovodskih izkazov podjetij, ki delujejo v Sloveniji s tistimi, ki delujejo v drugih državah, se le ti prilagajajo in posodablajo z najnovejšimi usmeritvami mednarodne računovodske stroke. Še več, z letom 2005 morajo družbe, katerih vrednostni papirji so uvrščeni na katerega od organiziranih trgov vrednostnih papirjev v državah članicah Evropske unije in so zavezane h konsolidaciji, sestaviti letno poročilo v skladu z mednarodnimi standardi računovodskega poročanja. (Po ZDG morajo v skladu z MSRP pripravljati letna poročila še banke, zavarovalnice in druge družbe, če tako določi skupščina, vendar za obdobje najmanj petih let).

⁸ Načelo dosledne stanovitnosti pomeni, da mora biti način računovodskega obravnavanja gospodarskih kategorij jasno določen in se ne more spreminjati glede na trenutne koristi poslovne celote. Če so načini računovodskega obravnavanja gospodarskih kategorij v različnih obdobjih različni, je treba prikazati razloge in posledice takšnih sprememb. Načelo strogega upoštevanja nastanka poslovnega dogodka pa narekuje, da računovodstvo obravnava spremembe gospodarskih kategorij skladno z nastankom poslovnih dogodkov (Kodeks računovodskih načel, 1998).

⁹ Računovodski podatki in informacije, spreminjanje računovodskih podatkov in informacij, izkazovanje računovodskih podatkov in informacij ter računovodske listine, izkazi in poročila morajo biti primerno urejeni, strnjeni in usklajeni ter uporabnikom čim bolj razumljivi (načelo preglednosti) (Kodeks računovodskih načel, 1998).

splošna pravila o členitvi izkazov, kjer je med drugim navedeno, da je način členitve postavk v izkazih mogoče spreminjati le izjemoma, ter da je v takem primeru v prilogi s pojasnili k računovodskim izkazom treba opozoriti na to okoliščino ter pojasniti razloge za spremembo načina členitve postavk.

Tretji oddelek zakona obravnava bilanco stanja. 59. člen opredeljuje udeležbo in družbe v skupini, 60. člen rezerve, 61. člen pa členitev bilance stanja. Četrti oddelek se nanaša na izkaz poslovnega izida, kjer 62. člen podaja členitev tega izkaza. Peti oddelek se nanaša na vrednotenje postavk v računovodskih izkazih in v 63. členu so navedena naslednja splošna pravila vrednotenja:

1. predpostavlja se nadaljevanje družbe kot delujočega podjetja¹⁰,
2. uporaba metod vrednotenja se brez utemeljenih razlogov ne sme spreminjati iz poslovnega leta v poslovno leto,
3. treba je upoštevati načelo previdnosti: izkažejo se le dobički, ki so do bilančnega dne uresničeni ter vsa predvidljiva tveganja in izgube, nastale v poslovnem letu ali v katerem od prejšnjih poslovnih let, tudi če ta tveganja oziroma izgube postanejo znana šele po presečnem bilančnem dnevu do dneva izdelave letnih računovodskih izkazov, amortizacijo in druge odpise pa je treba upoštevati ne glede na to, ali se poslovno leto konča z dobičkom ali izgubo,
4. treba je upoštevati načelo poštene vrednosti,
5. odhodke in prihodke je treba upoštevati ne glede na to, kdaj so bili plačani oziroma prejeti,
6. sestavine sredstev in obveznosti do virov sredstev je treba vrednotiti posamično,
7. začetna bilanca stanja poslovnega leta se mora ujemati s končno bilanco stanja prejšnjega poslovnega leta .

Za podrobnejša pravila o računovodenju pa ZGD uporabnike usmerja na ustrezne SRS oziroma MSRP.

Zakon nadalje opredeljuje še letna poročila in pravila vrednotenja v primeru združitve in delitve družb, v sedmem oddelku je opredeljena vsebina priloge k izkazom (med drugim tudi metode uporabljene za vrednotenje posameznih postavk v računovodskih izkazih, metode uporabljene za izračun odpisov vrednosti; tečaj, ki je bil uporabljen za preračun vrednosti iz tuje valute v slovenski tolar ipd).

Iz grobega pregleda sedmega poglavja ZGD izhaja, da zakon ne posega v konkretna strokovna vprašanja, določa le minimalni nabor podatkov, obliko, publiciteto, ki so predpisani za vse družbe, za vsa bolj specifična vprašanja pa uporabnike usmerja na ustrezne računovodske standarde, kar pomeni, da se zakon s standardi dopolnjuje.

Davčna zakonodaja posega na področje računovodstva le v obsegu potrebnem za sam obračun davkov. Tu se morajo gospodarske družbe opirati na Zakon o davku na dohodek pravnih oseb¹¹. Pomembno je tudi dejstvo, da se tudi davčna zakonodaja sklicuje na SRS zaradi posebnih potreb po obdavčenju pa vpeljuje še nekaj dodatnih zahtev kot npr. davčna

¹⁰ Trajanje poslovanja, ki je predmet računovodskega obravnavanja, praviloma ni vnaprej določeno. Iz tega izhaja, da se poslovna celota obravnava tako, kot da bo v dogledni prihodnosti še vedno poslovala in da imajo obdobji poslovni izidi, tudi letni, le relativno vrednost (načelo časovne neomejenosti poslovanja) (Kodeks računovodskih načel, 1998).

¹¹ Ur.l.RS št 17; 24.2.2005.

zakonodaja določa maksimalne letne amortizacijske stopnje ter druge pomembne omejitve pri pripoznavanju davčnih odhodkov in davčnih prihodkov.

2.2 Slovenski računovodski standardi

Slovenske računovodske standarde oblikuje Slovenski inštitut za revizijo (v nadaljevanj SIR), sprejme pa jih v soglasju z Ministrom za finance, ki mora pred odločitvijo o soglasju pridobiti mnenje Gospodarske zbornice Slovenije (v nadaljevanju GZS), Obrtne zbornice Slovenije (v nadaljevanju OZS) ter Agencije za trg vrednostnih papirjev. SRS so pravila o strokovnem ravnanju na področju računovodstva, ki so objavljeni v Uradnem listu Republike Slovenije in imajo moč državnega prepisa. SRS zakonsko določena temeljna pravila in zahteve računovodstva podrobneje razčlenjujejo, pojasnjujejo in določajo način njihove uporabe. SRS so združitev domače računovodske teorije z mednarodnimi zahtevami zlasti Mednarodnimi računovodskimi standardi (v nadaljevanju MSRP) in smernicami Evropske zveze, nanje pa vpliva tudi razvoj v drugih državah, ki upošteva prevladujoča mednarodna strokovna dognanja (SRS, 2003, str.7).

SRS so obvezni za vse gospodarske družbe. Obravnavajo celotno računovodstvo (knjigovodstvo, računovodsko predračunavanje, računovodsko nadziranje in računovodsko proučevanje) in ne samo tistih njegovih delov, ki jih je bilo treba poenotiti zaradi različnih mednarodnih rešitev. SRS niso le preprost prepis mednarodnih spoznanj, temveč konkretizirajo slovenske računovodske zamisli na podlagi novejšega razvoja v svetu (Turk, 2002, str. 5-6). Ob pregledu posameznih SRS ugotovimo, da je posamezni SRS lahko povezan z več mednarodnimi računovodskimi standardi in smernicami Evropske zveze, posamezen MSRP ali posamezna smernica Evropske zveze pa upoštevan/-a v več SRS, ker obstaja različna sistematizacija prvih in drugih. Zanimivo in pomembno je dejstvo, da SRS obravnavajo nekatera področja, za katera še ni ustreznih MSRP, saj SRS temeljijo na domačem Kodeksu računovodskih načel in zajemajo precej širše področje kot ga zdaj obravnavajo MSRP (SRS, 2003, str. 7-9)¹².

Ne moremo pa trditi, da so SRS v vseh pogledih skladni z MSRP. Slednji velikokrat dopuščajo več rešitev, ki jih slovenski standardi omejujejo, v nekaterih primerih pa ne upoštevajo vseh novih rešitev iz MSRP, ker niso sprejemljive za slovensko računovodsko stroko. Kadar podjetje javno predstavi svoje računovodske izkaze drugače kot zahtevajo SRS, mora predstaviti tudi razlike med uporabljenimi rešitvami iz MSRP ter med rešitvami iz SRS.

2.2.1 Pomembnejša določila Slovenskih računovodskih standardov

SRS že v uvodu opredeljujejo temeljne računovodske predpostavke in kakovostne značilnosti računovodskih izkazov ter s tem celotnega računovodstva. Temeljne računovodske predpostavke so upoštevanje nastanka poslovnega dogodka, upoštevanje časovne neomejenosti delovanja ter upoštevanje resnične in poštene predstavitve postavk v računovodskih izkazih. Prva predpostavka pomeni, da se poslovni dogodki pripoznajo, ko se pojavijo in ne šele ob plačilu. Druga predpostavka pomeni, da je treba računovodske izkaze sestavljati, kot da bo podjetje nadaljevalo poslovanje v dogledni prihodnosti in kot da nima niti namena niti potrebe, da bi ga povsem ustavilo ali pomembno skrčilo. Tretja predpostavka

¹² Za Slovenijo velja, da se določbe v MSRP za razliko od nekaterih držav, npr. Estonije, Cipra, Hrvaške, Makedonije, Srbije in Črne gore idr., ne štejejo kot določbe v SRS neposredno, temveč se do vključitve le-teh v SRS štejejo kot informacija o strokovnih dosežkih.

pomeni, da je treba sestavljati računovodske izkaze, ki resnično in pošteno prikazujejo spremembe posamičnih cen in vrednosti evra, saj so te spremembe v sodobnem gospodarstvu neizogibne.

Kakovostne značilnosti računovodskih izkazov so predvsem razumljivost, ustreznost, zanesljivost in primernost. Razumljivost pomeni, da uporabniki razumejo postavke v njih in tudi pomen kontov ter vknjižb. Ustreznost pomeni, da imajo postavke v računovodskih izkazih ne le zaželeno, potrebne in koristne lastnosti, temveč tudi konti in vknjižbe na njih ustrezajo določenemu namenu in pravilom. Zanesljivost pomeni, da postavke v računovodskih izkazih ne vsebujejo pomembnih napak in pristranskih stališč ter zvesto predstavljajo tisto, kar trdijo, da predstavljajo, ali za kar se lahko upravičeno domneva, da predstavljajo in tudi, da so konti in vknjižbe na njih popolni in zanesljivi. Zanesljivost zajema tudi podnačelo previdnosti in podnačelo prednosti vsebine pred obliko. Primerljivost pomeni, da so postavke v računovodskih izkazih istega podjetja za različna leta medsebojno primerljive ter da so primerljive postavke v računovodskih izkazih različnih podjetij in tudi, da so primerljivi konti in vknjižbe na njih tako v posameznem podjetju kot tudi v različnih podjetjih. Standardi nadalje opredeljujejo kriterije za pripoznavanje, merjenje in prevrednotenje gospodarskih kategorij, po katerih se (SRS, 2003, str.14):

1. sredstvo se v bilanci stanja pripozna, če je verjetno, da se bodo v prihodnosti zaradi njega povečale gospodarske koristi in če ima ceno ali vrednost, ki jo je mogoče zanesljivo izmeriti,
2. dolg se pripozna, če je verjetno, da se bodo zaradi njegove poravnave sredstva, ki omogočajo gospodarske koristi, zmanjšala in da je mogoče znesek za njegovo poravnavo zanesljivo izmeriti,
3. prihodki se pripoznajo, če je povečanje prihodnjih gospodarskih koristi, ki je povezano s povečanjem posameznega sredstva ali z zmanjšanjem posameznega dolga, mogoče zanesljivo izmeriti,
4. odhodki se pripoznajo, če je zmanjšanje prihodnjih gospodarskih koristi, ki je povezano z zmanjšanjem posameznega sredstva ali s povečanjem posameznega dolga, mogoče zanesljivo izmeriti ter
5. po finančnem pojmovanju kapitala se čisti dobiček doseže samo takrat, ko je denarno izraženi znesek sredstev na koncu obračunskega obdobja, po odbitku dolgov in po odštetju vseh izplačil kapitala lastnikom oziroma po prištetju vseh novih vplačil v kapital v obračunskem obdobju, večji od denarno izraženega zneska sredstev po odbitku dolgov na začetku obračunskega obdobja.

Merjenje je ugotavljanje denarno izraženih velikosti, v katerih se pripoznajo gospodarske kategorije. Za merjenje gospodarskih kategorij obstajajo različne podlage; najpomembnejše pa so:

1. izvirna vrednost, ki predstavlja vrednost, po kateri je bila stvar oziroma dolg nabavljen,
2. dnevna vrednost, ki predstavlja znesek plačane gotovine ali gotovinskih ustreznih, ki bi bili potrebni, da bi jih sproti poravnali,
3. iztržljiva vrednost, ki predstavlja zneske gotovine ali gotovinskih ustreznikov, ki bi jih bilo mogoče v sedanosti prejeti s prodajo sredstev in
4. sedanja vrednost, ki predstavlja sedanjo diskontirano vrednost prihodnjih čistih denarnih ustreznikov.

Prevrednotenje je sprememba prvotno izkazane vrednosti gospodarskih kategorij po začetnem pripoznanju in je lahko posledica spremembe kupne moči domače valute, merjene v evrih (splošno prevrednotenje), ali sprememb cen gospodarskih kategorij (posebno prevrednotenje). Splošno prevrednotenje se opravi le pri kapitalu in le, če je bila rast tečaja evra do tolarja v predhodnem letu večja ali enaka 5,5%. Posebno prevrednotenje se opravi bodisi zaradi okrepitve sredstev, ki poveča njihovo do tedaj izkazano vrednost, bodisi zaradi oslabitve sredstev, ki zmanjša njihovo do tedaj izkazano vrednost. Upoštevanje oslabitve sredstev je obvezno, upoštevanje okrepitve sredstev pa dopustno. Posebno prevrednotenje se opravi tudi pri dolgovih. Okrepitev dolgov se opravi zaradi povečanja pričakovanega odtoka gospodarskih koristi zaradi povečanja njihove knjigovodske vrednosti, oslabitev pa zaradi zmanjšanja pričakovanega odtoka gospodarskih koristi zaradi zmanjšanja njihove knjigovodske vrednosti. Upoštevanje okrepitve dolgov je obvezno, upoštevanje oslabitve pa dopustno.

2.3 Predpostavka previdnosti

Predpostavka previdnosti v 4. smernici Evropske zveze

Predpostavka previdnosti je ena izmed najpomembnejših računovodskih predpostavk za zaščito upnikov in tudi posloводства in kot taka je pripoznana tudi v 4. smernici. Določa, da je potrebno upoštevati negotovost pri vrednotenju sredstev in obveznosti. Načelo previdnosti je določeno v 31.1 členu, in sicer (Odar, 2001, str. 58):

- » c) ocenjevanje mora temeljiti na predpostavki previdnosti, predvsem:
 - a) izkazani so lahko samo uresničeni dobički na dan bilanciranja;
 - b) upoštevati je treba vse predvidljive obveznosti in domnevne izgube, nastale v obravnavanem poslovnem letu ali v prejšnjih poslovnih letih, tudi če postanejo znane šele med dnevom bilanciranja in datumom bilance stanja ter
 - c) zmanjšanje je treba upoštevati ne glede na to, ali je posledica tega izguba ali dobiček poslovnega leta.«

V četrti smernici predpostavka previdnosti ni neposredno omenjena, je pa omenjena v nekaterih drugih povezavah, in sicer (Odar, 2001, str. 58):

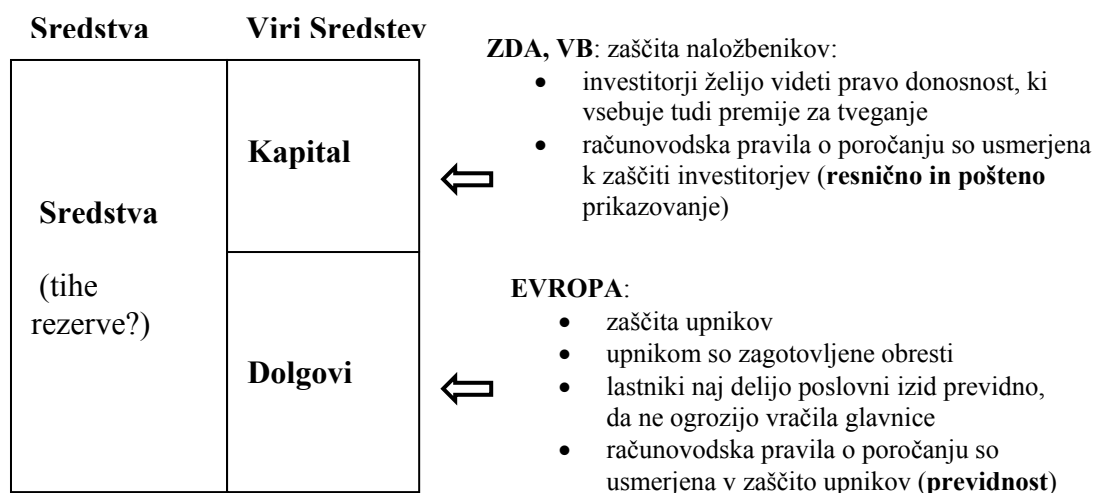
- določeni stroški se lahko pripoznajo kot sredstva le, če je tako določeno z zakoni; dobro ime in druga neopredmetena dolgoročna sredstva, kot so donacije, patenti, licence in blagovne znamke, se pripoznajo kot sredstva le, če so bili poplačani;
- dobro ime, pridobljeno v lastni režiji, ne more biti nikoli pripoznano kot sredstvo;
- finančne naložbe se vrednotijo po nabavni ali tržni vrednosti, odvisno od tega, katera je manjša, na datum bilance stanja, če je pričakovati zmanjšanje vrednosti;
- stalna in obratna sredstva, tudi neopredmetena dolgoročna sredstva, se vrednotijo po nabavni ali tržni vrednosti, odvisno od tega, katera je manjša, če gre za trajno zmanjšanje vrednosti;
- rezervacije morajo biti oblikovane za vse izgube in verjetne dolgove do tretjih oseb;
- države članice lahko dovolijo oblikovanje rezervacij za pokritje natančno določenih stroškov, nastalih v obravnavanem poslovnem letu ali v prejšnjih poslovnih letih, če ni mogoče določiti njihove velikosti ali časa njihovega nastanka;
- povečanje vrednosti sredstev iz ponovne ocenitve je treba izkazati med revalorizacijskimi rezervami; države članice pa lahko dovolijo, da se revalorizacijske

rezerve prenesejo v poslovni izid, vendar le do zneska, ki je bil vštet v poslovni izid kot rezultat povečanja vrednosti, ki je uresničena (33.2 c).

Načelo previdnosti izhaja iz zdrave konservativne poslovne miselnosti evropskih podjetnikov in iz previdnega gospodarjenja (Koletnik, 2005, str. 6). Previdnost pomeni, da so številni poslovni dogodki povezani z negotovostjo in jih je zato treba obravnavati razumno in premišljeno, upoštevajoč vse možne posledice (SRS, 2003, str. 16). Glede na pojmovanje previdnosti ločimo dve glavni računovodski šoli:

1. **Angloameriška računovodska šola** (sem spadajo MSRP, UK GAAP, US GAAP). Predpostavka previdnosti je obravnavana le kot eno izmed načel, ki uporabnikom računovodskih informacij daje koristne informacije. Prednost je dana predpostavki resnične in poštene predstavitve, saj so računovodski izkazi osnova za sprejemanje poslovnih odločitev investorjev na kapitalskih trgih.
2. **Konservativna računovodska šola.** (Nemčija¹³, Avstrija, Luksemburg, Švica, Japonska, smernice Evropske zveze). Predpostavka prednosti je prednostno računovodsko načelo, saj uporabniki računovodskih izkazov želijo podrobne, zanesljive informacije o sposobnosti podjetja za doseganje dobičkov, izpolnjevanje obveznosti in neomejeno poslovanje. Ostala načela so tej predpostavki podrejena.

Slika 1: Različni interesi pri oblikovanju, izkazovanju in razdelitvi poslovnega izida gospodarskih družb.

Vir: Koletnik, 2005, str. 17.

¹³ Za nemško računovodsko šolo, ki ima najdaljšo tradicijo v Evropi, velja močan konservativen pristop, zato ima predpostavka previdnosti pomembno težo pri bilanciranju, saj omogoča varovanje interesov upnikov. Omenjena predpostavka je močno povezana z načinom financiranja. Nemška podjetja se raje odločajo za financiranje z lastnimi viri ali pa z najetim posojilom, kot pa da bi potrebe po dodatnih sredstvih zadovoljevala s povečevanjem kapitala. Banke, kot močan in vpliven upnik, imajo močno vlogo pri uveljavljanju predpostavke previdnosti. Drugi razlog, zakaj je predpostavka previdnosti v Nemčiji tako zelo pomembna, je tudi davčni vidik. Običajno je poslovni dobiček enak davčni osnovi oziroma je med njima majhna razlika. Ker pa sta dobiček in davčna osnova zaradi upoštevanja predpostavke previdnosti kar najbolj zmanjšana, imajo lastniki zaradi manjših dividend tudi »odloženo« davčno obveznost (Odar, 2001, str. 43).

V prvih SRS iz leta 1993 je bilo načelo previdnosti eno izmed temeljnih računovodskih načel. Z novimi, prenovljenimi SRS iz leta 2002, ki se približujejo MSRP in težnji, da računovodski izkazi podajajo resnično in pošteno sliko o poslovanju podjetja, pa predpostavka previdnosti ni več prednostna, temveč je to mesto prevzelo načelo resnične in poštene predstavitev v razmerah spremembe splošne ravni cen in posamičnih cen. Kljub temu, da predpostavka previdnosti ni več navedena kot temeljna računovodska predpostavka, ne pomeni, da v obstoječih SRS posredno ni prisotna.

V luči načela previdnosti je mogoče razumeti tri znana izvedbena načela, ki podpirajo izhodiščno načelo previdnosti: načelo (naj)nižje vrednosti (sredstva vrednotimo po najnižji vrednosti, oslabitev sredstev je obvezna, krepitev pa le dopustna), načelo (naj)višje vrednosti (dolgove vrednotimo po najvišji vrednosti oziroma krepitev dolgov je obvezna, slabitev pa le dopustna) in imparitetno načelo, ki so v močno podporo zmanjšanja tveganja upnikom. Spoštovanje teh načel ni v prid prikazovanju poštene vrednosti, na kateri so zasnovane računovodske rešitve v anglo-ameriškem prostoru ter v MSRP. Slednje so v prid vedno večjemu mednarodnemu povezovanju, tako na finančnih kot tudi drugih trgih. Naložbeniki zahtevajo, da računovodski izkazi podajajo resnično in pošteno sliko poslovanja, saj so informacije iz računovodskih izkazov osnova za nadaljnje poslovne odločitve. Računovodski izkazi grajeni na predpostavki previdnosti vsebujejo tihe rezerve in niso dobra osnova za poslovne odločitve. Dejstvo, da je tradicionalno evropsko kontinentalno računovodstvo močno prežeto s previdnostjo daje slutiti, da bomo v prihodnosti v kontinentalni Evropi pričali še veliko spremembam na področju pravil računovodstva.

Evropska Zveza se sooča s problemom preusmeritve vrednotenja ekonomskih kategorij na pošteno vrednost, na kateri so grajene računovodske rešitve v Veliki Britaniji, ZDA in v MSRP. Take rešitve dajejo popolnoma drugačne ekonomske slike, povzročajo večja nihanja poslovnih izidov¹⁴, ustvarjajo težave pri zanesljivem merjenju¹⁵ gospodarskih kategorij ipd. Spremembe v prid prilagajanja računovodskih praks k težnjam moderne strokovne prakse in k večji primerljivosti¹⁶ računovodskih izkazov nenehno potekajo, vendar pa je v tem obdobju še vedno mogoče zaznati kar nekaj težav, s katerimi se soočajo evropska podjetja, ki se želijo uveljaviti na mednarodnih finančnih trgih. Ker evropska računovodska praksa in evropske smernice ne upoštevajo vseh računovodskih predpostavk in usmeritev, ki jih vsebujejo mednarodni računovodski standardi, so mnoge družbe soočene z dodatnim računovodstvom po MSRP ali GAAP, kar jim posledično povzroča dodatne stroške.

3 KREATIVNO RAČUNOVODSTVO

Besedno zvezo »kreativno računovodstvo« je mogoče pojasniti na več načinov. Splošna definicija bi lahko bila: »kreativno računovodstvo je proces, v katerem računovodja s svojim znanjem in poznavanjem računovodskih pravil priredi računovodske podatke in informacije z

¹⁴ Upoštevanje poštene vrednosti povzroča večje nihanje poslovnih izidov. Nasprotniki tega načela zatrjujejo, da bi se zaradi tega zmanjšale tržne premije (dobro ime), ki ga dobijo podjetja s stabilnim dobičkom. Posledica bi lahko bila, da managerji ne bi delovali v skladu z interesi podjetja. Zagovorniki tega načela poudarjajo, da je ekonomski dobiček podjetja, za katerega je značilno večje nihanje zaradi upoštevanja načela poštene vrednosti, bolj realen kot prilagojen dobiček, ugotovljen ob upoštevanju načela previdnosti (Čuček, 2001, str. 30,31).

¹⁵ Za gospodarske kategorije, s katerimi se na trgu ne trguje, je poštena vrednost težko določljiva (Čuček, 2001, str. 31).

¹⁶ Z vrednotenjem po poštenu vrednosti je dosežena primerljivost med istovrstnimi gospodarskimi kategorijami, pridobljenimi v različnih obdobjih (Čuček, 2001, str.31).

namenom podati drugačno sliko o uspešnosti poslovanja določene gospodarske družbe» (Amat, Blake in Dowds, 1999, str. 1). Zaradi tega uporabniki računovodskih informacij dobijo drugačno sliko od dejanske. Čeprav je v kodeksu poklicne etike računovodje navedeno, da računovodja ne sme zavestno sodelovati v nobeni nedovoljeni ali nezakoniti dejavnosti ter pri dejavnostih, ki mečejo slabo luč na poklic računovodje, je v praksi poznanih veliko primerov, ko so računovodje s svojim znanjem in poznavanjem stroke pripomogli k podajanju napačne slike o dejanskem poslovanju posameznega podjetja. Preden podrobno opredelimo definicijo kreativnega računovodstva, je primerno opozoriti, da to ni edini izraz, ki ga je v literaturi mogoče najti. V Veliki Britaniji je ta pojav označen kot »creative accounting«, v Združenih državah pa se je bolj uveljavil pojem »earnings management«, čeprav med obema bistvene vsebinske razlike ni. V svojem delu sem se opredelila za uporabo besedne zveze kreativno računovodstvo, kar je slovenski prevod¹⁷ besedne zveze uporabljene v Veliki Britaniji.

V tuji strokovni literaturi lahko zasledimo kar nekaj različnih razlag kreativnega računovodstva. Definicije so med seboj sorodne, vendar je med njimi vseeno mogoče zaznati nekaj različnosti. Štirje avtorji iz Velike Britanije navajajo štiri različne definicije kreativnega računovodstva. Glede na to, da vsi štirje izhajajo iz različnih področij delovanja, so vse definicije zelo zanimive, saj z različnih zornih kotov obravnavajo isto tematiko: (Griffiths, Janson, Smith in Kamal v Amat, Blake in Dowds, 1999, str. 1):

Ian Griffiths, poslovni novinar pravi, da podjetja izkazujejo poslovne rezultate, ki niso resničen in pošten odraz njihovega poslovanja, ampak so glede na želene cilje ustrezno prirejeni. Poslovni rezultati, ki jih podjetja objavljajo, izhajajo iz ustrezno prirejenih, spremenjenih, potvarjenih podatkov. Objavljeni podatki so variacije variacij in so lahko celo daleč od prvotno zabeleženih podatkov v poslovnih knjigah podjetij. Takemu načinu prikazovanja podatkov o poslovanju podjetja pravimo kreativno računovodstvo.

Michael Janson, računovodja, pravi, da je računovodstvo pravzaprav usklajevanje različnih načinov presoje in reševanje konfliktov med različnimi pristopi k predstavitvi rezultatov finančnih in drugih poslovnih transakcij. Ker so splošno uveljavljena računovodska pravila (Generally Accepted Accounting Principles – v nadaljevanj GAAP) fleksibilna in dopuščajo veliko prostora za subjektivnost pri vrednotenju, se tu ponuja širok manevrski prostor za manipulacije, prevare in pristranskost pri prikazovanju poslovnih rezultatov. Po Jansonu so te »subjektivne« metode računovodstva zgolj in le kreativno računovodstvo.

Terry Smith, finančni analitik, je iz svojih dolgoletnih izkušenj prišel do zaključka, da je bila rast, ki so jo podjetja množično beležila v osemdesetih letih, le posledica ohlapne uporabe računovodskih pravil in načel in ne resnična ekonomska rast.

Kamal Naser pojasnjuje kreativno računovodstvo kot proces spreminjanja poslovnih rezultatov od tistega, kar bi v resnici moralo biti k tistemu, kar želimo predstaviti. To dosežemo z neprimerno uporabo ali celo z zlorabo nekaterih obstoječih pravil oziroma z opuščanjem drugih. Naser še dodatno poudari, da je računovodski sistem v anglosaksonskih deželah izredno dovzeten za manipulacije s tehnikami kreativnega računovodstva, ker gre tam bolj za splošna priporočila in vodila (GAAP), kot pa za stroga pravila, kot to velja za

¹⁷ Po Pojmovniku računovodstva, financ in revizije je kreativno ali ustvarjalno računovodstvo tisto računovodstvo, ki ni le spremljevalec in prikazovalec poslovanja, temveč s svojimi rešitvami, vezanimi na računovodske informacije, izboljšuje poslovne odločitve ter s tem poslovne izide in poslovna stanja (Turk, 2000, str. 794).

konservativni evropski pristop. Tako lahko podjetja, ki se znajdejo v podobnih poslovnih okoliščinah, izkazujejo različne poslovne rezultate, ki pa so v resnici le posledica različne uporabe računovodskih pravil in načel, ki jih predpisujejo GAAP.

Različne metode kreativnega računovodstva in vzroke za njihovo uporabo je mogoče strniti v štiri skupine:

1. Včasih so že sama računovodska pravila zastavljena široko tako, da podjetja lahko izbirajo med različnimi (dopustnimi) računovodskimi metodami. Tako je za primer stroškov razvijanja mogoče v nekaterih državah (ZDA) najti kar dve rešitvi: poslovni sistem se lahko odloči za takojšen prenos med stroške (ko se ti pojavijo) ali pa za usredstvenje in postopen prenos med stroške preko obračuna amortizacije v obdobju enakem kot je življenjska doba projekta, na katerega se nanašajo. Gospodarska družba se potemtakem odloči za tisti način prikazovanja tovrstnih stroškov, ki ji v danem trenutku najbolj ustreza. (V Sloveniji velja, da so stroški razvijanja neopredmeteno dolgoročno sredstvo, ki se amortizira. Doba in metodo amortiziranja je potrebno pregledati najmanj ob koncu vsakega poslovnega leta ter opraviti ustrezne popravke tako v načinu kot v dobi amortiziranja, v kolikor se to izkaže potrebno¹⁸),
2. posamezne ekonomske kategorije so že po svoji naravi take, da njihovo vrednotenje zahteva določeno mero subjektivnosti ocenjevalca. Za primer vzemimo neko sredstvo, za katero je v okviru gospodarske družbe potrebno določiti dobo koristnosti za potrebe amortiziranja. Tudi SRS 13.9. je zapisan tako, da ocenjevalcu dopušča določeno stopnjo subjektivnosti pri določanju temeljnih postavk, potrebnih za obračun amortizacije posameznega sredstva: »doba koristnosti posameznega opredmetenega osnovnega sredstva ali neopredmetenega osnovnega sredstva je odvisna od a) pričakovanega fizičnega izrabljanja; b) pričakovanega tehničnega staranja; c) pričakovanega gospodarskega staranja ter č) pričakovanih zakonskih in drugih omejitev uporabe. Kot doba koristnosti posameznega sredstva se upošteva tista, ki je glede na posameznega izmed naštetih dejavnikov najkrajša«. Če je ocenjevalec optimističen, lahko doba koristnosti določi relativno dolgo, kar pomeni, da bodo poslovni izidi posameznih obračunskih obdobj manj obremenjeni, kot bi bili, če bi bil pri določanju dobe koristnosti bolj pesimističen. Tudi ko je za vrednotenje zadolžen zunanji ocenjevalec vrednosti, je nanj (in posledično na vrednost sredstva) še vedno možno vplivati v želeni smeri: glede na želje vodstva podjetja bo izbran ali »optimističen« ali »pesimističen« ocenjevalec vrednosti, nanj pa je mogoče vplivati tudi s podatki in napotki, ki mu jih v podjetju nudijo, ko le ta poskuša določiti pravo vrednost sredstva,
3. podjetja lahko z lažnimi transakcijami vplivajo na premoženjsko - finančno stanje, ki ga prikazuje bilanca stanja ter prenaša dobičke med posameznimi obračunskimi obdobji. S tem izkrivlja sliko o dejanski uspešnosti poslovanja,
4. z »ustreznim« časovnim planiranjem posameznih (resničnih) transakcij lahko poslovodstvo vpliva na poslovni izid posameznega obračunskega obdobja. Sredstvo, ki je bilo kupljeno, na primer za 1 milijon USD, lahko prodamo za 3 milijon UDS. Razlika, presežek kupnine nad knjigovodsko vrednostjo sredstva, beležimo kot prihodke. Poslovodstvo časovno ni omejeno pri izvajanju takih

¹⁸ Glej SRS 2; posebej 2.23. in 2.24.

transakcij, zato z njimi lahko pomembno vpliva na poslovni izid. Tudi SRS določajo, da je krepitev sredstev dopustna, ne pa obvezna, kar utemeljeno pomeni, da so sredstva v bilanci stanja (lahko) podvrednotena in posledično so dobički ob njihovi prodaji nezanemarljivi.¹⁹

Iz opisanega vidimo, da so računovodska pravila največkrat podana tako, da omogočajo uporabo kreativnih tehnik povečevanja dobička. Če bi želeli preprečiti njihovo uporabo, bi morala biti Zakonodaja in tudi strokovna pravila obnašanja zastavljena tako, da bi uporabnike omejevala pri možnosti izbire različnih načinov računovodenja oziroma bi jih zavezovala k dosledni uporabi izbrane metode v daljšem obdobju, torej tudi takrat, ko bi za gospodarsko družbo bilo to manj ugodno glede vpliva na poslovni izid. Nekateri možni pristopi k preprečevanju uporabe kreativnih računovodskih metod bi lahko bili:

1. Zmanjšati število dopustnih računovodskih usmeritev; ali z zmanjšanjem njihovega števila ali pa z natančno določitvijo in opisom okoliščin, ki narekujejo uporabo določene usmeritve. V tej luči je moč razumeti tudi uvod v SRS²⁰, kjer uporabnike podrobneje opominja, na kaj morajo biti pozorni pri oblikovanju računovodskih usmeritev, ki jih je treba upoštevati pri sestavljanju računovodskih izkazov in s tem tudi pri celotnem računovodenju. Ena izmed kakovostnih značilnosti računovodskih izkazov je primerljivost. Njeno upoštevanje zagotavlja primerljivost in poenotenje tako celotnih računovodskih izkazov enega podjetja za različna leta kot tudi posameznih postavk v izkazih ter tudi primerljivost izkazov različnih podjetij. Tudi v SRS 13.11. najdemo zahtevo po dosledni uporabi izbrane metode amortiziranja iz obdobja v obdobje. Sprememba izbrane metode je možna le, če to opravičujejo spremenjene okoliščine, v vsakem primeru pa je potrebno učinke spremembe in razloge zanjo razkriti,
2. pristranskost pri ocenjevanju vrednosti je mogoče omejiti ali vsaj delno odpraviti z zagotavljanjem dejanske neodvisnosti računovodstva od posloводства. Računovodje morajo biti pri svojem delu neodvisni in ne podrejeni poslovodu, saj le to ne sme s svojimi željami vplivati na delo te službe,
3. k problemu beleženja lažnih transakcij je mogoče pristopiti z doslednim upoštevanjem pomembnosti vsebine pred obliko, kar pomeni, da je treba poslovne dogodke obravnavati v skladu z njihovo vsebino in ne zgolj glede na njihovo pravno obliko²¹;
4. časovno planiranje posameznih transakcij je v pristojnosti posloводства in stroka na to področje ne more posegati, lahko pa vpliva z zahtevo po obveznem prevrednotenju ustreznih ekonomskih kategorij in s tem izniči ali omili dobičke oziroma izgube, ki bi se pojavili le v trenutku realizacije posla.

Zmotno bi bilo trditi, da je uporaba kreativnega računovodstva prisotna le v t.i. anglosaksonskem računovodskem sistemu, je pa res, da je veliko bolj prikladen za tovrstne prijeme zaradi manj restriktivnih pravil in večje možnosti izbire. Niti tradicionalen

¹⁹ Glej 8. poglavje Uvoda v Slovenske računovodske standarde: Prevrednotenje gospodarskih kategorij v računovodskih izkazih in računovodskih razvidih.

²⁰ Glej 5. poglavje Uvoda v SRS z naslovom: Temeljne računovodske predpostavke in kakovostne značilnosti računovodstva.

²¹ Glej še SRS 29.6.

računovodski sistem kontinentalne Evrope ni imun za »novodobne« načine povečevanja dobička, kljub svoji tradicionalni zavezanosti k natančnemu predpisovanju vseh podrobnosti. Oba sistema imata svoje pomanjkljivosti pri dovzetnosti za kreativnost v računovodstvu kakor tudi prednosti, ki omejujejo možnosti njegove uporabe.

Spodnja tabela na kratko povzema navedene primere možne uporabe kreativnega računovodstva.

Tabela 1: Možnosti uporabe kreativnega računovodstva.

Področje, kjer je možnost uporabe kreativnega računovodstva večja	Možna rešitev	Računovodski sistem, kjer je navedena rešitev najlažje uveljavljena
Možnost izbire med različnimi računovodskimi metodami	Zmanjšati možnost izbire	kontinentalna Evropa
Vrednotenje in ocenjevanje	Zmanjšati obseg in področje ocenjevanja	kontinentalna Evropa
Lažne transakcije	Dosledno upoštevanje vsebine pred obliko	anglosaksonski sistem
»Ustrezno« časovno planiranje transakcij	Obvezno prevrednotenje	anglosaksonski sistem

Vir: Amat, Blake in Dowds, 1999, str. 5.

3.1 Makro in mikro ravni manipulacije

Ko govorimo o kreativnem računovodstvu, mislimo na manipulacije z računovodskimi podatki. Uporabniki informacij dobijo prirejeno sliko o uspešnosti poslovanja določenega podjetja. Običajno potekajo manipulacije v smeri, ki prikaže podjetje v boljši luči kot bi bilo brez »kozmetičnih« popravkov. Potrebno pa je poudariti, da manipulacije ne potekajo le na nivoju posameznih podjetij oziroma na t.i. mikro ravni, ampak tudi na t.i. makro ravni. Ko zakonodajalec ali pa stroka pripravlja nova pravila, nove smernice, nove zakone, bodo ti imeli vpliv na poslovanje in poslovni izid podjetij. V kolikor predvidene posledice novih pravil niso ugodne za podjetja, bodo močnejši gospodarski subjekti izvajali pritiske z namenom preprečiti sprejetje določenega zakona ali računovodskega pravila. Obema ravnema manipulacije je skupno dejstvo, da si pripravljaleci računovodskih poročil prizadevajo oblikovati take računovodske izkaze in poročila, ki najbolje zadostujejo njihovim interesom, zato so zainteresirani, da so strokovna pravila in zakoni zanje najbolj ugodni.

Zanimiv primer makro manipulacije prihaja iz Združenih držav Amerike, nanaša pa se na ekonomsko kategorijo dobro ime²² (Gowthroe, Amat, str. 11-14). Dobro ime je presežek kupnine nad čistim premoženjem pripojenega podjetja in se običajno (tako v Sloveniji), amortizira. Prvotno določena doba koristnosti je bila 40 let. FASB (Financial Accounting

²² V Sloveniji je dobro ime neopredmeteno dolgoročno sredstvo, ugotovi se ga kot presežek nabavne vrednosti prevzetega podjetja nad določljivo pošteno vrednostjo pridobljenih sredstev, zmanjšano za njegove dolgove. Praviloma se amortizira v petih letih, doba koristnosti pa je mogoče povečati največ na 20 let, ob ustreznih utemeljitvah (SRS 2).

Standard Board) je za leto 2000 napovedal spremembe v smislu zmanjšanja dobe koristnosti dobrega imena s 40 na 20 let. Tisto, kar je bilo na koncu sprejeto, je v popolnem nasprotju z napovedanim in pričakovanim. Dobro ime se v ZDA po novem ne amortizira. Edina zahteva, ki jo je v zvezi z dobrim imenom potrebno zadovoljiti, je redno preverjanje njegovega obstoja in vrednosti, ter v kolikor so ugotovljena odstopanja, je potrebno ustrezno ukrepati. Očitno je, da je FASB to odločitev sprejel pod močnimi pritiski različnih interesov in ker je vrednotenje dobrega imena v veliki meri subjektivna ocena, bodo ameriška podjetja v bodoče lahko oblikovala poslovni izid skorajda tako, kot si ga bodo želela, s pomočjo kreativnih računovodskih prijemov.

Manipulacije na t.i. mikro ravni se nanašajo na posamezna podjetja, ki z različnimi načini poskušajo spremeniti računovodske podatke tako, da računovodske informacije, ki iz takih podatkov izhajajo, podajajo drugačno sliko o poslovanju, kot bi izhajala iz prvotnih podatkov. Skupina raziskovalcev, O. Amat, C. Gowthroe in J. Perramon, so na primeru Španije poskusili ugotoviti prisotnost uporabe kreativnih računovodskih tehnik in s tem tudi spreminjanja resnične slike o poslovanju španskih podjetij med leti 1999 in 2001 (Amat O., Gowthroe C., Perramon J., 2003). Omejili so se na tri indikatorje uporabe kreativnih metod računovodstva, in sicer:

1. revizorjevo poročilo, ki je različno od pozitivnega (torej s pridržkom, delnim pridržkom ali negativno mnenje),
2. primere, ko so posebne institucije podjetjem dovolile uporabo drugačnih, nestandardnih rešitev (po navedbah avtorjev je to v Španiji pogost pojav)
3. spremembe računovodskih metod iz leta v leto (tudi to je pogost pojav v Španiji). Predpisano je, da morajo biti razkriti vsi učinki in posledice, ki zaradi teh sprememb izhajajo.

V raziskavi so se omejili na podjetja, katerih vrednostni papirji kotirajo na španski borzi vrednostnih papirjev in so zajeti v indeks IBEX-35. Ugotovili so, da je bilo v letu 1999 kar 40% vseh podjetij (oziroma 14 od 35. podjetij zajetih v indeks), ki so uporabila eno ali več od treh navedenih metod kreativnega računovodstva. V letu 2000 je ta odstotek poskočil na 45,7%, v letu 2001 pa je padel na 25,7%. Iz raziskave izhaja, da je v letu 1999, ko je bilo splošno ekonomsko stanje v državi ugodno, le 5 od 14. podjetij priredilo računovodske podatke tako, da je bil izkazani poslovni izid večji od dejanskega. V letih 2000 in 2001, ko so se ekonomski trendi obrnili v nasprotno smer, pa je kar 11 od 16. podjetij (leto 2000) priredili računovodske podatke in tako prikazalo višji poslovni izid, kot bi ga sicer: v letu 2001 pa 7 od 9. podjetij. Raziskava je pokazala in dokazala, da je uporaba kreativnega računovodstva na t.i. mikro ravni odvisna tudi od splošnih ekonomskih trendov v državi.

3.1.1 Primer empirične raziskave iz ZDA: znaki, ki kažejo na uporabo kreativnih računovodskih metod

Leta 2002 je skupina 3. avtorjev iz Združenih držav Amerike (Richardson S., Tuna I. in Wu M., 2002) podala poročilo o raziskavi, s katero so želeli ugotoviti, ali je mogoče vnaprej na osnovi nekaterih dejanj in politik podjetij utemeljeno trditi, da se poslužujejo t.i. kreativnih računovodskih tehnik. V raziskavo je bilo zajetih 440 podjetij, ki so med leti 1971 in 2000 (po odločbi Agencije za trg vrednostnih papirjev – SEC) zaradi ugotovljenih nepravilnosti morala na novo izdelati in oblikovati računovodske izkaze.

Avtorji v prvem delu poročila pojasnjujejo, kako so oblikovali vzorec podjetij, na katerih je bila raziskava opravljena. Poudarili so, da vsako podjetje, ki je moralo po odločbi SEC-a na novo oblikovati računovodske izkaze, ni uporabljalo kreativnega računovodstva, zato so bila iz raziskave izvzeta tista, ki so morala na novo oblikovati izkaze zaradi razdelitve dobička, nepovezanih operacij, prevzemov in povezovanj, sprememb poslovnega leta ali zaradi uporabe novih računovodskih usmeritev, metod, standardov (kamor bi lahko na primer štel prehod na MSRP v Sloveniji). Iz raziskave so bila izvzeta tudi tista podjetja, ki so izvajala določeno mero manipulacije z računovodskimi podatki, vendar pa so se učinki takega ravnanja odražali le v medletnih rezultatih, niso pa imeli vpliva na končni poslovni izid. V raziskavo prav tako niso bila vključena podjetja, ki so morala ponovno sestaviti računovodske izkaze zaradi posameznih napak in/ali zaradi napačne uporabe računovodskih pravil in smernic.

Večina obravnavanih podjetij je morala na novo oblikovati računovodske izkaze za eno oziroma dve leti. Naleteli so celo na primer, ko je moralo neko podjetje (Heinz²³) na novo oblikovati izkaze kar za osem let.

Glavni vzroki za uporabo kreativnih računovodskih tehnik

Iz strokovne literature izhaja, da je agentsko razmerje lahko eden izmed možnih vzrokov za uporabo kreativnih računovodskih metod. Agentsko razmerje nastane, ko je blaginja enega človeka ali stranke odvisna od delovanja druge osebe ali stranke. Predpostavka, ki mora biti izpolnjena, da lahko nastane t.i. agentsko razmerje je, da principal (v našem primeru lastnik) prenese del svojih pooblastil na drugo stranko oziroma agenta (v našem primeru na managerje) z namenom, da druga stran zastopa interese prve. Običajno ima agent več informacij kot jih ima principal, zato je za to razmerje značilna informacijska asimetrija. Za agentsko razmerje je tudi značilno, da principal agenta ne more popolnoma nadzirati. Zaradi informacijske asimetrije lahko agent določene informacije obrne sebi v prid in maksimizira svojo koristnost. Tako lahko manager zasleduje (tudi) svoje interese v škodo (ali pa v manjšo korist) lastnika. Principali – lastniki uporabljajo različne načine zavarovanja pred tovrstnim ravnanjem agentov. Eden izmed načinov je nagrajevanje managerjev po učinku. V praksi se je izkazalo, da je ravno tovrsten način nagrajevanja največkrat motivator za manipulacije z računovodskimi podatki. Če mora manager doseči določeno raven dobička, da bi lahko bil deležen nagrade, potem bo naredil vse, da bi to raven tudi dosegel. Za doseganje višje od zahtevane ravni dobička pa najbrž ne bo zainteresiran, saj se njegova nagrada sorazmerno ne bo povečevala. V takem primeru bo manager poskušal ustvariti rezerve za čase, ko dejanski dobiček ne bi dosegel zadovoljive ravni, ki je pogoj za nagrado.

Drugi razlog, da se poslovodstvo odloča za manipulacijo z računovodskimi podatki, lahko najdemo v stroških zunanjega zadolževanja. Ko se podjetje zadolžuje, mora potencialnim financerjem predložiti računovodske podatke, iz katerih izhaja trenutna stopnja zadolženosti podjetja. Banke, ki podjetjem dajejo posojila, ugotavljajo njihovo boniteto in na osnovi bonitetne analize določijo stopnjo tveganja. Od ocenjene stopnje tveganja je odvisna cena posojila oziroma obrestna mera, po kateri bo posojilo odobreno. Bolj kot je podjetje rizično, višja bo obrestna mera in dražje bo posojilo. Posojilodajalci lahko v posojilni pogodbi določijo, da podjetje v času trajanja pogodbe ne sme poslabšati stanja zadolženosti. V nasprotnem primeru je podjetje deležno sankcij oziroma povišanja obrestne mere, zato je jasno, da se bodo poslovodstva trudila, da teh kazalnikov ne bi poslabšala, pa čeprav bi to pomenilo nedosledno prikazovanje poslovnih dogodkov in rezultatov.

²³ Richardson S., Tuna I. in Wu M., 2002.

Avtorji so z raziskavo poskušali ugotoviti, ali in v kolikšni meri so se podjetja posluževala kreativnih računovodskih metod v obdobjih pred pridobivanjem zunanjih virov financiranja. Ker avtorji niso imeli podatka, koliko posojilnih pogodb vsebuje klavzule, ki predvidevajo kazni za podjetja, kjer so se poslabšali kazalniki stanja financiranja, so se osredotočili na štiri druge elemente, za katere se je izkazalo, da dovolj zanesljivo potrjujejo tezo, da (nekatera) podjetja, ki želijo pridobiti zunanje vire financiranja, v predhodnih obdobjih izboljšajo sliko o svojem poslovanju z različnimi kreativnimi računovodskimi tehnikami. Elementi, ki so jih v raziskavi proučevali z namenom ugotavljanja uporabe kreativnih prijemov pred pridobivanjem zunanjih virov financiranja, so bili :

1. ugotavljali so ali so podjetja, ki so morala na novo izdelati računovodske izkaze, pridobivala zunanje vire financiranja,
2. z različnimi analizami so poskušali ugotoviti, ali je bilo mogoče že v predhodnih letih zaznati, da bo podjetje potrebovalo nove vire financiranja,
3. s proučevanjem trenda rasti EPS (dobiček na delnico) so poskušali identificirati podjetja, ki so na vsak način poskušala ohranjati določeno stopnjo rasti,
4. s primerjanjem doseženih medletnih poslovnih rezultatov z načrtovanimi, so poskušali izluščiti tista podjetja, ki so prikazovala majhne, a pozitivne odmike.

Prva dva elementa se nanašata na potrebo po zunanjem zadolževanju. Izkazalo se je, da podjetja, ki se nameravajo na novo zadolževati, poskušajo podati kar najboljšo sliko tako o tekočem kot tudi o obetih za prihodnje poslovanje. Analiza trenda rasti dobička na delnico pa pokaže, katera podjetja so v preteklosti dosegala konsistentno rast in za katere je utemeljeno pričakovati, da bodo zaradi pritiskov trga poskušala ta trend tudi v bodoče ohranjati. Ob morebitni najavi, da podjetje ne namerava ali ne more ohraniti predhodne stopnje rasti dobička na delnico, bi močna negativna tržna reakcija cene delnic močno znižala.

Poleg omenjenih štirih elementov so z analizo poskušali ugotoviti ali imajo podjetja, ki so uporabljala kreativne tehnike, kakšne skupne lastnosti. Med ugotovljenimi lastnostmi najdemo tudi opisne kazalnike uspešnosti poslovanja, tržno zasnovane kazalnike glede bodoče rasti in velikosti podjetja. Pričakovanja trga glede bodoče rasti podjetja so ugotavljali na podlagi analize dveh količnikov, in sicer [dobiček na delnico / tržna cena delnice] ter [knjigovodska vrednost delnice / tržna cena delnice]. Izkazalo se je, da so podjetja, ki so morala na novo izdelati računovodske izkaze, imela bistveno nižje vrednosti obeh kazalnikov v primerjavi s podjetji, ki jim ni bilo potrebno na novo izdelovati izkazov. Avtorje je tudi zanimalo ali je res, da so večja podjetja veliko bolj pod drobnogledom investitorjev in analitikov in se zato manj poslužujejo kreativnega računovodstva. Izkazalo se je, da so večja podjetja pod večjim pritiskom trga kot manjša, zato je uporaba kreativnega računovodstva pogostejša v večjih kot v manjših podjetjih.

Rezultati in zaključki analize

Raziskava je pokazala, da že sama najava, da bo podjetje moralo na novo izdelati računovodske izkaze za eno ali več poslovnih let, povzroči burne negativne reakcije na trgu vrednostnih papirjev: padec cen delnic. V povprečju znaša padec cen delnic okoli 25% tržne vrednosti, zgodi pa se v zelo kratkem obdobju (največ dva tedna) od dneva objave o ponovni izdelavi računovodskih izkazov.

Podjetja, ki so morala na novo oblikovati računovodske izkaze, so večinoma velika podjetja ki zaradi pritiskov trga napihujejo dohodke zato, da dosegajo ali celo presegajo pričakovanja analitikov.

Podjetja, ki so morala na novo izdelati računovodske izkaze za nazaj, so imela večji delež zunanjega financiranja v primerjavi z drugimi podjetji.

3.1.2 Izsledki analize »Dvajset vprašanj direktorjem velikih kanadskih korporacij«

Kanadska podružnica znane švicarske revizijsko-svetovalne hiše KPMG je v letu 2004 izvedla kratko analizo na osnovi dvajsetih vprašanj, ki so jih zastavili 75. večjim kanadskim korporacijam oziroma 698 direktorjem²⁴. Z analizo so želeli ugotoviti, koliko je problematika kreativnega računovodstva prisotna ter ali so direktorji velikih družb kaj zaskrbljeni zaradi vse večjega pojava umetnih načinov povečevanja dobička oziroma prirejanja računovodskih podatkov. Odzivnost je bila okoli 17%, kar je v povprečju enako kot pri ostalih predhodnih analizah, ki so jih opravili. Splošno mnenje anketirancev je, da je kreativno računovodstvo razširjen problem, ki se ga je treba lotiti sistematično in ga izkoreniniti, saj povzroča škodo tako lastnikom kot investitorjem, partnerjem, zaposlenim, državi. Negativne posledice računovodskih manipulacij čuti širši krog zainteresiranih ter tudi tisti, ki s takim podjetjem neposredno ne poslujejo.

Pomembnejši izsledki raziskave:

1. odgovornost direktorja in finančnega direktor družbe je večja kot je odgovornost upravnega odbora družbe (v originalu board of directors),
2. mnenje zunanjega revizorja o resničnosti in poštenosti revidiranih računovodskih izkazov je bolj verodostojno kot pa izjave vrhnjega managementa (v originalu senior management),
3. kar 46% anketirancev je izrazilo mnenje, da ne morejo z gotovostjo trditi, da v njihovi družbi ni bilo uporabljeno kreativno računovodstvo,
4. 71% anketirancev meni, da bi ustrezni organi morali biti strožji v primerih, ko se ugotovi, da je neka družba uporabljala kreativno računovodstvo,
5. 73 % anketirancev meni, da direktor družbe ne sme biti hkrati še predsednik uprave zaradi morebitnega konflikta interesov.

Narava zastavljenih vprašanj:

1. dvanajst vprašanj obravnava kreativno manipulacijo računovodskih podatkov in izkazov,
2. šest vprašanj je splošne narave in se nanašajo na korporativno upravljanje,
3. anketiranci so morali opredeliti panogo, v kateri njihova družba deluje,
4. anketiranci so bili povabljeni k podajanju svojih pripomb, mnenj in predlogov.

V nadaljevanju je predstavljenih le nekaj najzanimivejših vprašanj in odgovorov iz navedene analize:

1. »Kdo je po vašem mnenju odgovoren za zagotavljanje resničnosti računovodskih podatkov in izkazov?«

- 46% vprašanih meni, da je to direktor družbe, 41% jih meni, da je to finančni direktor, 28% jih meni, da je to upravni odbor, 16% jih je odgovorilo, da notranje-revizijska služba, 11% pa, da je za to odgovoren zunanji revizor.

²⁴ Celoten vprašalnik z odgovori je dostopen spletni strani www.kpmg.ca/en/advisory/forensic/manipulationSurvey2004.html (10.05.2005)

2. »Kdo od navedenih subjektov (zunanji revizor, služba notranjih kontrol, notranji revizor, vrhnji management) se vam zdi najbolj primeren za razkrivanje uporabe kreativnega računovodstva?«

- 72% vprašanih je odgovorilo, da najbolj zaupajo mnenju zunanjega (odgovor je nekoliko v nasprotju s predhodnimi analizami, ko je le 5% anketiranih izvršnih direktorjev menilo, da je zunanji revizor tisti, ki ima največjo vlogo pri odkrivanju uporabe kreativnega računovodstva. Veliko pomembnejšo vlogo naj bi po njihovem mnenju imeli notranji revizorji, učinkovito vzpostavljen sistem notranjih kontrol, zaposleni ter dobavitelji).
- sledi sistem notranjih kontrol z 62% ter vrhnji management (v originalu senior management) z 51%.

3. »Menite, da bi se v vaši družbi lahko zgodilo kreativno računovodstvo?«

- 54% jih meni, da se pri njih to ne more zgoditi,
- 27% jih meni, da bi se to lahko zgodilo,
- 19% jih ne more z gotovostjo trditi, da se to ne bi moglo zgoditi.

Čeprav jih kar 54% vprašanih meni, da se to zagotovo ne more zgoditi, pa avtorji poudarjajo, da je visok odstotek odgovorov (46%), da ni mogoče ne v sedanosti ne v prihodnosti izključiti uporabe kreativnih tehnik, zelo zaskrbljujoč,

4. Na vprašanje, »Kateri od navedenih dejavnikov (manipulacije, sodno pravdanje, bankrot, negativno pisanje medijev, drugo) bi najbolj škodil ugledu in verodostojnosti upravnega odbora«, so anketiranci z 72% odgovorili, da manipulacije na področju računovodskih podatkov in računovodskih izkazov. Na drugem mestu je sodno pravdanje s 25%, sledita mu bankrot in negativen odnos medijev z 11. oziroma 8 %.

5. Na vprašanje: »Ali ste v zadnjih nekaj letih bili deležni sugestij, napotkov, usmeritev ali pritiskov, kako izvajati manipulacije z računovodskimi podatki?«, je 62% anketirancev odgovorilo negativno, 38% pa pritrdilno.

6. Na vprašanje: »Ali menite, da je nagrajevanja vrhnjega managementa, (v originalu senior management), lahko vzvod za kreativno računovodstvo?«, je 62% vprašanih odgovorilo pritrdilno. Visok odstotek je lahko dobro izhodišče za razmislek o pravem načinu nagrajevanja, ki bi spodbudil management k učinkovitemu zasledovanju ciljev lastnikov brez možnosti ali potrebe po uporabi kreativnega računovodstva.

7. Zanimivi, hkrati pa zelo zaskrbljujoči so odgovori na vprašanje »Kako dobro poznate načine oziroma metode, s katerimi je mogoče vplivati na računovodske podatke oziroma poslovni izid v želeni smeri?«.

Kar 99% anketiranih tovrstne metode pozna, kar nakazuje, da uporaba in prisotnost kreativnega računovodstva postaja (če že ni) razširjena praksa. (77% anketiranih je odgovorilo, da nekaj tovrstnega znanja poseduje, 22% jih je odgovorilo, da zelo dobro poznajo kreativne metode in le 1% anketiranih je odgovoril, da tovrstnega znanja sploh nima).

8. Kar 94% vprašanih je pritrdilo, da morajo biti člani revizijskega odbora neodvisni od posloводства družbe.

9. 73% vprašanih meni, da predsednik upravnega odbora ne sme biti hkrati tudi izvršni direktor družbe.

Ostala vprašanja se nanašajo na področja, ki neposredno niso povezana s kreativnim računovodstvom. Ker bistveno ne vplivajo na najpomembnejše izsledke raziskave, jih na tem mestu ne bom obravnavala.

Na koncu vprašalnika so anketiranci imeli možnost podati svoje mnenje. Med najbolj zanimivimi je naslednje: »Čas je, da se osredotočimo na resničen problem: pravila, smernice in zahteve računovodskega poročanja ne vodijo do resnične vrednosti sredstev, obveznosti do virov sredstev, denarnih tokov ipd.«, kar daje slutiti, da načelo po resničnem in poštenem poročanju lahko razumemo kot rešitev in hkrati kot izvirni greh, iz katerega se kreativno računovodstvo napaja.

3.2 Načelo resnične in poštene predstavitve

Iz četrte smernice Evropske zveze izhaja, da morajo biti letna poročila sestavljena tako, da zadostijo temeljni zahtevi po resničnem in poštenem prikazu stanja premoženja in poslovnega izida podjetja. V sami smernici so podrobneje opredeljena pravila vrednotenja, oblike izdanih računovodskih izkazov in zahteve po razkritjih. Prvi osnutek smernice je bil oblikovan že leta 1971, nanj je močno vplival nemški trgovinski zakon. Leta 1974 je bil objavljen drugi osnutek smernice, ki se že močno razlikuje od prvega, saj je nastal pod močnim anglosaksonskim vplivom. Ta je vpeljal koncept o resnični in pošteni sliki. Proces sprejemanja četrte smernice se zaključi leta 1978, ko je smernica sprejeta. Potrebno je poudariti, da je ta predpostavka za večino držav Evropske zveze pomenila veliko spremembo, saj uveljavlja zamisel, da so zakonsko določena računovodska pravila in praksa lahko opuščeni zaradi možnosti izbire oziroma zato, da se zagotovi resnična in poštena slika o poslovanju podjetja. Predpostavka temelji na nedoločenih pojmih resnice in poštenja, zato je bila težko sprejemljiva tako za revizorje kot računovodje.

Bistvene sestavine, ki jih četrta smernica prinaša, so naslednje (Vezjak, 1998, str. 55):

1. letni računovodski izkazi morajo biti sestavljeni jasno in razumljivo, ustrezati morajo tej smernici,
2. letni računovodski izkazi morajo prikazovati resnično in pošteno sliko sredstev, obveznosti, finančnega položaja in poslovnega izida podjetja,
3. če uporaba te smernice ne zadošča za prikaz resnične in poštene slike v duhu tretjega odstavka, je treba podati dodatne informacije,
4. če je v izjemnih primerih uporaba te smernice nezdružljiva z obveznostjo iz tretjega odstavka, je potreben odmik od zadevnega predpisa, da bi se zagotovila resnična in poštena slika v duhu tretjega odstavka; odmik je treba navesti v pojasnilih k izkazom in ga zadostno utemeljiti; prikazati je treba njegov vpliv na sredstva, obveznosti, finančni položaj in poslovne izide podjetja; države članice lahko označijo izjemne primere in jih ustrezno uredijo,
5. države članice lahko dovolijo ali predpišejo, da se v letnih računovodskih izkazih izkažejo poleg informacij, ki jih zahteva ta smernica, tudi druge informacije.

Četrta smernica je uveljavila predpostavko o resnični in pošteni sliki, ki jo morajo računovodski izkazi podajati. V izjemnih primerih je dovoljen tudi odmik od predpisov, če se

tako zagotovi resnična in poštena slika. V literaturi pa se pojavlja vprašanje, kaj sploh resnično in pošteno pomeni, kako je ta koncept definiran in ali je v vseh državah Evropske zveze enotno tolmačen (Amat, Blake, Oliveras, str. 8).

Če so članice Evropske zveze sprejele četrto smernico in jo vključile v svojo zakonodajo, ki ureja računovodstvo, še ne pomeni, da je pojem »resnično in pošteno« enotno opredeljen po različnih državah zveze. Ker smernica ne podaja natančnejše opredelitve oziroma vsebinskega pojasnila te predpostavke, je ta v različnih državah uvedena zelo neenotno: ponekod se zahteva samo resničen prikaz, drugje le pošten prikaz ali pa oboje. Revizorji morajo podati mnenje, ali računovodsko poročilo kaže resničen in pošten prikaz finančnega položaja v skladu z ustreznim računovodskim okvirom poročanja, in kjer je to potrebno, ali je računovodsko poročilo v skladu s predpisi (ZGD, 54. člen). Na opredelitev o resničnosti in poštenosti računovodskih izkazov vplivajo zakonski predpisi, predvsem pa strokovna pravila na računovodskem in revizijskem področju. Predpostavka o resničnem in poštenem prikazovanju je zajeta tudi v slovenskih računovodskih standardih. Tako lahko v SRS 30 Računovodsko informiranje preberemo, da resnično in pošteno računovodsko informiranje pomeni sporočanje zanesljivih in preverjenih dejstev ter vseh smotrnih obvestil in razlag brez kakršnihkoli vnaprejšnjih mnenj in predsodkov. Pri tem je treba uporabnike seznaniti z vsemi potrebnimi razkritji, brez kakršnegakoli namena zbujati pri njih dvom in/ali jih zavajati v zmotu²⁵.

V Zakonu o gospodarskih družbah (ZGD) je v 57. členu zapisano, »[...da mora biti letno poročilo sestavljeno jasno in pregledno. Izkazovati mora resničen in pošten prikaz premoženja in obveznosti družbe, njenega finančnega položaja ter poslovnega izida.]« Če uporaba določb Zakona in SRS oziroma mednarodnih standardov računovodskega poročanja ne zadošča za resničen in pošten prikaz, je potrebno v prilogi k izkazom to pojasniti. Če v izjemnih primerih zaradi uporabe posameznih določb iz Zakona ni mogoče zagotoviti resničnega in poštenega prikaza, se taka določba ne sme uporabiti, če se z opustitvijo njene uporabe doseže resničen in pošten prikaz. V prilogi k izkazom je potrebno pojasniti razloge za opustitev uporabe posamezne zakonske določbe. Potrebno je tudi opisati, kakšne učinke bi imela uporaba take določbe na prikaz premoženja in obveznosti družbe, njenega finančnega položaja ter poslovnega izida. Kot vidimo, je slovenski zakon o gospodarskih družbah skladen s četrto smernico in dopušča odmik od zakonskih določb, čeprav le v izjemnih primerih.

3.2.1 Kratek pregled pomena »resnično in pošteno poročanje« po posameznih državah

Četrta smernica je dosegla precejšnje poenotenje v računovodski praksi med posameznimi državami članicam Evropske zveze. Kljub temu pa tega ne moremo trditi za enotno razumevanje predpostavke o poštenem in resničnem prikazovanju. Države, ki so to načelo morale sprejeti, so imele znatne težave pri njegovem pojasnjevanju, razumevanju in uporabi v domačih razmerah. S kratkim pregledom vpeljanih rešitev po izbranih državah želim prikazati razsežnost problematike ter njen vpliv na primerljivost računovodskih izkazov družb, ki delujejo v različnih državah.

Velika Britanija

Za britansko računovodsko okolje je značilna močna in neodvisna računovodska stroka, natančne računovodske metode, ki jih oblikuje zasebni sektor ter močna povezava britanskih računovodij z ameriški. Zakon je usklajen s četrto smernico, saj zahteva razkritje vseh

²⁵ SRS 30.47.

dodatnih informacij, potrebnih za zagotovitev resnične in poštene slike ter dopušča tudi odmike od zakonskih zahtev, če to zagotavlja prikaz resnične in poštene slike.

Predpostavka o resničnem in poštenem prikazovanju je bila v britanski zakon uvedena že leta 1947, kasneje pa je bila na njihovo pobudo vključena v četrto smernico ter tako vpeljana v vrsto drugih držav. Kljub temu, da ta predpostavka izhaja ravno iz britanskega okolja, pa je tam do danes še vedno niso podrobneje vsebinsko opredelili. Niti zakon o družbah niti računovodski standardi, revizijski standardi ali drugi strokovni predpisi niso podali enotne, zadovoljive razlage.

Pojma resnično in pošteno imata že v državi, od koder izhajata, vrsto različnih pomenov, zato ne preseneča, da pri uporabi te predpostavke v državah Evropske zveze ni doslednosti. Uveljavitev predpostavke o resničnem in poštenem prikazovanju v četrti smernice je zmaga in prevlada britanskih in ameriških računovodskih načel nad tistimi iz celinske Evrope. Vsekakor pa je to le papirna zmaga, saj je pomen koncepta o resničnem in poštenem prikazovanju v državah Evropske zveze neusklajen. Računovodska stroka se je razvijala v različnih gospodarskih in kulturnih okoljih, zadovoljiti je morala interese različnih interesnih skupin in zaradi teh razlogov je prišlo do različnega razumevanja in tolmačenja tega načela. Želje in napor po enotnem, resničnem in poštenem prikazovanju postavk v računovodskih izkazih, niso (še) obrodili pričakovanih sadov.

Danska

Četrta smernica je bila v ustrezni računovodski zakon vključena že leta 1980, v letih 1988 in 1990 je bil ta še dodatno dopolnjen²⁶. Računovodski izkazi morajo prikazovati resnično in pošteno sliko poslovanja. V kolikor ta zahteva ni zadoščena, je potrebno podati vse dodatne informacije v pojasnilih k računovodskim izkazom. Za doseganje resničnega in poštenega prikazovanja so mogoči tudi odmiki od zakonskih predpisov, vendar je v pojasnilih k računovodskim izkazom te odmike potrebno v celoti razkriti, pojasniti in utemeljiti.

Francija

Zahteve iz četrte smernice so bile v najpomembnejši računovodski predpis Plan Comptable General vključene že leta 1982. Zahteve po resničnem in poštenem prikazovanju poslovanja so v francoske predpise zajete kot (Vežjak, 1998, str. 65):

»pojasnila k izkazom dopolnjujejo in pojasnjujejo bilanco stanja in izkaz uspeha. Letni računovodski izkazi morajo biti pravilni, pristni in morajo dajati resnično in pošteno sliko premoženja podjetja, njegovega finančnega položaja in njegovega poslovnega izida.«

Če računovodski izkazi ne podajajo resnične in poštene slike, je potrebno oblikovati še dodatna pojasnila k izkazom. Možni so tudi odmiki od zakonskih predpisov, vendar jih je potrebno v pojasnilih razkriti in utemeljiti.

Francosko računovodstvo velja za skrajno konservativno, zato se predpostavka o resničnem in poštenem prikazovanju ne uporablja dosledno (Blake, Amat, 1993). Zahteva se, da revizor izrazi mnenje o pravilnosti in pristnosti izkazov, kjer se izraz pravilnost nanaša na skladnost z zakonodajo, pristnost pa na poštenost njihove predstavitve.

²⁶ J.Blake, O.Amat, 1993, str.106 in 108.

Nizozemska

Zahteva po resničnem in poštenem računovodskem poročanju je bila v nizozemski zakon vključena že leta 1970 (Vezjak, 1998, str. 66), zato uskladitev s četrto smernico ni povzročala težav. Računovodski izkazi morajo prikazovati resnično in pošteno sliko poslovanja podjetja. Za zadostitev zahteve po resničnem in poštenem prikazovanju je v pojasnilih k izkazom potrebno podati vse dodatne informacij, kakor je tudi potrebno pojasniti in utemeljiti vse morebitne odmiške od zakonskih predpisov.

Belgija

Belgijski računovodski zakon se je leta 1983 uskladil s četrto smernico (Vezjak, 1998, str. 66).

Računovodski izkazi morajo predstavljati »image fedele«, kar je enakovredno francoskemu prevodu pojmov resnično in pošteno iz četrte smernice. Načelo po resničnem in poštenem prikazovanju se pojasnjuje podobno kot v Franciji, kar pomeni, če računovodski izkazi ne podajajo resnične in poštene slike, je potrebno oblikovati še dodatna pojasnila k izkazom. Možni so tudi odmiški od zakonskih predpisov, vendar jih je potrebno v pojasnilih razkriti in utemeljiti.

Nemčija

Nemška računovodska šola ima najdaljšo tradicijo v Evropi²⁷. Zanj velja konservativno pripoznavanje dobičkov zaradi zaščite pred »preveč« svobodnimi pogledi na kapital oziroma čisto premoženje.

Nemčija je svoje zakone o družbah uskladila s četrto, sedmo in osmo smernico leta 1985. Četrta smernica je bila v Splošni trgovinski zakon uvedena tako (Vezjak, 1998, str. 67):

»Računovodski izkazi kapitalskega podjetja morajo v skladu s predpisanimi računovodskimi načeli predstavljati resnično in pošteno sliko čistega premoženja, finančnega položaja in poslovnega izida podjetja. Če izjemne okoliščine, ki se kažejo v računovodskih izkazih, ne kažejo resnične in poštene slike v pomenu stavka 1, se zahtevajo dodatne informacije v pojasnilih k računovodskim izkazom.«

Med nemškim predpisom in četrto smernico obstaja nekaj pomembnih razlik. Izraza »v skladu s predpisanimi računovodskimi načeli« v smernici ni. Iz zadnje povedi je mogoče razumeti, da je potrebno podati pojasnila k izkazom, če ti ne kažejo resnične in poštene slike. To pomeni, da bilanca stanja in izkaz poslovnega izida lahko ostaneta v skladu z računovodskimi pravili in ne dajeta resnične in poštene slike o poslovanju. Pomembno je le, da računovodski izkazi in njihova pojasnila kot celota prikazujejo resnično in pošteno sliko. Britanski računovodski strokovnjaki se s tem nemškim stališčem ne strinjajo, saj naj bi bilo v celoti v nasprotju s filozofijo iz četrte smernice.

Nemški zakon v nasprotju s četrto smernico ne predvideva možnosti odmika od predpisov, niti če bi s tem zagotovili resnično in pošteno sliko. To je edini primer znotraj Evropske zveze, ko zakon ne opredeljuje, da bi zaradi izrednih razmer lahko prišlo do odmiškov od predpisov zaradi zagotavljanja resnične in poštene slike.

Nemški zakon je torej zajel zahtevo po resničnem in poštenem prikazovanju in od podjetij zahteva, da se tako prikazovanje tudi izpolni, vendar pa ne dopušča, da bi se podjetja, v težnji po resničnem in poštenem prikazovanju, odmikala od zakona ter te odmiške razkrila v

²⁷ Zahteve po računovodstvu so bile zastavljene že s pruskim zakonikom v osemnajstem stoletju (Odar, 2001, str. 41).

pojasnilih. V nasprotju z ostalimi državami iz Evropske zveze zahteva, da so izkazi oblikovani v skladu z zakonom in če ni bila zadoščena težnja po resničnem in poštenem prikazovanju, je to treba storiti v pojasnilih k računovodskim izkazom. Skladno z zapisanim mora revizor v Nemčiji izraziti mnenje, ali so računovodski izkazi in z njim povezano poročilo posloводства, v skladu z nemško zakonodajo. Nikjer pa ni omenjeno, ali pošteno prikazujejo finančni položaj podjetja. To pa nakazuje, da predpostavka o resničnem in poštenem prikazovanju zanje ni tako pomembna.

Irska

Predpisi vezani na računovodstvo so vključeni v zakon o družbah (Blake, Amat, 1993, str. 147). Zakon ne zahteva izrecno upoštevanja računovodskih standardov, vendar predvideva, da je to zajeto v zahtevi po poštenem in resničnem prikazovanju. Tolmačenje in uporaba te predpostavke je podobna kot v Veliki Britaniji.

Portugalska

Na Portugalskem so v uporabi samo računovodska načela, ki so zajeta v gospodarskih in davčnih zakonih. Zakonodaja in splošni računovodski načrt sta usklajena s četrto smernico že od leta 1989. Glavni cilj, ki ga računovodstvo portugalskih podjetij zasleduje je, da morajo računovodski izkazi biti uporabni in zato zanesljivi, primerljivi in razumljivi. Te lastnosti skupaj z računovodskimi načeli zagotavljajo resnično in pošteno sliko.

Španija

Podjetja morajo pri svojem poslovanju upoštevati gospodarski zakonik ter zakon o družbah, ki sta bila leta 1989 usklajena s četrto smernico. Na osnovi te zakonodaje morajo pripravljati in objavljati računovodska poročila ter izvajati revizijo računovodskih izkazov. V kolikor uporaba določenega računovodskega načela ne zadošča za predstavitev resnične in poštene slike, so potrebne dodatne informacije v pojasnilih k izkazom. V izjemnih primerih, ko računovodsko načelo ne omogoča doseganja resnične in poštene slike, so možni odmiki, vendar je potrebno podati popolno obrazložitev v pojasnilih k računovodskim izkazom.

Združene države Amerike

Skromna zakonska določila v zvezi z računovodstvom so zapisana v enotnem komercialnem zakoniku (Uniform Commercial Code). Podjetja, katerih vrednostni papirji kotirajo na borzi, so zavezana k letni reviziji in računovodskemu poročanju. Zanje veljajo zelo obširne zahteve glede računovodstva in računovodskega poročanja, ki jih razvija predvsem zasebni sektor. Računovodski izkazi morajo biti pripravljeni v skladu s sprejetimi računovodskimi načeli (US GAAP), ki zajemajo računovodske standarde, pravila in predpise.

Pomen, ki ga v ZDA pripisujejo načelu o resničnem in poštenem prikazovanju, je »predstavljeno pošteno v skladu s splošno sprejetimi računovodskimi načeli« (to present fairly in conformity with Generally Accepted Accounting Principles) (Vezjak, 1998, str. 72).

Revizor v svojem mnenju izrazi ali računovodski izkazi pošteno predstavljajo finančni položaj podjetja (present fairly the financial position) glede na splošno sprejeta računovodska načela (GAAP).

Iz navedenih primerov je možno razbrati, da kljub sprejetju načela o resničnem in poštenem prikazovanju ni enotnega mnenja, kaj naj bi to pomenilo. Vsaka država si po svoje razlaga njegov pomen in skladno z izbrano razlago oblikuje norme, kaj je resnično in kaj pošteno. Težko je pričakovati, da se bo tolmačenje te predpostavke v Evropski zvezi (ter v širšem

ekonomskem okolju) kdaj poenotilo, predvsem zaradi različnih zgodovinskih in kulturnih razlik, v katerih so računovodske šole nastajale. Iz tega samoumevno sledi, da je do popolne primerljivosti računovodskih izkazov podjetij, ki delujejo v različnih državah, še dolga pot. Namesto mojega ugibanja, ali bo do poenotenega tolmačenja in pojmovanja predpostavke o resničnem in poštenem prikazovanju sploh prišlo, prepuščam iskanje odgovora bralcu samemu, za morebitno usmeritev pa podajam mnenje Sira Davida Tweedija, predsednika odbora za računovodske standarde v Veliki Britaniji, ki je dejal, da se pomen resnične in poštene slike spreminja tako, kot se spreminja računovodska praksa. Pomen resničnosti in poštenosti je mogoče najti v vsakokratnih veljavnih splošno sprejetih računovodskih načelih (Vezjak, 1998, str. 75).

3.3 Primer uporabe kreativnega računovodstva: podjetje ENRON – ameriški energetske giganti

V nadaljevanju predstavljam primer ameriškega energetskega podjetja Enron. Čeprav je bil ta javno najbolj izpostavljen menim, da je potrebno poudariti, da to še zdaleč ni osamljen primer razkritja finančnih prevar²⁸.

Družba Enron je bila ustanovljena leta 1986 z združitvijo podjetij Huston Natural Gas (v nadaljevanju HNG) in Internorth (Kovačič, 2002, str. 86). Na začetku je bilo novo nastalo podjetje Enron močno zadolženo zaradi kreditov, ki jih je Internorth najel za plačilo prevzemne premije HNG. Perspektivni ekonomist Kenneth Lay je bil v novem podjetju imenovan za predsednika direktorskega odbora.

Kenneth Lay je doktoriral iz ekonomskih znanosti na univerzi v Houstonu. Energetsko podjetje Enron je dvignil med sedem največjih ameriških korporacij. Na področje energetike je prišel leta 1973, ko je najprej zasedel položaj podpredsednika, kasneje pa še položaj predsednika podjetja za zemeljski plin Florida Gas Company. Kasneje je bil tudi v vrhovnem vodstvu družbe Transco Energy, dokler ni postal predsednik in generalni direktor podjetja Houston Natural Gas. Od združitve HNG z lokalnim energetskim podjetjem leta 1986 pa je postal vodilni mož združenega podjetja, imenovanega Enron (Plešnar, 2002c, str. 16).

Leta 1984 je Zvezna komisija za reguliranje energetike (Federal Energy Regulatory Commission) izdala vrsto odlokov, s katerimi je deregulirala trg zemeljskega plina. Deregulacija je povzročila, da je ponudba postala nestabilna in posledično so bile take tudi cene. Ker je bil Enron še vedno močno zadolžen in mu deregulacija trga najprej ni prinesla pozitivnih rezultatov, se je Lay moral domisliti novega poslovnega pristopa, s čimer bi družbo izvlekel iz zadolženosti. Obrnil se je na svetovalno družbo McKinsey&Company in eden izmed svetovalcev je bil Jeffrey Skilling.

Skilling, svetovalec družbe McKinsey&Company, se je domislil preproste ideje, s katero bi povrnil kredibilnost panogi iskanja, črpanja, prodajanja in kupovanja zemeljskega plina. Skillingova ideja je bila oblikovanje banke plina (Gas Bank). Ideja temelji na posredovanju med ponudniki in kupci plina. Enron bi zbral množico dobaviteljev plina in ga prodajal naprej množici kupcev. Enronov zaslužek bi izhajal iz razlik med nakupnimi in prodajnimi cenami. Ideja je bila dobra, vendar je vključevala tveganje – Enron bi moral imeti lastno ponudbo, ki

²⁸ Nepravilnosti in goljufije so bile razkrite tudi v drugih znanih podjetjih, med njimi Global Crossing, Tyco, Worldcom, Parmalat, Cirio itd.

bi omogočala izpolnjevanje pogodb. Poleg tega bi moral imeti popolno poznavanje trga in nadzor nad njim (Čoh, 2003, str. 12).

Na začetku Gas Bank ni imela uspeha, kasneje pa je v enem samem tednu prodaja dosegla 800 milijonov USD in pogodbe so se začele množiti. Ko je posel leta 1990 zacvetel, je Lay Skillinga povabil v Enron, kjer je dobil lastno enoto imenovano Enron Gas Services.

Medtem se je Enron začel prilagajati potrebam trga. Začel je razvijati strankinim potrebam prilagojene produkte. Zaradi spremenljivih cen so si nekateri kupci želeli zagotoviti ponudbo za nekaj prihodnjih let, niso pa želeli biti izpostavljeni cenovnim nihanjem. Tako je Enron leta 1989 začel svojim kupcem prodajati opcijo²⁹ nakupa plina na določen dan v prihodnosti, po določeni ceni. Stranke Enrona so plin kupile po določeni ceni na določen dan v prihodnosti, Enron pa je plin nabavljal po plavajoči ceni.

V letih 1990 in 1991 sta se zgodili še dve pomembni spremembi, ki sta ključno vplivali na Enronovo uspešno poslovanje: leta 1990 je newyorška trgovska borza (New York Mercantile Exchange) vzpostavila nov trg za standardizirane terminske pogodbe³⁰ za plin, kar je pomnilo širitev in poglobitev trga, kjer je Enron že bil največji akter in kot tak določal cene, širil trg in ga istočasno tudi nadziral. Leta 1991 je Enron pri SEC-u dosegel, da mu je le ta dovolil knjiženje trgovskih dobičkov po tržnih vrednostih. Enron je bilo prvo energetska podjetje, ki je zahtevalo dovoljenje za uporabo te metode. Kot utemeljitev so navedli, da vrednost njihovih produktov niha tako, kot niha vrednost finančnih produktov, ki so se po dovoljenju SEC-a že knjižili po tržni vrednosti. Posledica SEC-ovega dovoljenja je bila, da je Enron lahko kupil plin po ceni npr. 2 USD, ki naj bi bil prodan enkrat v obdobju naslednjih 10 let, po ceni 3 USD, že sedaj pa je lahko knjižil celotni dobiček.

Skillingova enota Gas Services se je naglo širila, se preimenovala v Enron Capital & Trade Resources. Njeno poslanstvo je bilo izvajanje energetskih rešitev po svetu³¹ (Čoh, 2003, str. 13 in 14).

Značilnost Enrona je bila, da je vzpostavil vrsto svojih podružnic, preko katerih je izvajal večje projekte. Te podružnice, in ne Enron, so si sposojale denar, kupovale sredstva, sklepale različne pogodbe ipd. Vzroki, zakaj je Enron ustvaril množico podružnic, so bili številni (Čoh, 2003, str. 16):

- Enron ni bil odgovoren za posojila, ki so jih najemale podružnice (jamčile so same s svojim premoženjem),
- računovodska pravila so določala, da Enronu ni potrebno konsolidirati sredstev in obveznosti podružnic, dokler ne nadzoruje vsaj 50 odstotkov njihovega lastniškega kapitala; Enronovo dolžnost je bila le, da te obveznosti omeni v opombah svojega letnega poročila,

²⁹ Nakupna opcija je finančni instrument s katerim izdajatelj omogoči nakup določenega blaga ali določene vrednostnice v določenem roku ali na določen datum po vnaprej dogovorjeni ceni (Turk, 2000, str. 316).

³⁰ Terminska ali rokovna dobavna pogodba je pogodba o dobavi blaga, ki določa, da mora ena stran drugi prodati določeno dobrino v prihodnosti, po ceni dogovorjeni ob podpisu pogodbe. S standardiziranimi pogodbami se trguje na organiziranih trgih.

³¹ Ena pomembnejših Enronovih naložb v tujini je bil elektrarna v Dabholu v Indiji, kjer pa so imeli veliko težav z lokalnimi oblastmi, ki so dovolile njeno gradnjo šele proti plačilu. Kljub izgradnji je Enron z elektrarno imel veliko izgubo, saj indijska stran svojih obveznosti vezanih na izgradnjo, ni poravnala.

- Enron je obveznosti vezane na financiranje velikih projektov prenesel na svoje podružnice, je sam izkazoval ugodno bonitetno sliko in si tako zagotavljal nemoten dotok sredstev potrebnih za posredniško dejavnost.

V prvi polovici 90-ih let je Enron začel uporabljati t.i. entitete s posebnim namenom (Special Purpose Entity), ki niso imele sedeža v ZDA in zato niso bile podvržene ameriški zakonodaji. Preko teh entitet si je sposojal denar, vendar pa mu teh obveznosti ni bilo potrebno prikazati v svojih bilancah.

Leta 1993 je skupaj s kalifornijskim pokojninskim skladom za uslužbence javnih podjetij (California Public Employees' Retirement System) oblikoval podjetje, imenovano Joint Energy Development Investments Limited Partnership (JEDI), ki naj bi investiralo v projekte, namenjene varčevanju z energijo. Oba partnerja sta vložila enak delež, zato Enronu ni bilo potrebno konsolidirati računovodskih izkazov z novim podjetjem, saj je zakonodaja predpisovala konsolidacijo le v primeru, da znaša lastniški delež več kot 50 odstotkov.

Ko se je pričel Internetni »boom«, je Enron začel ustvarjati vtis, da je internetno podjetje in staviti svojo prihodnost na tehnologijo in Internet. Cene Enronovih delnic so nenehno naraščale in ker je večina vodilnih delavcev prejemale delniške opcije kot nagrado za uspešno vodenje, so bili le ti zainteresirani za doseganju vse večjih kratkoročnih dobičkov. Managerji so bili spodbujeni k investiranju v tvegane projekte, saj so bile nagrade zelo obetavne. Zaradi prejetih delniških opcij so bili iz dneva v dan bogatejši in več kot očitno je, da so v svojem delovanju pozabili za poklicno etiko ter na interese lastnikov.

Leta 1998 je Enron vložil 10 milijonov USD v Rhythms NeTConnections (internetno podjetje). V prvi javni ponudbi delnic jih je Enron kupil za nekaj manj kot 2 USD, konec prvega trgovalnega dne pa so se delnice prodajale po 69 USD, vendar pa 300 milijonov ustvarjenega dobička Enron ni mogel takoj unovčiti, saj so predpisi začetnim investitorjem onemogočali prodajo delnic v prvih 180-ih dneh po začetku kotizacije. Preko zapletenih transakcij, ki pa so vse bile speljane v zakonskih okvirih, je Enronu uspelo prečrpati sredstva iz svojih podružnic brez obveze do konsolidacije, saj so skrbeli, da je bil lastniški kapital v podružnicah vedno manjši ali enak največ 50. odstotkom.

Fastow je ugotovil, da je za Enron ugodno, če ima veliko podružnic za izvajanje najrazličnejših transakcij, zato je njihovo število začelo naraščati. Ustanovili so še dve družabniški podjetji LJM-1 in LJM-2. LJM-1 naj bi kupoval Enronove proizvode, z njimi bi izvajali investicijske projekte ter sklepal derivativne pogodbe, s katerimi bi se Enron zaščitil pred tveganji. Glavni namen ustanovitve LJM-jev pa je bil izvedba transakcij, ki bi Enronu omogočile prodajo delnic Rhythms NeTConnectionsa (Čoh, 2003, str. 21).

Nekoliko kasneje je Fastow ustanovil še štiri podružnice, imenovane Raptor I, II, III in IV. Enron jih je uporabljal za napihovanje vrednosti sredstev in dobička. Način, kako je to izvajal, je bil sledeči: Enron je Raptorjem po izredno visoki ceni prodajal manjši del določenih sredstev. Večji delež teh sredstev je ostal v lasti Enrona in kot tak je bil tudi izkazan v bilanci stanja, vendar pa so bila v bilanci stanja ta sredstva ovrednotena po tržni vrednosti, torej po taki ceni, kot jo je Raptor plačal Enronu za manjši delež kupljenih sredstev. Podobno transakcijo so izvedli tudi s podružnico LJM-2. Podatke o takih transakcijah je Enron razkril v opombah k letnemu poročilu, vendar pa ni razkril pomembnih dejstev; kdo so bili partnerji, katerim je bil delež sredstev prodan, ter podatka, da je bila cena transakcije v nasprotju z ekonomskimi zakonitostmi (Partnoy, 2003, str. 316 ter Čoh, 2003, str. 22).

Vse Enronove podružnice so bile izredno zadolžene, vendar pa to ni vplivalo na izkazani poslovni izid, saj po zakonu ni bil zavezan h konsolidaciji računovodskih izkazov. Ko je nastopila kriza, je prezadolženost podružnic pomembno vplivala tudi na finančno stanje Enrona.

Enron Online in Enron Energy Services sta bili dve enoti, ki sta dajali videz visoke dobičkonosnosti, v resnici pa sta ustvarjali izgube. Za razliko od Enronovih podružnic, entitet s posebnim namenom, so bile vse transakcije zelo transparentne. Vse je bilo zajeto v ustreznih bilancah ter v letnem poročilu, vendar pa vsi podatki niso bili resnični.

Enron Online naj bi skrbel za spletno trgovanje. Na spletni strani naj bi se srečevali kupci in prodajalci, Enron pa naj bi v vsakem poslu vedno bil ena od strani. Do tu ni še nič spornega, sporno pa je to, da je Enron celotne vrednosti poslov knjižil kot prihodke, čeprav je šel denar v resnici k prodajalcu. Ti izredno visoki prihodki so Enron povzdignili med sedem največjih podjetij po ustvarjenem prihodku v ZDA (Čoh, 2003, str. 23). Brez navideznih prihodkov ustvarjenih s pomočjo Enron Online, bi Enron ne dosegel tako prestižnega položaja.

Enron Energy Service se je ukvarjal z zmanjševanjem stroškov energije in povečevanjem učinkovitosti njene uporabe. Tako se je npr. zavezal, da bo s prerazporeditvijo svetil podjetjem zagotovil znižanje stroškov za energijo za milijon dolarjev na leto. Običajno so bile te pogodbe dolgoročne, Enron pa je vse bodoče in negotove prihodke nedoločljive vrednosti knjižil takrat, ko je bila pogodba sklenjena. Pri določanju višine prihodkov so bili zelo optimistični.

Tako Enron Online kot Enron Energy Service sta bili obravnavani kot tehnološki podjetji, kar je pomembno in ugodno vplivalo na višino cene delnic. Resnica pa je bila drugačna. Obe podjetji sta ustvarjali velike izgube, ki jih je Enron kompenziral z dobički, ki jih je ustvarjal s trgovanjem.

Pojav krize

Čeprav se je dejanski zlom Enrona zgodil »še« leta 2001, je že prej mogoče zaznati nekatere dejavnike, ki so kasneje vplivali na razplet dogodkov.

Dejanski začetek krize lahko beležimo že v letu 1997. Trije ključni dejavniki, ki so se takrat zgodili, so (Košenina, 2003, str. 23 in Čoh, 2003, str. 25):

- širitev na trge novih produktov (prenos podatkov po optičnih kablji in derivativi na vreme), na katerih niso imeli dovolj izkušenj,
- vzpostavitev sklad tveganega kapitala, ki je investiral v internetna podjetja, ki pa so propadla,
- Enron je nekaterim svojim zaposlenim dovolil vzpostavljanje podružnic, katerih namen je bil manipuliranje s finančnimi podatki.

V letu 2000 je nastopila kalifornijska energetska kriza, kar je povzročilo padec cene Enronove delnice, vendar pa je Enron kljub kalifornijski energetske krizi ustvarjal velike dobičke.

Enronovi posredniki so krizo v Kaliforniji izkoristili tako, da so izvajali strategijo, imenovano kroženje. V Kaliforniji so kupovali električno energijo in jo prodajali v drugih zveznih državah. S tem so prispevali k zmanjševanju ponudbe in povišanju cen na debelo v Kaliforniji. Strategija kroženja je javnosti postala znana šele v začetku leta 2002. Javnost se je sicer zgražala, vendar pa so posredniki, zgolj izkoristili možnosti, ki jim jih je ponudila država. Razmere na ameriškem elektroenergetskem trgu so bile neurejene, saj je deregulacija v vsaki zvezni državi potekala nekoliko drugače. Zaradi odsotnosti zakonodaje na zvezni

ravni je bil otežen ali nemogoč tako enoten nadzor kakor koordiniranje in sodelovanje med posameznimi državami. (Čoh, 2003, str. 26).

Poletje 2001 se zgodi nov udarec: nekateri finančni analitiki so se lotili analiziranja Enronovih poslov s povezanimi strankami. Ugotovili so, da so bili Raptorji in LJM-ji povezana podjetja ter da je Fastowo plačilo vezano na uspešnost poslovanja LJM-jev. Oktobra 2001 je Enron objavil umik Andya Fastowa iz LJM-jev ter hkrati razkril, da bo zaradi predčasne prekinitve pogodbe z LJM-jem zabeležil 35 milijonov USD izgube. Obenem je objavil, da ima pri naložbah v zmogljivosti za prenos podatkov, distribucijo elektrike gospodinjstvom skupno izgubo v višini 1,01 milijarde USD (Partnoy, 2003, str. 331 in Čoh, 2003, str. 26).

Kapitalski trgi so na objavljene novice reagirali šele dva dni kasneje, ko je cena Enronove delnice začela padati. Približno v enem tednu je cena padla za 30 odstotkov, na vrednost 20 USD. Bolj kot objava o izgubah je na padec cene vplivala objava SEC-a, da izvaja preiskavo o transakcijah med Enronom in LJM-ji. Zaupanje v Enron je začelo plahneti. Istočasno s padanjem zaupanja v Enron je padalo zaupanje v revizijsko hišo Arthur Andersen. Kljub priporočilom kodeksa poklicne etike, da bi zunanji revizor moral biti pri opravljanju svojega posla neodvisen, se tega niso držali. Poleg revizijskih poslov so za Enron opravljali še vrsto nerevizijskih poslov. Tako so v letu 2000 od Enrona prejeli 25 milijonov USD za revizijske posle, za nerevizijske pa 27 milijonov USD (Partnoy, 2003, str. 335 in Čoh, 2003, str. 27).

Kasneje se je tudi izvedelo, da so del revizijske dokumentacije uničili z namenom prikrivanja resničnih podatkov in dejstev.

Revizijska hiša Arthur Andersen zagotovo nosi svoj del krivde pri afer Enron, saj bi morali podrobneje analizirati vse posle, ki jih je Enron izvajal. Sicer je težko verjeti, da revizor nepravilnosti in tveganosti vseh Enronovih poslov ni ugotovil; najbrž je šlo za prikrivanje dejanske slike zaradi konflikta interesov.

Potapljajočo se barko je Kenneth Lay poskušal reševati tudi s pomočjo političnih zvez, vendar nikjer niso naleteli na plodna tla. Očitno se je vsa javnost, tudi politična, zavedla, da so zadeve v primeru Enron šle veliko predaleč in so se od njega vsi poskušali distancirati.

Edina Enronova rešilna bilka je tako ostajala kreditna boniteta. Če bi ta padla pod raven nizko tveganih dolžniških instrumentov, bi za Enron to pomenilo težave pri priskrbi zunanjih virov financiranja ter ostrejša določila glede poplačevanja že najetih dolgov. Do novembra 2001 so tri velike bonitetne agencije (Moody's, Standard & Poor's ter Fitch) Enronov dolg označevale kot nizko tvegan, vendar pa so zaradi različnih dogodkov morale svoje ratinge spremeniti. Enron je novembra 2001 priznal, da so bili dobički izkazani v preteklih letih napihnjeni in bonitetne agencije so se morale ustrezno odzvati. Ko so konec novembra bonitetne agencije Enronov dolg označile kot visoko tvegan, je cena njegove delnice padla na 1 (en!) USD. Enron je moral ustaviti trgovanje, ker ni več mogel pridobivati sredstev na kapitalskih trgih, na tisoče Enronovih delavcev je ostalo brez dela in brez pokojnin. Tako kot večina ameriških korporacij, je tudi Enron vplačila svojih zaposlenih naložil v Enronovo delnico. Če so Enronovi managerji lahko prodali svoje delnice in zanje kaj iztržili, tega zaposleni niso mogli storiti, ker je bil njihov pokojninski sklad v letu 2001 zaklenjen. Kasneje je bilo vodilnim managerjem očitano, in zagotovo ne brez razloga, da so si na račun upravljanja z notranjimi

informacijami nagrabili bogastvo v škodo »navadnih« zaposlenih, ki do svojih prihrankov niso mogli priti zaradi administrativnih ovir³².

Zgodbe o Enronovem uspehu je nepreklicno konec 2. decembra 2001, ko Enron vloži zahtevo za začetek stečajnega postopka, odpusti 4.000 zaposlenih in vloži tožbo proti Dynegyju zaradi preklica dogovora o združitvi.

Iskanje krivca

Po tako klavnem propadu ameriškega energetskega mogotca so se začela postavljati vprašanja, kdo je kriv, kako se je moglo kaj takega zgoditi, kdo bo zaposlenim v pokojninski sklad vrnil vloženi denar ipd.

Nemogoče je najti enega samega krivca. Pravzaprav krivca ni, je samo splet različnih okoliščin, ki je nekaterim omogočil pridobivanje velikega bogastva; žal, pa se je izteklo tako, da so nekateri potegnili kratko in dobesedno čez noč ostali brez vsega.

Dejstva:

- Kenneth Lay je s prodajo Enronovih delnic zaslužil 144 milijonov USD, od Enrona je prejel tudi veliko posojil,
- Jeff Skilling se je okoristil na račun Enronovih shem nagrajevanja: s prodajo Enronovih delnic je zaslužil 76 milijonov USD,
- Andy Fastow je na račun nagrajevalnih shem zaslužil 30 milijonov USD, dodatnih 45 milijonov pa je v dveh letih zaslužil na račun obeh LJM-jev,
- Enronove transakcije z LJM-ji niso bile nelegalne: zato tudi ni mogoče očitati, da so zaobšli računovodska pravila, ko v bilanci stanja niso prikazovali transakcij s posebnimi entitetami; res pa je, da so bile transakcije v nasprotju z ekonomsko logiko in kot take neetične, nemoralne, nepošteno,
- ni bilo dokazano, da so bile entitete s posebnim namenom oblikovane za izvajanje nelegalnih transakcij; vse transakcije so se odvijale v okviru zakonskih in računovodskih določil,
- Enron je svoje posle opravljal večinoma na dereguliranih trgih, zato so bile transakcije v manjši meri podvržene zakonom (v primerjavi s transakcijami na reguliranih trgih),
- izkazalo se je, da je zakonodaja mnogokrat preveč toga, prepočasno se prilagaja dejanskim razmeram, kar gre lahko v prid hitrim in iznajdljivim, kot je bil Enron,
- Enron je bil za revizijsko podjetje Arthur Andersen prevelika stranka, kar je globoko načelo njegovo neodvisnost; Arthur Andersen je prekršil najmanj dve načeli etičnega kodeksa zunanjega revizorja: prvič- Enron je bil zanj preveč pomemben partner, da bi ga lahko izgubil (finančna odvisnost), drugič- delež nerevizijskih storitev je bil močno prevelik v primerjavi z revizijskimi in področje nerevizijskih storitev, ki so jih opravljali, je bilo preveč vpeto v področje, ki so ga revidirali. Arthur Andersen je bil od Enrona preveč odvisen in kot tak ni bil več sposoben revizije opravljati neodvisno, nepristransko, skrbno in pošteno. Arthur Andersen bi moral ukrepati takoj, že ob prvih znakih nepravilnosti, pa tega ni storil. Še več, tega niso storili niti leta 2001, ko je bilo stanje tako kritično, da je pripeljalo do stečaja tako velikega energetskega giganta. Andersen je potrdil številke v Enronovem poročilu za leto 2000 in ocenili notranje kontrole kot ustrezne, kljub dejstvu, ki so vzbujala dvom v tako oceno, zato nosi revizijska hiša Arthur Andersen velik del krivde za razsežnosti afere Enron, saj bi

³² V letu 2001 je bil Enronov pokojninski sklad zaklenjen zaradi menjave upravljalca, vlagatelji pa s svojim premoženjem niso mogli upravljati in so lahko le nemočno opazovali padanje cen Enronovih delnic ter puhtenje vseh njihovih prihrankov v nič.

nepravilnosti oziroma visoka tveganja, v katera se je Enron s svojimi posli spuščal, moral razkriti in vlagatelje nanje opozoriti,

- niti bonitetne agencije svojega dela niso opravile tako, kot bi morale: njegovih dolgov niso pravočasno označile kot visoko tvegane,
- Enron je bil uspešen pri lobiranju in vplivanju na zakonodajo v želeni smeri – v zameno so precej sredstev namenil volilni kampanji G.W. Bush-a.

Posledice

Škandal Enron je imel prevelike razsežnosti, da bi se politična, zakonodajna in pravna javnost ne odzvala. Tako je bil v ZDA julija 2002 sprejet Sarabanes-Oxleyev zakon z namenom izboljšanja revizijskih postopkov in zagotavljanja večje neodvisnosti revizorja in direktorskih odborov. Prav tako se je na burne dogodke odzvala tudi Evropska Unija, ki je izdala priporočila o revizorjevi neodvisnosti, kar pa je bilo podrobneje obravnavano že v predhodnem poglavju.

4 METODE KREATIVNEGA RAČUNOVODSTVA V PRAKSI

Po Pojemovniku računovodstva, financ in revizije je kreativno ali ustvarjalno računovodstvo tisto računovodstvo, ki ni le spremljevalec in prikazovalec poslovanja, temveč s svojimi rešitvami, vezanimi na računovodske informacije, izboljšuje poslovne odločitve ter s tem poslovne izide in poslovna stanja (Turk, 2000, str. 794).

V tem poglavju bom na konkretnih primerih poskušala ugotoviti, kako lahko s kreativnimi tehnikami vplivamo na poslovne odločitve. Prikazala bom, kako je možno spreminjati računovodske podatke z namenom podajanja drugačne slike o uspešnosti poslovanja. V literaturi je mogoče najti veliko primerov in načinov manipulacij z računovodskimi podatki. Te so različno poimenovane, dejavniki, na katere je z njimi mogoče vplivati, pa so rast cen delnic, izboljšanje kazalnikov stanja financiranja, zmanjšanje obrestne mere na (že ali bodoča) izposojena sredstva, vplivanje na višino managerjeve nagrade ipd. V naslednji tabeli so opisane želene posledice, ki jih nekatere tehnike kreativnega računovodstva povzročijo:

Tabela 2: Nekateri pomembnejši učinki, ki jih lahko dosežemo z uporabo kreativnih računovodskih tehnik.

Če s kreativnimi tehnikami vplivamo na:	so želene posledice:
Cene delnic	• Doseganje višjih cen delnic, • zmanjšati variabilnost cen delnic, • povečana tržna vrednost podjetja.
Stroške zadolževanja	• Podjetje je ocenjeno kot manj rizično, zato se obrestne mere na posojila ne bodo dvignile, • manj restriktivne klavzule glede stanja zadolženosti, • večje možnosti pri zunanjem zadolževanju pod ugodnejšimi pogoji, • nižji stroški zadolževanja.
Sistem nagrajevanja	• Boljši, kot je poslovni izid podjetja, višja bo nagrada managerjem.
Politični / Fiskalni vzroki	• Izogib višjim davčnim obremenitvam, • izogib dodatnim davkom.

Vir: Mulford, Comiskey, 2002, str. 4.

Za lažje razumevanje in prepoznavanje kreativnih tehnik sta jih avtorja Mulford in Comiskey razvrstila v tri velike skupine, ki se nanašajo na merjenje prihodkov in odhodkov ter sredstev in obveznosti, katerim sta dodatni še dve (4. in 5.):

1. prezgodnje pripoznavanje prihodkov oz. pripoznavanje fiktivnih prihodkov,
2. agresivne metode usredstvenja ter neprimerna politika amortiziranja,
3. pristransko vrednotenje sredstev in obveznosti do virov sredstev,
4. kreativnost pri pripravi računovodskih izkazov,
5. kreativnost pri pripravi izkazov finančnih tokov.

Prve tri kategorije se nanašajo na same računovodske podatke, ki so kreativno prirejeni že pri samem vnosu v računovodske razvide, zadnji dve pa se nanašata na kreativnost v fazi sestavljanju računovodskih poročil. Doseženi učinki so podobni, bistvena razlika med njimi je le v stopnji, na kateri kreativnost nastopi.

4.1 Prezgodnje pripoznavanje prihodkov oz. pripoznavanje fiktivnih prihodkov

Zaradi pomembnosti višine prihodkov, ki jih neko podjetje dosega in zaradi pomembnega vpliva, ki jih le ti imajo na poslovni izid, se veliko kreativnih tehnik nanaša ravno na prihodke. Prezgodnje pripoznavanje prihodkov se lahko izvrši na tri načine. Prvi se nanaša na dejansko, resnično prodajo, vendar pa prihodki, ki iz nje izhajajo, niso ustrezno knjiženi oziroma so knjiženi v obdobje, ko se prodaja ni izvršila. Tako bo podjetje, ki se kreativnega računovodstva poslužuje, beležilo prihodke od prodaje tudi za tiste poslovne učinke, za katere ve, da bodo gotovo prodani, vendar pa še niso bili odpremljeni niti plačani. Drugi način prezgodnjega pripoznavanja prihodkov se zgodi v trenutku, ko so bili poslovni učinki že odpremljeni, čeprav prodajalec ne ve, ali bo kupec učinke sprejel ali jih zavrnil. Zadnji, verjetno najhujši primer, pa se nanaša na beleženje (fiktivne) prodaje podjetjem, ki v resnici sploh ne obstajajo.

4.1.1 Prezgodnje pripoznavanje prihodkov, fiktivne prodaje in naročila

Iz proučene ameriške strokovne literature je mogoče razbrati, da se prezgodnjega pripoznavanja prihodkov od prodaje v veliki meri poslužujejo podjetja, ki niso dolgo prisotna na borzi in so si zastavila visoke cilje glede rasti. Običajno so ti cilji zastavljeni preveč optimistično in jih mlado podjetje ne more tako hitro doseči. Ker so pritiski trga močni in bi vsako odstopanje od zastavljenih ciljev pomenilo padec cen delnic, se v nekaterih podjetjih poslužujejo različnih kreativnih načinov za doseganje ciljev. Ko gre za prezgodnje pripoznavanje prihodkov od prodaje pomeni, da podjetje v svojih poslovnih knjigah izkazuje tudi prodaje, ki se dejansko še niso izvršile: prodaja je beležena le na osnovi naročila oziroma dogovora s kupcem, poslovni učinki pa še niso bili dobavljeni. Z istim namenom podjetja tudi ponarejajo kupčeva naročila za prodajo. V iskanju načinov, kako izboljšati sliko o svojem poslovanju, so nekateri šli še dlje: da bi lahko prikazali večjo prodajo, so nekatera podjetja poslovne učinke odpremljala dislociranim skladiščem ali distributerjem in že v trenutku odpreme beležila prodajo. Da so sliko nekoliko zameglili in »dokazali« prodajo, so se podjetja posluževala več distributerjev hkrati, kjer so dejansko le skladiščila svoje učinke in jih po potrebi celo selila iz skladišča v skladišče vse do trenutka, ko se je prodaja resnično zgodila.

4.1.2 Prezgodnje pripoznavanje prihodkov in Incoterms³³

Priročni za manipuliranje in kreativnost so se izkazali tudi Incoterms, ki določajo pravice in obveznosti prodajalcev in kupcev. Če je blago prodano z dogovorjeno pariteto FOB³⁴ mora prodajalec prodajo knjižiti šele v trenutku, ko je blago prispelo v ciljno pristanišče. Prezgodnje pripoznavanje prodaje pomeni beleženje prodaje že v trenutku, ko je bilo blago naloženo na ladjo, čeprav je bilo še ves čas potovanja v lasti prodajalca.

4.1.3 Prezgodnje pripoznavanje prihodkov in spremna pisma (side letters)

Pomembno vlogo pri kreativnem povečevanju prihodkov od prodaje imajo tudi t.i. spremna pisma (side letters). Prvotni namen tovrstnih pisem je določiti podrobne pogoje prodaje (plačilo, reklamacije, rok vračila, ipd), ki v sami prodajni pogodbi niso detajlno dogovorjeni. S tovrstnimi pismi je mogoče kreativno popolnoma preklicati prodaje, ne da bi se zaradi tega prvotno izkazani prihodki zmanjšali. Neprimerna spremna pisma (pisma ustvarjena samo za potrebe kreativnega poročanja) vsebujejo različna določila, ki so veliko bolj liberalna in ugodna za kupca kot pa tista, določena v pogodbi. Tako je v spremnih pismih mogoče zaslediti določila glede možnosti preklica kupčevega naročila, brez negativnih posledic, možnosti neomejenega vračila blaga, določila, da je kupec oproščen delnega ali celotnega plačila, če blago v določenem roku ne prodaja naprej, podaljšanje roka plačila nad vsakršno razumno in običajno prakso ipd. Kljub navidezno izvršeni prodaji, se lahko zgodi, da se ta v resnici nikoli ne realizira zaradi možnosti, ki jih prodajalec kupcu priznava v spremnem pismu.

³³ Incoterms obsegajo trinajst trgovinskih klavzul, ki vsebujejo določbe o razmejitvi obveznosti pogodbenih strank po prodajni pogodbi. Največkrat se uporabljajo v mednarodni trgovini. Z njihovo pravilno uporabo se lahko podjetja izognejo nesporazumom in stroškom, ki velikokrat nastanejo zaradi premalo opredeljenih pravic in dolžnosti pogodbenih strank.

³⁴ Incoterm FOB (Free on Board) navaja, da je dostava kupcu izvršena, ko ladja pristane v dogovorjenem pristanišču (hkrati se zgodi tudi prenos lastništva). Od tega trenutka dalje so vsi stroški in morebitna uničenja in izgube blaga v breme kupce.

Vsaka možnost vračila blaga še ni manipuliranje s podatki. V poslovnem svetu je običaj, da ima kupec možnost kupljeno blago vrniti, vendar pa je potrebno izpolniti določene pogoje (npr. cena prodanega blaga mora biti natančno določena in ne le določljiva; plačilo za kupljeno blago ne sme biti vezano na možnost kupčeve nadaljnje prodaje; kupec ne sme biti oproščen plačila v primerih, če se blago pri njem uniči ali pa mu ga ukradejo).

4.1.4 Pripoznavanje prihodkov od prodaje med povezanimi pravnimi osebami

Umetno ustvarjanje prihodkov se mnogokrat dogaja med povezanimi pravnimi osebami. Pri povezanih pravnih osebah je za pripoznavanje prihodkov potrebno zagotoviti neodvisnost transakcij od njihovega pravnega položaja. Prihodke od posameznih poslov je mogoče pripoznati, če bi določena transakcija povzročila enake učinke tudi, če ti osebi ne bi bili povezani. V kolikor tega ni mogoče zagotoviti, je take transakcije potrebno izločiti, saj ne dajejo prave slike o uspešnosti poslovanja povezanih oseb³⁵.

4.1.5 Pripoznavanje prihodkov pri dolgotrajnih poslih

Za posle, katerih dokončna izvedba traja veliko časa, se uporablja poseben računovodski pristop (contract accounting). Čeprav največ tovrstnih primerov izhaja iz gradbeništva, jih je mogoče najti tudi na drugih področjih kot npr. v informacijski tehnologiji, ladjedelništvu, gradnji železnic, cest, ipd. Gradbena podjetja lahko prihodke pripoznajo na dva načina: (1) glede na stopnjo dokončnosti posla v danem trenutku ali pa (2) v trenutku, ko so dela in pogodbeno razmerje s kupcem zaključena. Ker je bolj smotrno prihodke prikazovati postopoma in ne šele na koncu, je razumljivo, zakaj je prva metoda pogostejše uporabljena. Vendar pa je druga metoda skorajda obvezna, ko vrednost dokončanih del ni določljiva oz. je ta vrednost zelo negotova. Posebnost metode, ki upošteva stopnjo dokončnosti je, da narekuje pripoznavanje prihodkov že pred dejanskim dokončanjem in izročitvijo poslovnega učinka kupcu, zato je dovzetna za kreativno prezgodnje prikazovanje prihodkov. Podjetje lahko namensko preceni nastale stroške in na tej osnovi agresivno prikaže prihodke. Podoben učinek doseže, če preveč optimistično prikaže nizke stroške celotnega projekta in posledično v danem trenutku izkazuje visoko stopnjo dokončnosti ter previsoke pripadajoče prihodke.

³⁵ Za skupino podjetij (obvladujoče podjetje in skupino od njega odvisnih podjetij) je v SRS določeno, da je potrebno pripraviti t.i. konsolidirane računovodske izkaze, v katerih je potrebno:

- izločiti finančne naložbe obvladujočega podjetja v kapital oziroma dolgove odvisnih podjetij in deleže obvladujočega podjetja v kapitalu oziroma dolgovih odvisnih podjetij pa tudi druge medsebojne finančne naložbe in deleže v kapitalu oziroma dolgovih drugih podjetij v skupini ter v tej zvezi obračunati razlike,
- izločiti medsebojne poslovne terjatve in poslovne dolgove,
- izločiti medsebojne prihodke in odhodke,
- izločiti neiztržene čiste dobičke in čiste izgube, ki so posledica notranjih poslov znotraj skupine,
- ponovno obračunati davke in jih časovno razmejiti,
- posebej izkazati manjšinske deleže v kapitalu in v čistem dobičku (SRS 2002, str. 22).

4.1.6 Konsignacijska prodaja³⁶ in pripoznavanje prihodkov

Poleg opisanih načinov, kako vplivati na višino prihodkov od prodaje, so podjetja beležila kot lastno prodajo tudi konsignacijsko prodajo. Značilnost konsignacije je, da je blago vse do trenutka prodaje tretji osebi v lasti proizvajalca oziroma komitenta.

4.1.7 Nekaj konkretnih primerov prezgodnjega pripoznavanja prihodkov

Podjetje Pinnacle Micro Inc. (Mulford, Comiskey, 2002, str. 185) je imelo težave pri doseganju visoko zastavljenih ciljev glede rasti prihodkov od prodaje. Da bi prikazali večjo prodajo po posameznih obdobjih, so posegli v računalniški program. Med drugim so ponastavili datum za nazaj tako, da so do dopolnitve želene kvote prodaje izdajali dokumente za želeno obdobje (za nazaj), čeprav se je prodaja dejansko zgodila v naslednjem obdobju. V to početje je bilo vključenih več ljudi, od sistemskih skrbnikov, ki so posegli v računalniški program, do prodajnih managerjev, ki so izdajali dokumente o prodaji, ki je ni bilo, ter tudi proizvodni managerji, ki so morali skrbeti, da je na zalogi vedno dovolj poslovnih učinkov (tudi tukaj je šlo za lažno-papirno povečevanje zalog), da so sploh lahko bili izdani dokumenti o izdaji. Začarani krog kreativne igre s finančnimi številkami se je končal, ko je novo zaposleni uslužbenec v kontrolingu zunanjega revizorja obvestil o nepravilnostih. Podjetje Pinnacle Micro Inc. je moralo pravilno beležiti poslovne dogodke in izločiti vse fiktivne prodaje, kar je posledično pomenilo manjši poslovni izid. Tako so morali za leto 1993 ponovno sestaviti računovodske izkaze in prvotno prikazani dobiček v višini 2,6 milijona USD, je bil »napihnjjen« kar za cel milijon dolarjev.

Agresivnejši primer prezgodnjega pripoznavanja prihodkov pa se nanaša na beleženje prihodkov od fiktivnih prodaj, za katere podjetje nima ne naročila, ne dogovora, da bo do takega posla sploh prišlo. Resničen primer se nanaša na podjetje Digital Light-wave (Mulford, Comiskey, 2002, str. 189), ki je v težnji po prikazovanju ugodnejšega poslovnega izida celo odpremljalo izdelke³⁷ kupcem, ki teh niso niti naročili niti izrazili namena o nakupu. Prihodke od prodaje so evidentirali takoj ob odpremi, čeprav so vedeli, da se bodo učinki vrnili in so morali te prihodke kasneje znižati.

Po izvršeni manipulaciji je potrebno sledi tega ravnanja zakriti. Vpleteni poskušajo to zakriti s predatiranjem ustreznih dokumentov (izdajnic, dobavnic, računov, pogodb), z ustvarjanjem lažnih dokumentov, s pridobivanjem dokumentov potencialnih kupcev, s katerimi so prodajalci dokazovali resničnost prodaje³⁸.

Naslednja tabela na kratko povzema načine prezgodnjega prikazovanja prihodkov od prodaje.

³⁶ Komisionar se s komisijsko (ali konsignacijsko) pogodbo zavezuje, da bo za določeno plačilo (provizijo), po nalogu svojega naročnika (komitenta) sklepal pravne posle s tretjimi osebami v svojem imenu, vendar na njegov račun.

³⁷ Šlo je za vzorčne izdelke, vendar so jih vseeno beležili kot prodajo pravih poslovnih učinkov.

³⁸ Tako je direktor podjetja National Health s podpisom kupoprodajne pogodbo s partnerjem Automated Telephone mangement System potrdil obstoj fiktivnega posla, za katerega se je vedelo, da nikoli ne bo izpeljan. Seveda je bila za tovrstno dejanje direktorju izplačana visoka podkupnina, ki jo je le ta delil s svojim revizorjem. (Vir: Mulford, Comiskey, 2002, str. 196; povzeto po poročilu SEC z dne 31.10.1996).

Tabela 3: Prezgodnje pripoznavanje prihodkov.

1. Beleženje prihodkov od prodaje že v trenutku podpisa pogodbe, poslovni učinki pa še niso bili dobavljeni.
2. Močne promocijske akcije in prodaja po cenah, ki ne podpirajo pokrivanja stroškov nastajanja.
3. Pripoznanje prihodkov od prodaje za naročila, ki bodo realizirana šele v kasnejšem obdobju.
4. Beleženje prodaje v predhodno obdobje (poslovne knjige niso zaključene, dokler niso dosežene želene kvote).
5. Beleženje prihodkov od prodaje tudi za konsignacijo (prihodke so prikazali takoj, ko so bili učinki oddani v konsignacijo in še niso bili prodani tretji osebi).
6. Pripoznavanje prihodkov za naročila, ki še niso bila v celoti odpremljena.

Vir: Mulford, Comiskey, 2002, str. 162.

4.1.8 Ugotavljanje prezgodnjega pripoznavanja prihodkov in fiktivnih prihodkov

Kako naj uporabnik računovodskih izkazov ugotovi, ali se neko podjetje poslužuje kreativnih računovodskih tehnik? Na kaj mora biti pozoren in katere so tiste ekonomske kategorije, iz katerih je mogoče hitro ugotoviti, da se v ozadju nekaj dogaja? V naslednjem razdelku je podanih nekaj iztočnic, ki lahko pozornemu bralcu računovodskih izkazov razkrijejo, da je bil njihov sestavljalec kreativen.

4.1.8.1 Razkritja in pojasnila k računovodskim izkazom

Pri ugotavljanju, ali je neko podjetje ustrezno prikazalo prihodke ali ne, je potrebno natančno pregledati celotno poslovno poročilo. Pri tem so izrednega pomena razkritja ter priloge k računovodskim izkazom. Same številke v izkazih ne povedo veliko, če jih ne interpretiramo skupaj z razkritji in pojasnili. Podjetja v ZDA določena razkritja podajajo v obliki opomb k postavkam v izkazih. Te so zapisane na dnu poročila, vsebinsko zelo zgoščeno in z drobnim tiskom. Na ta način želijo bralca odvrti od natančnejšega prebiranja in analiziranja njihove vsebine. Vsekakor pa se ravno v njih skrivajo pomembne informacije, ki pozornemu bralcu razkrijejo ali pa vsaj vzbudijo dvom o uporabi kreativnih računovodskih tehnik oziroma prezgodnjega pripoznavanja prihodkov. V razkritjih in pojasnilih k računovodskim izkazom je mogoče najti odgovore na vprašanja kot na primer:

- Kdaj podjetje pripozna prihodke od prodaje poslovnih učinkov (pred dobavo, v trenutku dobave ali kasneje),
- v primerih, ko gre za storitveno podjetje, ali podjetje takoj pripozna celotne prihodke od prodaje (v trenutku, ko je storitev opravljena) ali del prihodkov »odloži« za primer, če bi kupec v garancijskem roku uveljavljal reklamacijo oziroma je pripoznavanje prihodkov pogojeno tudi z dodatnimi storitvami, ki jih je podjetje dolžno opraviti za kupca (izobraževanje, prilagoditev izdelka za posebne potrebe, dodatne po prodajne storitve...),
- ali podjetje spreminja načine pripoznavanja prihodkov, zakaj se je to zgodilo, kako se trenutno uporabljeni način razlikuje od predhodno uporabljenega in kakšne so posledice tovrstne spremembe?

S takimi vprašanji in odgovori nanje si je mogoče pojasniti, kako podjetje pripoznava prihodke ter ugotoviti, ali je bilo podjetje preveč optimistično pri njihovem pripoznavanju in posledično izkazuje previsok poslovni izid.

4.1.8.2 Trend gibanja terjatev do kupcev

Naslednja ekonomska kategorija, ki jo je potrebno proučiti, so terjatve do kupcev (v angleškem jeziku accounts receivable). V primerih, ko gre za fiktivno ali prezgodnje pripoznavanje prihodkov, se bodo nekatere aktivne postavke v bilanci stanja povečale (denarna sredstva izvzeta). Tipična računovodska kategorija, na kateri se tovrstne manipulacije odražajo, so terjatve do kupcev. Pogosto bralci računovodskih informacij pozabljajo na pomembno povezavo, ki obstaja med prihodki od prodaje in terjatvami. Nesorazmerno povečanje terjatev do kupcev, v primerjavi s povečanjem prihodkov od prodaje nakazuje, da se podjetje poslužuje kreativnih na področju prihodkov od prodaje.

Na konkretnem primeru podjetja Sunbeam Corp. prikazujem, kako fiktivna rast prodaje vpliva na višino terjatev do kupcev ter na število dni njihove vezave.

Tabela 4: Razmerje med prihodki in terjatvami ter vpliv na število dni vezave za primer podjetja Sunbeam Corp..

	1995	1996	1997
Prihodek (v USD)	1.016.883	984.236	1.168.182
% spremembe v primerjavi s preteklim letom	/	(3,2%)	18,7%
Terjatve do kupcev (v USD)	216.195	213.438	295.550
% spremembe v primerjavi s preteklim letom	/	(1,3%)	38,5%
Število dni vezave (A/R days) ³⁹	77,6	79,2	92,3

Vir: Mulford, Comiskey 2002, str. 188.

Iz tabele je razvidno, da se je v letu 1997 prihodek od prodaje povečal za 18,7% v primerjavi z letom poprej, terjatve do kupcev pa so se povečale kar za 38,5%. Število dni vezave se je povišalo z 79,2 na 92,3 dni. Četudi družba ne bi bila kreativna pri prikazovanju prihodkov, se mora poslovodstvo (ali drugi uporabniki računovodskih informacij) vprašati, kaj se dogaja s terjatvami, ki so narasle za nerazumljivih 38,5% in zakaj se je število dni vezave toliko povečalo.

Vsako povečanje števila dni vezave še ni znak za kreativnost, saj je to lahko tudi odraz različne politike kreditiranja kupcev ali pa odraz plačilne (ne)discipline kupcev.

³⁹ Število dni vezave izračunano kot količnik med višino terjatev in prihodkom na dan, kjer je prihodek na dan ugotovljen tako, da je letni prihodek deljen s 365 (Brigham, Daves, 2002, str. 220).

V vsakem primeru pa je potrebno ugotoviti, zakaj so se terjatve v primerjavi s prihodki tako povečale, saj ni edini možni razlog le drugačna politika kreditiranja kupcev, temveč tudi kreativni računovodski prijemi.

4.1.8.3 Druge ekonomske kategorije iz bilance stanja, ki so pogosto tarča manipulacij

Če želi poslovodstvo pozornemu bralcu računovodskih izkazov prikriti uporabljeno kreativnost, mora poskrbeti, da v postavkah, ki so najpogostejše tarča kreativnih prijemov, te kreativnosti ni zaznati. Ker poslovodstvo ve, da bodo analitiki natančno proučili trend gibanja prihodkov od prodaje in terjatev do kupcev, morajo zagotoviti, da ostaja njuno povečanje oziroma gibanje v nekih razumljivih mejah. To pomeni, da mora poslovodstvo poskrbeti, da se terjatve v razumnih rokih udenarjajo. Če gre za fiktivne oziroma za prezgodaj pripoznane prodaje je jasno, da terjatve, ki se nanje nanašajo, ne morejo biti unovčene. Iz tega sledi, da mora kreativnost segati še dlje ter vplivati še na nekatere druge postavke na aktivni strani bilanci stanja. Poleg terjatev do kupcev so pod drobnogledom analitikov tudi finančne naložbe ter zaloge, zato sp te postavke v manjši meri kreativno preoblikovane. Pogosto pa so tarča kreativnih prijemov oprema, zgradbe ter še nekatera druga sredstva, ki običajno niso pod drobnogledom računovodskih analitikov. Zanimiv primer se nanaša na podjetje Comptronix, Inc (Mulford, Comiskey, 2002, str. 190). V letih od 1987 do 1991 kreativno prikazovali višjo rast prodaje, kot je bila v resnici. Ker je poslovodstvo vedelo, da se fiktivna prodaja odraža na višini terjatev do kupcev ter v dnevih vezave, so s kreativnostjo šli še dlje. Terjatve do kupcev so redno udenarjali, s čimer so ohranjali običajno število dni vezave, so pa ustrezne zneske prenašali na druge postavke v bilanci stanja, kot npr. zemljišča, zgradbe, oprema ter še nekatera druga osnovna sredstva. Če so na ta način zagotavljali nek običajen trend gibanja terjatev do kupcev, pa so zemljišča, zgradbe, oprema... rasle bistveno hitreje (kar za 24% hitreje) kot prodaja. Ko je leta 1991 prevara odkrita, je podjetje Comptronix Inc. izkazovalo kar 2,2-kratno razmerje med zemljišči, zgradbami in opremo ter prodajo v primerjavi s povprečnimi vrednostmi, ki so jih dosegala primerljiva podjetja iz panoge.

4.1.8.4 Proizvodne zmogljivosti

Razpoložljive proizvodne zmogljivosti lahko predstavljajo omejitev pri doseganju želene višine prodaje, zato je mogoče z dosledno analizo proizvodnih kapacitet in dosežene prodaje ugotoviti, ali je bila deklarirana višina prodaje res dosežena. Ta analiza zahteva podrobno poznavanje podatkov o proizvodnih zmogljivostih podjetja, ki običajno širšemu krogu uporabnikov računovodskih informacij niso znani. Natančna analiza je težko izvedljiva oziroma je lahko pomanjkljiva. Vsekakor pa lahko rutinski izračun razmerja med zemljišči, zgradbami in opremo v primerjavi s prodajo prikaže vrednosti, ki odstopajo od tistih, ki jih dosegajo primerljiva podjetja. To je lahko znak, da so gibanja na teh bilančnih postavkah neutemeljena in zahtevajo podrobnejšo analizo.

V spodnji tabeli je navedenih nekaj vprašanj, na katera naj bi si uporabniki računovodskih informacij odgovorili, ko poskušajo ugotoviti ali podjetje uporablja kreativne metode pri pripoznavanju prihodkov (povzeto po Mulford, Comiskey, 2002, str. 191):

Tabela 5: Področja, ki jih je potrebno analizirati pri ugotavljanju prezgodnjega ali fiktivnega pripoznavanja prihodkov.

A. Kako oziroma kdaj podjetje pripoznava prihodke?
<i>1. Pred dobavo poslovnega učinka?</i>
a. Ali je prihodek realiziran?
<i>2. V trenutku dobave poslovnega učinka?</i>
a. Ali ima kupec pravico vrniti izdelek oziroma zahtevati kupnino nazaj?
i. Ali se je podjetje za tovrstne primere ustrezno zaščitilo?
b. Ali podjetja uporabljajo t.i.«side letters» za določanje dodatnih prodajnih pogojev, ki jih v pogodbi ni?
<i>3. Po dobavi in šele po potrditvi kupčevega prejema?</i>
B. Kakšne so bile spremembe v politiki pripoznavanja prihodkov od prodaje?
1. Ali pomeni tovrstna sprememba zgodnejše pripoznavanje prihodkov?
C. Ali je zaznati neobičajne spremembe v višini dosežene prodaje v preteklih kvartalih?
<i>1. Kolikšen je dosežen prihodek v zadnjih šestih kvartalih?</i>
<i>2. Ali je mogoče v katerem od preteklih kvartalov zaznati neobičajno gibanje, ki ne more biti pojasnjeno s sezonskimi vplivi?</i>
<i>3. Kakšne so spremembe v gibanju prihodkov med posameznimi kvartali v primerjavi s panogo oziroma s konkurenco?</i>
D. Pregledati razkritja, ki so jih podale povezane družbe
<i>1. Ali je delež prihodkov, ki jih je družba ustvarila s povezanimi podjetji, visok?</i>
a. Ali je ta delež trajnosten?
E. Ali ima podjetje ustrezne proizvodne zmogljivosti za doseganje prikazane višine prodaje?
<i>1. Kolikšen je delež prihodkov na ustrezno enoto proizvodne zmogljivosti v vsakem od preteklih šestih kvartalov?</i>
<i>2. Kako so ugotovljeni deleži primerljivi s podatki o podjetjih iz panoge oziroma s konkurenti?</i>
a. Izračunati razmerja prihodek / ustrezna enota proizvodne zmogljivosti.
i. Prihodek na zaposlenega.
ii. Prihodek na denarno enoto zemljišča, zgradbe, opreme.
iii. Prihodek na denarno enoto vseh sredstev.
iv. Prihodek na kvadratni meter proizvodnega prostora ali na skladiščne zmogljivosti.
F. Ali obstajajo znaki o morebitni manipulaciji s terjatvami do kupcev in drugih postavk z namenom »napihovanja« prihodkov?
1. Primerjati stopnjo rasti terjatev do kupcev, zemljišč, zgradb, opreme in drugih sredstev s stopnjo rasti prihodkov za vseh šest predhodnih kvartalov.
a. Kakšne ugotovitve izhajajo iz zgoraj opazovanih stopenj rasti?
2. Ali je mogoče nepričakovano rast oziroma spremembe v vrednostih sredstev in obveznosti povezati s prezgodnjim ali fiktivnim prikazovanjem prihodkov?
3. Opazovati gibanje števila dni vezave terjatev (v angleškem jeziku A/R days) za zadnjih šest kvartalov.
a. Kakšne so spremembe v dnevih vezave? Kakšen je njihov pomen?
b. Ali so te spremembe primerljive s spremembami pri konkurenčnih podjetjih?
G. Ali se prihodki, ki izhajajo iz dolgoročnih poslov, pripoznajo glede na stopnjo dokončanosti posla?
1. Kakšne so predhodne izkušnje posloводства glede uporabe te metode?
2. Ali je družba v preteklih letih izkazovala izgubo?

Vir: Mulford, Comiskey, 2002, str. 191-193.

4.2 Agresivne metode usredstvenja in kreativna politika amortiziranja

4.2.1 Kreativno usredstvenje stroškov

Na poslovni izid lahko vplivamo tudi z (ne)ustreznim prikazovanjem stroškov in odhodkov ter z določanjem (ne)ustrezne dobe koristnosti amortizirljivega sredstva. Neustrezno usredstvenje stroškov pomeni, da del stroškov, ki bi po svoji naravi morali takoj bremeniti poslovni izid prenesemo v nabavno vrednost nekega amortizirljivega sredstva. Tovrstni nepravilni način razporejanja stroškov neposredno vpliva na višino sredstev v bilanci stanja, na poslovni izid tekočega leta ter na poslovne izide prihodnjih let. Tako se med sredstvi pojavljajo tudi taka, ki tam ne bi smela biti, poslovni izid tekočega leta je previsok (dobiček večji ali pa izguba ustrezno manjša) za tisti del stroškov, ki je bil neupravičeno usredstven, izidi prihodnjih let pa so slabši zaradi tistega dela stroškov, ki preko procesa amortizacije prehaja med stroške obdobja.

Načelo vzročnosti narekuje, da nabavno vrednost sredstva sestavljajo nakupna cena, uvozne dajatve ter vsi stroški, ki jih je mogoče neposredno pripisati njegovi usposobitvi za nameravano uporabo. Če podjetje nedosledno oblikuje nabavno vrednost sredstva z vključevanjem stroškov, ki po svoji naravi vanjo ne sodijo, vpliva na poslovni izid tekočega ter tudi bodočih let. Poslovni izid tekočega leta bo ugodnejši zaradi manjših stroškov oz. odhodkov, vpliv na poslovni izid prihodnjih let pa se bo zgodil preko obračunane amortizacije. Učinek, ki ga podjetje s postopnim prenosom stroškov med odhodke (preko amortizacije) doseže je, da vpliva na višino poslovnega izida v želeni smeri, mogoče pa je tudi doseči bolj enakomerno rast oz. gibanje poslovnega izida skozi daljše obdobje. S takim ravnanjem poskuša poslovodstvo prikazati stabilno poslovanje, brez večjih nihanj v doseganju poslovnega izida.

Kdaj pa naj bi bili stroški usredstveni oziroma kdaj morajo takoj bremeniti poslovni izid obdobja, v katerem so nastali? Ali obstajajo minimalni zadostni pogoji, ki dopuščajo, da so stroški usredstveni in torej v svojem celotnem znesku ne vplivajo na poslovni izid leta, v katerem so nastali?

Po načelu vzročnosti je stroške potrebno pripisati pojavom, ki jih povzročajo. V skladu z navedenim načelom, nabavno vrednost nekega opredmetenega osnovnega sredstva oblikujejo nakupna cena, uvozne in nevračljive nakupne dajatve ter stroški, ki jih je mogoče pripisati neposredno njegovi usposobitvi (SRS 1.11). Po istem načelu si je mogoče razložiti, zakaj vsi nabavni stroški materiala že v trenutku nastanka ne postanejo tudi odhodki obdobja. Če gre za material, ki se neposredno uporablja pri ustvarjanju poslovnih učinkov, bodo ti stroški oblikovali lastno ceno pridobljenih poslovnih učinkov. Dokler se bodo ti stroški zadrževali v zalogah nedokončane ali dokončane proizvodnje, ne bodo imeli neposrednega vpliva na poslovni izid. Nanj bodo vplivali šele v trenutku, ko bodo zaloge učinkov prodane. Stroški so torej nastali zaradi poslovnih učinkov, od katerih prodaje si je mogoče obetati prihodke oziroma bodoče gospodarske koristi. Šele v obdobju, ko so učinki prodani in nastanejo ustrezni prihodki, se stroški spremenijo v odhodke. Nastanek odhodkov je v tem primeru vezan na pojav prihodkov. Ker so stroški nastali zato, da bo podjetje proizvedlo in prodalo poslovne učinke, je po načelu vzročnosti na poslovni dogodek prodaje potrebno vezati vse stroške in prihodke, ki jih le ta povzroči. Zaradi spoštovanja načela vzročnosti je pripoznavanje odhodkov in prihodkov časovno usklajeno, kakršen je tudi njihov vpliv na poslovni izid: odhodki in prihodki vplivajo in oblikujejo poslovni izid podjetja v tistem trenutku, ko se je prodaja zgodila.

Tudi proces amortiziranja zadovoljuje načelo vzročnosti: amortiziranje je razporejanje vrednosti amortizirljivega sredstva na zneske, ki ga v ocenjeni dobi njegove koristnosti postopoma zapuščajo in praviloma pomenijo stroške. Amortizacija pa je znesek, ki v posameznem obračunskem obdobju zapusti amortizirljivo sredstvo in je tedanji strošek (SRS 13). Pri amortizirljivem sredstvu pričakujemo, da bo preko postopka amortizacije svoje koristi prenašalo na poslovne učinke skozi daljše obdobje (ocenjena doba koristnosti), zato je smiselno, da nabavne vrednosti takega sredstva ne prenesemo med odhodke že v trenutku njegove nabave, temveč postopoma tako, kot se bodo pojavljale koristi, ki jih uporaba tega sredstva prinaša.

Zaradi poslovanja podjetja nastaja vrsta poslovnih dogodkov, ki povzročajo stroške oziroma odhodke in meja, kdaj je potrebno stroške takoj prenesti med odhodke obdobja oziroma kdaj te stroške usredstviti, ni popolnoma jasna oziroma je odvisna od dejavnosti, zaradi katere stroški nastajajo. Mnogo je pojavov, ki bodo povzročili ekonomske koristi v prihodnjih obdobjih, vendar je zaradi negotovosti v poslovnem svetu te koristi težko natančno opredeliti. Vprašljivi so stroški, ki bi po svoji naravi lahko oblikovali nabavno vrednost neopredmetenega dolgoročnega sredstva, nastalega v podjetju. Po SRS je neopredmeteno dolgoročno sredstvo v knjigovodskih razvidih in v bilanci stanja mogoče pripoznati, a) če je verjetno, da bodo pritekale gospodarske koristi, povezane z njim in b) če je mogoče njegovo nabavno vrednost zanesljivo izmeriti (SRS 2.8). Ko gre za pripoznavanje koncesij, patentov, licenc, blagovnih znamk in podobnih pravic kot neopredmeteno dolgoročno sredstvo, so standardi jasni. SRS v točki 2.10 navajajo, da je imenovane mogoče pripoznati kot neopredmeteno dolgoročno sredstvo, a) če je zaradi uporabe teh pravic mogoče upravičeno pričakovati večletne koristne učinke, b) če so zneski za pridobitev teh pravic zaračunani naenkrat za več let, c) če so zneski za pridobitev teh pravic razmeroma veliki in jih ob njihovem nastanku ni mogoče ali ni smiselno obravnavati kot odhodke. V vseh drugih primerih se nabavna vrednost takšnih pravic obravnava kot odhodek obračunskega obdobja, v katerem so bile pridobljene. Kljub natančno določenim zahtevam za pripoznavanje, je tu kar nekaj prostora za subjektivno presojo. V kolikor poslovodstvo želi na poslovni izid vplivati v želeni smeri in višini, lahko to stori preko (ne)ustreznega pripoznavanja neopredmetenih dolgoročnih sredstev. Učni primer kreativnega pripoznavanja patentov in licenc kot neopredmetenega dolgoročnega sredstva bi bil v primeru, ko kljub dejstvu, da podjetje odškodnino zanje plačuje sproti, tovrstne stroške usredstvi in tako neposredno vpliva na poslovni izid kot tudi na višino prikazanih neopredmetenih sredstev v bilanci stanja.

4.2.1.1 Stroški razvoja programske opreme in računalniških rešitev ter zagonski stroški

V ameriški poslovni praksi je največ nesoglasij glede usredstvenja stroškov razvoja programske opreme in računalniških rešitev (software development costs) ter zagonskih stroškov (start-up costs).

Stroški razvoja programske opreme in računalniških rešitev

Po US GAAP je stroške razvoja programske opreme in računalniških rešitev mogoče usredstviti šele, ko je dosežena njihova tehnološka izvedljivost⁴⁰. Vse do tega trenutka morajo

⁴⁰ Tehnološka izvedljivost pomeni, da je novi programski produkt uspešno preстал vsa testiranja, s katerimi je bilo dokazano, da kot tak zadovoljuje cilje in namene, za katere je bil razvit, ter ga je mogoče aplicirati pri uporabnikih oziroma ponuditi na trgu programske opreme kot »alfa« verzijo. Pomeni tudi, da od tega trenutka dalje obstajajo utemeljena pričakovanja o pritoku bodočih gospodarskih koristi.

biti tovrstni nastali stroški obravnavani kot odhodki obračunskega obdobja. Morda se zdi nerazumljivo, da morajo biti vsi stroški, nastali pred dosego tehnološke izvedljivosti, obravnavani kot odhodek, vendar pa je potrebno imeti v mislih, da znajo podjetja, ki se ukvarjajo s programsko opremo, natančno določiti trenutek tehnološke izvedljivosti projekta. V obdobju pred dosegom tehnološke izvedljivosti je produkt na stopnji oblikovanja in testiranja, kjer je njihova zanesljivosti nizka, tveganja glede (ne) uspešnosti končnega programskega izdelka pa izredno visoka, zato morajo vsi stroški iz tega obdobja takoj bremeniti poslovni izid. Ko produkt doseže določeno stopnjo zanesljivosti in zrelosti za prodor na trg (kot testna alfa verzija), je stroške, ki nastajajo od tega trenutka dalje, mogoče usredstviti oziroma pripoznati kot neopredmeteno dolgoročno sredstvo, ki se amortizira. Ključnega pomena za kreativno vplivanje na poslovni izid je določitev trenutka tehnološke izvedljivosti. Management, ki želi čim večji delež stroškov razvoja nove programske opreme usredstviti, bo oblikoval razmeroma nizke minimalne zadostne pogoje za presojo zrelosti in dovršenosti produkta za nadaljnjo aplikacijo. Možna pa je tudi druga skrajnost kot posledica kreativnega obravnavanja teh stroškov: podjetje določi razmeroma visoke kriterije za presojo zrelosti produkta in bo tako večina stroškov, vezana na razvoj novega programa, že v trenutku nastanka obravnavana kot odhodek obračunskega obdobja. Podjetje tako prikaže manjši poslovni izid in tudi davčna osnova je manjša⁴¹.

Zagonski in organizacijski stroški

Po Pojmovniku računovodstva, financ in revizije se stroški zagona pojavljajo ob uvajanju, obnavljanju ali razširjanju delovanja podjetja, preden se pri njem pojavijo normalni poslovni učinki. Ker ob nastanku še nimajo stroškovnih nosilcev, ki bi bili predmet prodaje, jih je treba časovno razmejevati. V primeru večletnega odlaganja vstopajo med neopredmetena dolgoročna sredstva, od katerih se obračunava amortizacija (Turk 2000, str. 828). Enako so stroške zagona obravnavali v Združenih državah Amerike do leta 1999, ko je ameriški Zveza pooblaščenih revizorjev⁴² izdala navodilo⁴³ za razvidovanje teh stroškov. Do tega leta so bili stroški zagona neenotno obravnavani: a) takojšnji prenos med odhodke, b) prenos med odhodke v letu, ko je projekt zaključen, c) najprej usredstvenje ter prenos med stroške (preko postopka amortizacije) v obdobju dvanajstih mesecev po tem, ko je bil projekt zaključen, d) najprej usredstvenje ter prenos med stroške (preko postopka amortizacije) v obdobju štiriindvajsetih mesecev po tem, ko je bil projekt zaključen, e) najprej usredstvenje ter prenos med stroške (preko linearnega postopka amortizacije) v obdobju petih let po tem, ko je bil projekt zaključen. Od leta 1999, skladno z izdanim navodilom, stroški zagona ne morejo biti več usredstveni, temveč jih je potrebno takoj obravnavati kot odhodke obdobja, v katerem so nastali.

Organizacijski stroški so dolgoročno odločeni stroški, ki se nanašajo na uvajanje ali razširjanje delovanja kakega podjetja kot posredni stroški, za katere še ni stroškovnih nosilcev. Nanašajo s ena stroške v zvezi s študijami, raziskovanji in odškodninami, dokumentiranjem, šolanjem oseb, stroške dela in podobne ter jih ni mogoče všteti v vrednost opredmetenih osnovnih sredstev, ki se tedaj pojavljajo (Turk, 2000, str. 723). V podjetju nastali organizacijski stroški se pripoznajo kot neopredmeteno dolgoročno sredstvo,

⁴¹ Kreativne tehnike so tu uporabljene z namenom izognitve davku.

⁴² Prevod Ameriški zveza pooblaščenih revizorjev stoji za izvirno besedno zvezo, ki glasi: American Institute of CPA's (Certified Public Accountants).

⁴³ Gre ta tako imenovan Statement of position No.98-5: Reporting on the Costs of start-Up Activities (New York: American Institute of CPA's, 1998). (Vir: Mulford, Comiskey, 2002, str. 234).

če je mogoče upravičeno pričakovati, da bodo pritekale gospodarske koristi, povezane z njimi, in da se bodo pokrili po začetku delovanja. V nasprotnem primeru se takšni stroški obravnavajo kot odhodki obračunskega obdobja, v katerem nastanejo (SRS 2.11).

Ker je možno različno obravnavanje teh stroškov (enkrat kot neopredmeteno dolgoročno sredstvo, drugač kot odhodke obdobja, seveda ob upoštevanju vseh pogojev, ki določajo, katero obravnavanje je pravilno), je v zvezi s temi stroški veliko možnosti za kreativnost in ustvarjanje želene slike o uspešnosti poslovanja podjetja.

4.2.1.2 Stroški razvijanja in raziskovanja

Po Slovenskih računovodskih standardih je stroške razvijanja mogoče pripoznati kot neopredmeteno dolgoročno sredstvo, vendar le, če so izpolnjeni določeni⁴⁴ pogoji, sicer jih je treba obravnavati kot odhodek obdobja, v katerem so nastali. Stroški raziskovanja pa ne morejo biti pripoznani kot neopredmeteno dolgoročno sredstvo, ampak so takoj obravnavani kot odhodek obdobja. Kljub jasni opredelitvi SRS, kaj stroški raziskovanja so, in kljub dikciji, da le ti ne smejo biti usredstveni, so ti stroški lahko tarča kreativnih prijemov. Podjetje, ki želi kreativno vplivati na poslovni izid, bo tovrstne stroške usredstвило in jih preko amortizacije postopoma prenašalo med odhodke.

Za razliko od SRS pa US GAAP zahtevajo, da se stroške raziskovanja in stroške razvijanja takoj obravnava kot odhodek obdobja v katerem so nastali⁴⁵. Razlog, zakaj jih ni mogoče usredstвити, je velika negotovost glede pritoka bodočih gospodarskih koristi iz dejavnosti razvijanja in raziskovanja. Res je, da ti dve dejavnosti lahko pripeljeta do novih odkritij in izboljšav, ki bi lahko doprinesle zajetne bodoče gospodarske koristi, vendar pa so tveganja, da končna spoznanja ne bodo uporabna, tako velika, da je primerneje tovrstne stroške takoj obravnavati kot odhodke.

4.2.2 Odkrivanje kreativnosti pri usredstvenju stroškov

Z neprimerno kreativno politiko usredstvenja stroškov je mogoče neposredno vplivati na bilanco stanja kot tudi na poslovni izid tekočega in prihodnjih obračunskih obdobj. Ker dejavnosti razvoja, raziskovanja, zagona, organizacije, oblikovanja dolgoročnih pravic do industrijske lastnine zahtevajo veliko žrtvovanih koristi in s tem povzročajo razmeroma visoke stroške oziroma odhodke, je razumljivo, da se nekatera podjetja v želji prikazati čim boljšo sliko o poslovanju, poslužujejo kreativnosti pri obravnavanju imenovanih stroškov. Nedosledno upoštevanje strokovnih pravil in navodil glede njihovega pripoznavanja pripelje

⁴⁴ Stroški razvijanja se pripoznajo kot neopredmeteno dolgoročno sredstvo, če se lahko dokažejo a) izvedljivost strokovnega dokončanja projekta, tako da bo na voljo za uporabo ali prodajo, b) namen dokončati projekt in ga uporabljati ali prodati, c) zmožnost uporabljati ali odtujiti projekt, č) verjetnost gospodarskih koristi projekta, med drugim obstoj trga za učinke projekta ali za sam projekt, ali če se bo projekt uporabljal v podjetju, njegova koristnost, d) razpoložljivost tehničnih, finančnih in drugih dejavnikov za dokončanje razvijanja in za uporabo ali prodajo projekta ter e) sposobnost zanesljivo izmeriti stroške, ki se pripisujejo neopredmetenemu sredstvu med njegovim razvijanjem (SRS 2.13)

⁴⁵ US GAAP so še bolj restriktivni kot SRS glede stroškov razvijanja. Kljub temu pa veliko ameriških podjetij kreativno pripoznava stroške raziskovanja in razvoja kot neopredmeteno dolgoročno sredstvo. Primer: v podjetju Twenty First Century Health, Inc so med leti 1993 in 1995 vse stroške razvijanja in raziskovanja (kreativno) usredstவில்i ter tako oblikovali največje neopredmeteno dolgoročno sredstvo, ki se je pojavljalo v bilanci stanja. (Mulford, Comiskey, 2002, str. 211).

do drugačne, neresnične slike o uspešnosti poslovanja. Kako se lahko uporabnik računovodskih informacij prepriča, da so informacije izhajajoče iz računovodskih izkazov, prave, resnične in ne plod kreativnih računovodskih tehnik? Kateri so tisti nujni koraki, ki jih je pri analiziranju neopredmetenih osnovnih sredstev potrebno izvesti, da se ovrže ali pa potrdi sum o uporabljeni kreativnosti?

V nadaljevanju je navedenih nekaj korakov, ki naj bi jih uporabnik računovodskih informacij ubral pri presoji, ali se je podjetje posluževalo kreativnih računovodskih tehnik:

1. podrobna analiza, kateri stroški so bili usredstveni,
2. podrobna analiza, kakšna je vsebina usredstvenih stroškov,
3. na podlagi analize preteklih let ugotoviti, ali je bilo podjetje kreativno pri usredstvenju stroškov ter
4. ugotoviti, ali je podjetje poskušalo zabrisati sledi o usredstvenju nekaterih stroškov.

4.2.2.1 Podrobna analiza usredstvenih stroškov

Uporabnik računovodskih informacij naj bi podrobno proučil, kateri vrste stroški so bili usredstveni. Pri tem je potrebno ugotoviti ali je podjetje pri usredstvenju spoštovalo računovodska pravila in usmeritve ali pa so med usredstvenimi stroški tudi taki, ki bi po svoji naravi morali biti takoj obravnavani kot odhodki ustreznega obračunskega obdobja. Poleg same analize narave usredstvenih stroškov je priporočljivo ugotoviti, kakšno politiko usredstvenja vodi konkurenca. Primerjava s konkurenti poda informativno sliko o samem podjetju. Ali je obravnavano podjetje bolj konservativno usmerjeno ter usredstvi manj stroškov kot bi jih lahko, ali pa se podjetje obnaša kot vsako drugo povprečno podjetje iz panoge?

4.2.2.2 Analiza vsebine usredstvenih stroškov

V prejšnji točki je bilo poudarjeno, da je koristno ugotoviti, kakšno politiko usredstvenja vodi konkurenca, če želi uporabnik računovodskih informacij ugotoviti, ali je obravnavano podjetje uporabljalo kreativne računovodske tehnike. Ker pa nihče ne more zagotoviti, da je konkurenca »imuna« na kreativno računovodstvo, je pomembno, da se poleg analize, kateri stroški so bili usredstveni, ugotovi tudi vsebina⁴⁶ posameznih kategorij usredstvenih stroškov.

4.2.2.3 Analiza usredstvenih stroškov v preteklih letih

Analizo, kateri stroški so bili v preteklih letih usredstveni ter podroben pregled vsebine posameznih kategorij stroškov, poda informacijo ali je obravnavano podjetje spremenilo pristop k usredstvenju ali se je podjetje prej obnašalo bolj ali manj konservativno, kot se sedaj, ter iskanje vzrokov za spremembo.

⁴⁶ Za podjetje Sulcus Computer Corp. je bilo s podrobnejšo analizo ugotovljeno, da je z agresivnim kapitalitiranjem stroškov v nabavno vrednost sredstev vključevalo tudi stroške tekočega obdobja, ki bi morali biti takoj obravnavani kot odhodki obdobja, v katerem so nastali (Mulford, Comiskey, 2002, str. 217).

4.2.2.4 Zakrivanje agresivnega usredstvenja stroškov

Vloga kreativnega računovodstva je podati drugačno sliko o uspešnosti poslovanja podjetja, kot je bila dosežena v resnici, zato je razumljivo, da je vso uporabljeno kreativnost potrebno prikriti oziroma čim bolj zabrisati sledi. Pripravljalci »kreativnih« računovodskih podatkov in izkazov se zavedajo, da bodo uporabniki teh informacij poskušali ugotoviti, ali so podane informacije resnične in nepristranske, zato poskušajo kreativnost pri usredstvenju stroškov zakriti. Pogosto uporabljene ekonomske kategorije iz bilance stanja za »skrivanje« neutemeljeno usredstvenih stroškov so zaloge, terjatve do kupcev, kratkoročne časovne razmejitve, zemljišča, zgradbe ter oprema⁴⁷.

4.2.2.4.1 Neprimerna - kreativna politika amortiziranja

Amortiziranje je razporejanje vrednosti amortizirljivega sredstva na zneske, ki ga v ocenjeni dobi⁴⁸ njegove koristnosti postopoma zapuščajo in praviloma pomenijo stroške. Doba koristnosti ni natančno opredeljena kategorija. V SRS 13.9. so nanizani dejavniki, od katerih je doba koristnosti odvisna, ter napotilo, da mora med različnimi ocenami biti upoštevana tista, ki je glede na posameznega izmed naštetih dejavnikov najkrajša. Ker gre tu le za oceno dobe koristnosti in ne za neko absolutno določeno številko, je možnosti za kreativno vplivanje na poslovni izid razmeroma veliko. Z ustreznim pristranskim podaljševanjem dobe amortiziranja je mogoče izboljšati poslovni izid. Če podjetje za neko sredstvo določi daljšo dobo amortiziranja, kot bi morala biti, bodo stroški posameznega poslovnega leta prenizko izkazani, posledično pa bo poslovni izid ugodnejši. Iz prebrane literature izhaja, da se podjetja zelo različno obnašajo, ko gre za določanje dobe koristnosti istovrstnih sredstev. Avtorja Mulford in Comiskey (2002) sta na primeru treh podjetij ugotovila, da je bila doba koristnosti za zgradbe določena od minimalnih 7 do maksimalnih 55 let. Bistvene razlike so bile ugotovljene tudi pri drugih opredmetenih osnovnih sredstvih (zemljišča, oprema, idr.) ter tudi pri neopredmetenih dolgoročnih sredstvih, kjer se je doba koristnosti gibala od 5 do 15 let. Kreativnost pri določanju dobe koristnosti pomeni, da je le ta določena predolgo tako, da se vrednost sredstva prenaša med stroške veliko dlje, kot pa je njegova objektivna življenjska doba.

Ko razmišljamo o kreativnem določanju življenjske dobe nekega sredstva in o njegovih vplivih, največkrat pomislimo le na prenizke stroške amortizacije. Drugi, a zato nič manj pomemben vpliv, ki morda ni tako očiten, je pa vsekakor pomemben, je vpliv na neodpisano vrednost sredstva. Če je doba koristnosti predolga, bo sredstvo v trenutku, ko bi moralo biti amortizirano (če bi bila izbrana pravilna doba koristnosti), v knjigovodskih razvidih še vedno imelo neodpisano vrednost. Podjetja morajo redno preverjati neodpisano vrednost svojih sredstev in v kolikor ugotovijo odstopanja, morajo ustrezno ukrepati. V primeru, ko je bila življenjska doba preveč optimistično določena, je knjigovodska vrednost sredstva višja od

⁴⁷ Gre za iste kategorije, ki so pogosto tarča kreativnih tehnik pri prezgodnjem pripoznavanju prihodkov. Analiza trenda gibanja terjatev do kupcev ter prihodkov lahko pokaže nerazumljive vrednosti, ki so lahko indikator za uporabljeno kreativnost v pripoznavanju prihodkov ter tudi usredstvenju stroškov.

⁴⁸ Doba koristnosti posameznega opredmetenega osnovnega sredstva ali neopredmetenega osnovnega sredstva je odvisna od a) pričakovanega fizičnega izrabljanja, b) pričakovanega tehničnega staranja, c) pričakovanega gospodarskega staranja ter č) pričakovanih zakonskih in drugih omejitev uporabe. Kot doba koristnosti posameznega sredstva se upošteva tista, ki je glede na posameznega izmed naštetih dejavnikov najkrajša (SRS 13.9).

njegove nadomestljive vrednosti⁴⁹ in po SRS je potrebno tako sredstvo zaradi oslabitve prevrednotiti. Razlika med (manjšo) nadomestljivo in (višjo) knjigovodsko vrednostjo je t.i. izguba zaradi oslabitve in predstavlja prevrednotovalni poslovni odhodek v zvezi z opredmetenim osnovnim sredstvom. Utemeljeno lahko izpeljemo trditev, da bolj kot se podjetja poslužujejo vplivanja na poslovni izid z neustreznim določanjem (predolge) dobe koristnosti, večkrat bodo morala opraviti prevrednotenje zaradi oslabitve. Vsekakor pa ni vsako prevrednotenje zaradi oslabitve nujno povezano s pristranskim določanjem dobe koristnosti sredstva⁵⁰.

4.2.2.4.2 Ugotavljati kreativnosti pri določanju dobe koristnosti amortizirljivega sredstva

Pri ugotavljanju, ali je podjetje na »kreativen« način določilo dobo koristnosti, je potrebno:

1. izračunati povprečno dobo koristnosti za vsa amortizirljiva sredstva, ki jih poseduje,
2. ugotoviti, ali je podjetje v preteklosti že kdaj na »kreativen« način določalo dobo koristnosti katerega od svojih sredstev.

1. Izračun povprečne dobe koristnosti

V računovodskih poročilih je včasih mogoče dobiti informacije o življenjski dobi nekaterih sredstev, vendar pa so velikokrat te informacije brez prave uporabne vrednosti, saj podajajo le okvire, ki jih uporabnik računovodskih informacij ne more neposredno povezati s posameznim sredstvom. Koristen pripomoček je izračun povprečne dobe koristnosti, ki omogoča primerjavo s sorodnimi podjetji. Naslednji primer prikazuje postopek za izračun povprečne dobe koristnosti povprečnega sredstva v uporabi:

⁴⁹ Kot nadomestljiva vrednost se šteje čista prodajna vrednost ali vrednost pri uporabi, odvisno od tega, katera je večja (SRS 1.29)

⁵⁰ Podjetje lahko odpiše oziroma prevrednoti knjigovodsko vrednost sredstva zaradi zamenjave tehnologije, zaradi opustitve proizvodnje, zaradi tehnološke zastarelosti sredstva ipd.

Tabela 6: Podatki o vrednosti premoženja⁵¹, zgradb in opreme: stanje na zadnji dan poslovnega leta, ki se je zaključilo dne 30.01.1999, oziroma 29.01.2000⁵²; podatki so za podjetje Abercrombie and Fitch Co.

	31.12.1999	31.12.2000
	V tisočih USD	V tisočih USD
Zemljišča	0	14.007
Pohištvo ⁵³ , oprema, drugi inventar	126.091	158.753
Oprema v finančnem najemu	23.799	26.921
Oprema v pridobivanju	2.728	26.100
SKUPAJ	152.618	225.781
Minus: akumulirana amortizacija	63.060	79.378
Neto vrednost: pohištvo, oprema in drugi inventar	89.558	146.403
Strošek amortizacije poslovnega leta	20.946	27.261

Vir: Mulford, Comiskey, 2002, str. 227.

Postopek izračuna povprečne dobe koristnosti za vsa amortizirljiva sredstva v uporabi (razen zemljišč):

1. Izračun amortizacijske osnove (seštevek vrednosti pohištva⁴³, opreme, drugega inventarja, opreme v finančnem najemu. Vrednosti zemljišč ter opreme v izdelavi niso upoštevane pri izračunu amortizacijske osnove). Vrednost amortizacijske osnove na dan 30.01.1999 je izračunana kot razlika med 152.618.000 USD (skupaj sredstva) in 2.728.000 USD (oprema v pridobivanju). Vrednost na dan 29.01.2000 pa je izračunana kot razlika med 225.781.000 USD (skupaj sredstva) ter 26.100.000 USD (oprema v pridobivanju) ter 14.007.000 USD (zemljišča).

Amortizacijska osnova:

na dan 30.01.1999	na dan 29.01.2000
149.890.000 USD	185.674.000 USD

2. Povprečna amortizacijska osnova v letu 2000 je bila 167.782.000 USD (seštevek amortizacijskih osnov iz let 1999 in 2000, deljeno z dva: $[(149.890.000 \text{ USD} + 185.674.000 \text{ USD}) / 2]$).

Povprečna amortizacijska osnova :

V letu 2000
167.782.000 USD

⁵¹ Premoženje zajema lastnino/premoženje podjetja, razen zemljišč.

⁵² Poslovno leto je v našem primeru različno od koledarskega.

⁵³ V izvirniku je zapisan izraz Fixtures, ki zajema skupino stalnih sredstev, v kateri so pisarniška oprema, oprema za arhiviranje, skladiščna oprema – police, stalaže, ipd.

3. Če povprečno amortizacijsko osnovo iz leta 2000 delimo s stroški amortizacije⁵⁴ istega leta, dobimo povprečno amortizacijsko stopnjo (167.782.000 USD / 27.261.000 USD):

Povprečna amortizacijska stopnja :

Za leto 2000
16,25%

4. Povprečno dobo koristnosti povprečnega amortizirljivega sredstva izračunamo kot količnik med povprečno amortizacijsko osnovo iz leta 2000 ter povprečno amortizacijsko stopnjo (167.782.000 / 0,1625):

Povprečna doba koristnosti povprečnega amortizirljivega sredstva :

6,2 leti

Dobljeno povprečno dobo koristnosti povprečnega amortizirljivega sredstva danega podjetja primerjamo z dobo koristnosti, ki je značilna za sorodna podjetja iz panoge, v kateri podjetje deluje. Vsekakor pa je primerjavi z drugimi sorodnimi podjetji potrebna določena mera previdnosti. Do napačnih zaključkov bi lahko prišli, če je delež zgradb med sredstvi relativno visok, ker to izkrivi izračunano povprečno dobo koristnosti, zato je pri primerjavah s sorodnimi podjetji potrebno najti res ustrezno primerljiva ter upoštevati dejavnike, ki vplivajo na izračunano povprečno dobo koristnosti. V našem primeru se rezultat 6,2 leti zdi primerna doba koristnosti za podjetje, ki ima največ dolgoročnih sredstev v obliki pohištva, pisarniške opreme, opreme za arhiviranje, opreme za skladiščenje ipd. Še več, ugotovljena doba koristnosti je celo malenkost krajša, kot je panožno povprečje, kar nakazuje, da podjetje ni bilo kreativno pri določanju dobe koristnosti amortizirljivih sredstev.

2. Ugotavljanje kreativnega določanja dobe koristnosti v preteklih letih

Iz analize podatkov iz preteklih let je potrebno ugotoviti, ali je podjetja prevrednotovalo sredstva zaradi oslabitve na nižjo vrednost od knjigovodske ter vzrok. Potrebno je vedeti, da ni vsako prevrednotenje zaradi oslabitve že samo po sebi posledica kreativnih tehnik. Tako prevrednotenje je obvezno tudi po SRS, zato je potrebno ločiti utemeljene oslabitve od tistih brez prave osnove⁵⁵.

Naslednja tabela podaja nekaj vprašanj, na katera naj bi si uporabniki računovodskih informacij odgovorili, ko poskušajo ugotoviti, ali podjetje uporablja kreativne metode pri pripoznavanju prihodkov:

⁵⁴ Podatek iz tabele, zadnja vrstica za leto 2000.

⁵⁵ Pozornost je potrebno usmeriti na razloge za zmanjšanje dobe koristnosti sredstev ter na prevrednotenja zaradi oslabitve ter poiskati morebitno povezavo med obema.

Tabela 7: Ugotavljanje agresivnega usredstvenja stroškov ter agresivnih amortizacijskih pristopov.

ZA UGOTAVLJANJE AGRESIVNEGA USREDSTVENJA STROŠKOV
A. Na splošno o agresivnem usredstvenju stroškov
<i>1. Ugotoviti, kakšna je običajna praksa glede usredstvenja stroškov</i>
a. Ali izbrano podjetje usredstvi tudi take stroške, ki jih konkurenca ter ostala podjetja takoj obravnavajo kot odhodke obdobja, v katerem so nastali?
b. Ali se izbrano podjetje obnaša bolj »previdno - konservativno« v primerjavi z ostalimi podjetji? (obravnavajo kot odhodke tudi take stroške, za katere bi bilo primernejše, da so usredstveni?)
c. Ali je iz analize daljšega obdobja mogoče zaznati, da trend usredstvenja stroškov raste hitreje kot pa rast prihodkov?
d. Kakšna sredstva predstavljajo usredstveni stroški?
i. sredstvo, katerega vrednost je mogoče določiti na trgu.
ii. sredstvo, katerega vrednost je tesno povezana s poslovno dejavnostjo obravnavanega podjetja (gre za specifično sredstvo, vezano na poslovno dejavnost obravnavanega podjetja).
1. Ali je mogoče brez večjih težav oceniti bodoče gospodarske koristi, ki jih usredstveni stroški prinašajo?
2. Kolikšen delež predstavlja sredstvo (usredstveni stroški) v celoti vseh sredstev? Kolikšen je koeficient kapitalske pokritosti sredstva (usredstvenih stroškov) (razmerje kapital / vrednost sredstva)?
<i>2. Ali višina usredstvenih stroškov, za katere obstajajo primerljiva sredstva na trgu, presega tržne vrednosti?</i>
B. Ali je mogoče ugotoviti, da je obravnavano podjetje v preteklosti že bilo agresivno pri usredstvenju stroškov?
1. Ali je mogoče ugotoviti primere odpisov sredstev (usredstvenih stroškov) ali prevrednotenja zaradi oslabitve tistih sredstev, za katere se je iz podrobnejše analize izkazalo, da so bili neupravičeno usredstveni?
2. Ali je podjetje spremenilo pristope k usredstvenju stroškov na priporočilo revizorja? (ali je revizor ugotovil nepravilnosti pri usredstvenju?)
C. Ali je mogoče ugotoviti zakrivanje neupravičenega usredstvenja stroškov?
<i>1. Potrebno je analizirati neobičajne spremembe v razmerju prihodki in: a) terjatvami do kupcev, b) zalogami, premoženjem – dolgoročnimi sredstvi razen zemljišč; zgradbe in zemljišča ter druga sredstva.</i>
ZA UGOTAVLJANJE KREATIVNOSTI PRI AMORTIZACIJI
A. Ali je bila za usredstvene stroške določena relativno dolga življenjska doba?
<i>1. Kakšna je povprečna življenjska doba dolgoročnih sredstev v primerjavi z življenjsko dobo podobnih sredstev pri primerljivih podjetjih?</i> (primerjava je možna le, če so na voljo ustrezni podatki za primerljiva podjetja).
B. Posebno pozornost na izbrano dobo koristnosti sredstva je potrebno nameniti v naslednjih primerih:
<i>1. ko se panoga, v kateri podjetje deluje, sooča s padajočimi cenami,</i>
<i>2. ko podjetje deluje v panogi, za katero so značilne hitre in številne tehnološke spremembe,</i>
<i>3. ko je že bilo ugotovljeno, da je obravnavano podjetje v preteklosti že bilo kreativno pri določanju dobe koristnosti amortizirljivih sredstev.</i>

Vir: Mulford, Comiskey, 2002, str. 229, 230.

4.3 Pristransko vrednotenje sredstev in obveznosti do virov sredstev

S kreativnimi metodami amortiziranja lahko vplivamo tudi na sredstva, ki se ne amortizirajo npr. terjatve do kupcev, zaloge, finančne naložbe⁵⁶. Z (ne)ustreznim, pristranskim vrednotenjem teh kategorij je mogoče vplivati na stroške obdobja in posledično na poslovni izid. Preveč optimistično vrednotenje pripelje do manjših stroškov in do ugodnejšega poslovnega izida (večji dobiček oz. manjša izguba). V trenutku sestavljanja bilance je pri vrednotenju teh sredstev potrebno upoštevati vsa znana dejstva, ki vplivajo na njihovo vrednost. Če se npr. za terjatve predvideva, da le te ne bodo v celoti poplačane, je to treba upoštevati ter oblikovati ustrezen popravek vrednosti. V kolikor je za določeno terjatev znano, da nikoli ne bo poplačana, jo je treba takoj odpisati. Če podjetje ne ravna v skladu s standardi in namerno ne oblikuje ustreznih popravkov vrednosti, se poslužuje kreativnih računovodskih metod in v želeni smeri vpliva na izkazani poslovni izid. Podjetje lahko z neprimernim vrednotenjem sredstev vpliva na višino poslovnega izida in uporabnikom računovodskih informacij podaja pristransko sliko o poslovanju podjetja. Podobno lahko na višino poslovnega izida vplivamo z neustreznim vrednotenjem zalog. Če podjetje med zalogami izkazuje tudi tiste, ki zagotovo ne bodo prodane (npr. ker je njihova prodaja prepovedana), vpliva na odhodke ter posledično na poslovni izid.

Predpostavka previdnosti narekuje, da je obveznosti do virov sredstev potrebno vrednotiti po višji vrednosti izmed vseh danih možnosti. Z namernim opuščanjem previdnosti lahko podjetja svoje obveznosti prikažejo v nižjih vrednostih in tako pozitivno vplivajo na svoj poslovni izid. Najbolj prikladne postavke iz bilance stanja za pristransko vrednotenje so obveznosti do dobaviteljev (npr. ne prikažemo vseh naknadnih povečanj ali pa ne knjižimo vseh listin), pasivne časovne razmejitve (npr. vnaprej vračunani stroški oz. odhodki – njihova višina naj bi temeljila na podlagi njihove dejanske ravni iz prejšnjih obdobj ali pa na podlagi novih predračunov, vsekakor pa mora biti njihova višina razumno ocenjena). Podobno lahko na poslovni izid vplivamo, če prikažemo prenizke stroške prodanih količin, saj bodo odhodki obdobja prenizko izkazani, poslovni izid pa posledično boljši.

Običajno so kreativne tehnike usmerjene v prikazovanje boljše slike o uspešnosti poslovanja, vsekakor pa obstajajo tudi primeri, ko se s kreativnim, bolj konservativnim pristopom namenoma prikaže slabše poslovanje, kot je v resnici bilo. Tako se ustvarjajo skrite rezerve za čase, ko podjetje ne bo dosegalo zastavljenih ciljev.

V prejšnjem poglavju smo videli neposredno povezavo med agresivnim usredstvenjem stroškov in vplivom na poslovni izid ter med agresivno določeno dobo koristnosti ter vplivom na poslovni izid. Na poslovni izid pa je mogoče vplivati tudi s pristranskim vrednotenjem neamortizirljivih sredstev. Predvsem so pogosta tarča kreativnih prijemov terjatve do kupcev, zaloge ter finančne naložbe. Če tovrstna sredstva napačno, preveč optimistično ovrednotimo (precenimo), v resnici zadržujemo/razmejujemo stroške in ustvarjamo skrite izgube ter napihujemo poslovni izid.

Poleg omenjenega vpliva na poslovni izid pa je potrebno omeniti še vpliv, ki ga ima pristransko/kreativno vrednotenje sredstev in obveznosti do virov sredstev na lastniški kapital. Precenjena sredstva in podcenjene obveznosti vplivajo na višino poslovnega izida, ki je višji, kot bi bil brez kreativnih prijemov. Del čistega dobička, ki ni razdeljen, ostane v podjetju nerazporejen (kot nerazdeljeni dobiček poslovnega leta) ali pa je razporejen med posamezne

⁵⁶ Poleg zgoraj navedenih, najpogosteje kreativno obdelanih ekonomskih kategorij, pa so možna tarča kreativnih prijemov tudi zemljišča, posebej tista nižjega kakovostnega razreda in tudi umetniška dela.

kapitalske postavke. V vsakem od teh primerov pa se povečuje lastniški kapital. Kot vidimo, se s kreativnimi prijemi vpliva tako na poslovni izid podjetja kot tudi na višino lastniškega kapitala.

V nadaljevanju je podrobneje predstavljena kreativnost na področju vrednotenja sredstev ter obveznosti do virov sredstev.

4.3.1 KREATIVNO VREDNOTENJE SREDSTEV

4.3.1.1 Terjatve do kupcev

Po SRS so terjatve na premoženjskopравnih in drugih razmerjih zasnovane pravice zahtevati od določene osebe plačilo dolga, dobavo kakih stvari ali opravitev kake storitve (SRS 5.1.). Sem spadajo poslovne in finančne terjatve. Terjatve do kupcev so vrsta poslovnih terjatev, ki so po Pojmovniku računovodstva, financ in revizije definirane praviloma kot kratkoročne terjatve, ki se pojavijo zaradi prodaje proizvodov ali storitev brez takojšnjega plačila, a jih bodo kupci po pričakovanju poravnali ob rokih zapadlosti (Turk, 2000, str. 746).

V SRS 5.18. je navedeno, da terjatve vseh vrst ob začetnem pripoznavanju izkazujemo v zneskih, ki izhajajo iz ustreznih listin, ob predpostavki, da bodo poplačane. V kolikor pride do spremembe njihove knjigovodske vrednosti, jih je potrebno prevrednotiti. Zaradi oslabitve se prevrednotujejo, če njihova knjigovodska vrednost presega njihovo pošteno vrednost. Če se domneva, da le te ne bodo poplačane v celoti ali pa v delnem znesku, jih je treba šteti kot dvomljive. Če v zvezi z njimi teče sodni postopek, jih je treba šteti kot sporne. Podjetje mora na osnovi izkušenj iz preteklih let in na osnovi pričakovanj oblikovati ustrezn popravek vrednosti terjatev (ki bremenijo prevrednotovalne poslovne odhodke v zvezi s terjatvami). Poleg ostalih razkritij standardi tudi, zahtevajo da se za vsako vrsto terjatev razkrijejo informacije o izpostavljenosti različnim vrstam tveganja.

Podjetja so pri merjenju terjatev lahko kreativna. Pri začetnem merjenju ni prostora za kreativno oblikovanje njihove vrednosti, zato pa je veliko več prostora za manipulacije pri njihovem prevrednotenju. Po Slovenskih računovodskih standardih se morajo terjatve zaradi oslabitve prevrednotiti najmanj enkrat letno, to je ob koncu poslovnega leta, lahko pa se prevrednotenje opravi že med samim poslovnim letom. Podjetje ima relativno proste roke pri oblikovanju popravka vrednosti terjatev. Standardi narekujejo, naj bi se pri tem opirali na izkušnje iz preteklih let in na bodoča pričakovanja, vendar pa se tu podjetja lahko zelo različno obnašajo. Podjetje se lahko odloči za zelo konservativen/previden pristop in določi razmeroma visok odstotek vrednosti terjatev, ki ne bo poplačan in posledično oblikuje visok popravek vrednosti. Tako bodo oblikovani prevrednotovalni poslovni odhodki višji kot bi bili, če bi se podjetje odločilo za manj konservativen pristop in bi ocenilo, da bo delež neplačanih terjatev nižji. Posledično bo oblikovani popravek vrednosti terjatev nižji in vpliv na poslovni izid bo manjši, ker bodo prevrednotovalni odhodki nižji. Druga skrajnost bi bila, da podjetje oceni, da so vse njegove terjatve izterljive in zato ne oblikuje ustreznega popravka vrednosti in tako ugodno vpliva na poslovni izid poslovnega leta. Možnosti vplivanja na poslovni izid so široke in podjetje, ki želi podati drugačno sliko o poslovni uspešnosti, kot je tista resnično dosežena, bo na kreativen način oblikovalo popravke vrednosti terjatev. Seveda se bo dejanska slika prej ali slej pokazala v svoji pravi luči, saj bo neizterljive terjatve potrebno odpisati in v kolikor bo oblikovani popravek vrednosti premajhen, bo v trenutku odpisa potrebno oblikovati dodatne prevrednotovalne odhodke. V kolikor pa se je podjetje obnašalo preveč

konservativno in je oblikovalo previsoke popravke vrednosti terjatev, bo v trenutku udenarjenja terjatev za presežni del popravka vrednosti prikazalo ustrezne prevrednotovalne prihodke in pozitivno vplivalo na poslovni izid.

Tudi pri obravnavanju dvomljivih in spornih terjatev se podjetje lahko obnaša bolj ali manj pristransko. Podjetje, ki želi biti kreativno, ne bo zadostilo zahtevi o razkrivanju vseh informacij v zvezi z izterljivostjo terjatev: terjatve, ki so dvomljive ne bodo razvrščene kot take. Če kljub znanemu dejstvu, da določene terjatve ne bodo poplačane, ali delno ali pa v celoti, podjetje takih terjatev ne razvrsti kot dvomljive in posledično zanje ne oblikuje ustreznega popravka vrednosti, bo izkazani poslovni izid večji, kot bi dejansko moral biti. Tudi pri spornih terjatvah je podjetje lahko kreativno in jih ne razvrsti kot take oziroma tega v poročilu ne razkrije. Vsekakor je več manevrskega prostora pri dvomljivih kot pri spornih terjatvah, saj pri spornih zagotovo obstaja dokumentarno gradivo, iz katerega je razvidno, da v zvezi z njimi poteka sodni postopek in je zato tu kreativnost lažje odkriti.

S kratkimi izračuni je mogoče na hitro ugotoviti, ali se na področju izterljivosti terjatev do kupcev dogaja kaj nenavadnega. Če je podjetje poskušalo kreativno preko terjatev do kupcev vplivati na poslovni izid, je to mogoče enostavno ugotoviti z analizo rasti terjatev do kupcev in prihodkov. Če terjatve do kupcev⁵⁷ rastejo hitreje kot rastejo poslovni prihodki, je to lahko indikator za kreativnost. Poleg tega je koristno preučiti gibanje koeficienta [terjatve do kupcev / prihodki na dan (ali tako imenovani koeficient A/R days)] za nekaj preteklih let, saj je lahko nerazumljivo povečanje števila dni vezave znak za kreativnost. Priporočljivo je tudi proučiti trend gibanja števila dni vezave za konkurenčna podjetja kot tudi za panogo, v kateri obravnavano podjetje deluje. Če bi se v analizi omejili le na izbrano podjetje, bi lahko prišli do napačnih ugotovitev. Počasnejša rast prihodkov v primerjavi s terjatvami ni pogojena le s kreativnostjo, temveč je lahko vzrok za upočasnjeno rast prihodkov tudi v izgubi tržnega deleža, v vstopu novih konkurentov v panogo, konjunktura v panogi ali pa celo v celotnem ekonomskem okolju. Počasnejša/manjša izterljivost terjatev do kupcev je lahko tudi posledica plačilne nediscipline, težav kupcev, nepravilna ocena zanesljivosti kupcev ipd.

Naslednji primer prikazuje povezavo med gibanjem poslovnih prihodkov in terjatev do kupcev ter gibanjem števila dni vezave terjatev do kupcev. Podatki so za podjetje Earthgrains Co..

Tabela 8: Povezava med poslovnimi prihodki in terjatvami do kupcev.

Ekonomska kategorija	Leto 1997	Leto 1998	Leto 1999	Leto 2000
Poslovni prihodki v tisočih USD	1.662.600	1.719.000	1.925.200	2.039.300
Odstotek povečanja v primerjavi s preteklim letom	-	3,4	12,0	5,9
Neto vrednost terjatev do kupcev v tisočih USD	141.500	156.500	184.500	261.300
Odstotek povečanja v primerjavi s preteklim letom	-	10,6	17,9	41,6
Število dni vezave terjatev (A/R days)	31,1	33,2	35,0	46,8

Vir: Mulford, Comiskey, 2002, str. 244.

⁵⁷ Terjatve do kupcev v neto vrednosti: terjatve zmanjšane za oblikovani popravek vrednosti.

Iz tabele je razvidno, da terjatve do kupcev v vseh navedenih letih rastejo hitreje kot poslovni prihodki. Posebej težavno je bilo leto 2000, ko so se terjatve v primerjavi s preteklim letom povečale kar za 41,6%, prihodek pa se je povečal za borih 5,9%. Tudi število dni vezave se je povečevalo, od 31,1 dni v letu 1997 na 46,8 dni v letu 2000. Podatki ne povedo, ali je bilo podjetje kreativno pri vrednotenju terjatev, vsekakor pa iz tabele izhaja, da je podjetje zagotovo imelo težave pri njihovem udenarjenju.

4.3.1.2 Zaloge

Zaloge so praviloma sredstva v opredmeteni obliki, ki bodo porabljena pri ustvarjanju proizvodov ali opravljanju storitev oziroma pri proizvodjanju za prodajo ali prodana v okviru rednega poslovanja (SRS 4.1). Po Slovenskih računovodskih standardih je razvrstitev zalog naslednja:

- zaloge materiala (sem lahko vštevamo tudi drobni inventar z dobo koristnosti do enega leta, lahko pa tudi tistega z dobo koristnosti nad enim letom, če njegova posamična nabavna cena ne presega 100 EUR),
- zaloga v postopku proizvodjanja zajema nedokončano proizvodnjo in polproizvode,
- zaloga namenjena prodaji zajema dokončane proizvode in trgovsko blago v skladišču.

4.3.1.2.1 Zaloge materiala

Količinske enote zaloge materiala se ob začetnem pripoznavanju ovrednotijo po nabavni ceni, ki jo sestavljajo nakupna cena, uvozne in druge nevračljive nakupne dajatve ter neposredni stroški nabave (SRS 4.12). Pri zalogah materiala je potrebno upoštevati spremenljivost nabavnih cen. Če bi cene ostajale ves čas enake, bi ne bilo težav pri vrednotenju potroškov materiala, ki je prešel v porabo. Ker pa smo priča spremenljivemu ekonomskemu okolju, kjer so nabavne cene pri posamičnih nabavah različne ali zaradi nabave pri različnih dobaviteljih ali pa zaradi spremenljivih cen; se upravičeno poraja vprašanje, po kateri ceni ovrednotiti potroške. Tu gre za izbiro ustreznega kolikostnega postopka vrednotenja poslovnih učinkov oziroma stroškov porabe materiala. Spremenljive cene ne povzročajo težav pri vrednotenju zalog materiala, saj so le te izkazane po dejanski nabavni ceni. Težave bi se lahko pojavile pri vrednotenju porabe, vendar pa se organizacije lahko odločajo med različnimi načini spremljanja gibanja zalog (Turk, Melavc, Korošec, 2004, str. 260):

- s povprečnimi cenami, zadnjimi drsečimi povprečnimi cenami, tehtanimi povprečnimi cenami, predračunskimi, načrtovanimi ali stalnimi cenami z ustreznim odmikom,
- s postopkom zaporednih cen (FIFO – first in, first out),
- s postopkom povratnih cen (LIFO – last in, last out),
- s postopkom, pri katerem prednostno upoštevamo porabo po najvišjih cenah (HIFO – highest in, first out),
- s predračunskimi cenami brez upoštevanih odmkov.

SRS priporočajo uporabo postopka zaporednih cen (FIFO metoda), vendar pa se podjetja lahko odločajo tudi za druge navedene metode. Ker je z izbiro ustrezne metode mogoče vplivati tako na vrednost zalog kot tudi na stroške porabljenega materiala in ker imajo podjetja relativno svobodo pri izbiri postopka vrednotenja, je mogoče s preišljeno izbiro vplivati na poslovni izid v želeni smeri. S kratkim primerom na dveh možnih postopkih

vrednotenja – postopku FIFO in LIFO - želimo prikazati učinek, ki ga ima izbira enega ali drugega postopka na vrednost zalog ter na poslovni izid.

Metoda FIFO ali postopek zaporednih cen predvideva, da se pri dani zalogi količinske enote gibljejo po vnaprej določenem zaporedju, tako da so tiste enote, ki so bile prej prejete, tudi prej oddane, zato se porabljene količine vrednotijo na podlagi prvih cen, količine v končni zalogi pa na podlagi zadnjih cen. Vprašljivost te metode se izkaže v obdobjih naraščajočih cen, saj so stroški porabe ovrednoteni premalo, vrednost zaloge pa je skladna z dejanskimi nabavnimi cenami.

Metoda LIFO ali postopek povratnih cen izhaja iz predpostavke, da je za določen obseg poslovanja vedno potreben določen nivo zalog, tako da so nove količine nabavljene samo zaradi porabe enakih količin v enakem obračunskem obdobju, zato so porabljene količine vrednotene na podlagi zadnjih nabavnih cen, količine na zalogi pa so vrednotene po prvih nabavnih cenah.

Če medsebojno primerjamo rezultate, ki jih metodi LIFO in FIFO prinašata, lahko ugotovimo, da nam ob nespremenjenih pogojih metoda FIFO ugodneje vpliva na poslovni izid, saj porabo vrednotimo po prvih stroških (ki so običajno nižji), zaloga pa je vrednotena po višjih, zadnjih cenah.

S kratkim primerom bom ponazorila vpliv uporabe različnih metod na vrednost zalog in poslovni izid:

Dani so naslednji poslovni dogodki:

1. nabava 100 enot materiala po 90 d.e.
2. nabava 150 enot po 100 d.e.
3. poraba 110 enot
4. nabava 50 enot po 110 d.e.
5. poraba 60 enot

Metoda FIFO

Tabela 9: Prikaz izračuna stroškov porabe in vrednosti končne zaloge ob uporabi metode zaporednih cen za vrednotenje zalog

(1) Dogodek	(2) kos	(3) Cena (d.e.)	(4) Vrednost nabave (d.e.)	(5) Vrednost porabe (d.e.)	(5) Vrednost zaloge (d.e.)
1. Nabava	100	90	9.000		9.000
2. Nabava	150	100	15.000		24.000
3. Poraba	100	90		9.000	15.000
	10	100		1.000	14.000
4. Nabava	50	110	5.500		19.500
5. Poraba	40	100		4.000	4.000
SKUPAJ			29.500	14.000	14.500

Vir: avtor.

Po metodi FIFO znašajo stroški porabe 14.000 d.e., končna zaloga pa je vredna 14.500 d.e.

Metoda LIFO

Tabela 10: Prikaz izračuna stroškov porabe in vrednosti končne zaloge ob uporabi metode povratnih cen za vrednotenje zalog.

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(5)
Dogodek	kos	Cena (d.e.)	Vrednost nabave (d.e.)	Vrednost porabe (d.e.)	Vrednost zaloge (d.e.)
1. Nabava	100	90	9.000		9.000
2. Nabava	150	100	15.000		24.000
3. Poraba	110	100		11.000	13.000
4. Nabava	50	110	5.500		18.500
5. Poraba	40	110		4.40	14.100
SKUPAJ			29.500	15.400	14.100

Vir: avtor.

Po metodi LIFO znašajo stroški porabe 15.400 d.e., končna zaloga pa je vredna 14.100 d.e.

Pri ostalih nespremenjenih podatkih so pri metodi FIFO stroški porabe nižji (nižji so za 1.400 d.e.), kar pomeni, da je pri vseh ostalih nespremenjenih okoliščinah poslovni izid višji za 1.400 d.e.

Enako velja, da je pri vseh ostalih nespremenjenih podatkih, pri metodi FIFO vrednost zaloge višja in sicer za 400 d.e. (vrednotene so po zadnjih cenah).

4.3.1.2.2 Zaloge proizvodov in nedokončane proizvodnje

Količinska enota proizvoda oziroma nedokončane proizvodnje se ob začetnem pripoznavanju ovrednoti po proizvajalnih stroških v širšem pomenu (vrednost zaloge oblikujejo vsi proizvodjalni stroški: neposredni stroški materiala, neposredni stroški dela, neposredni stroški storitev, neposredni stroški amortizacije, splošni proizvodjalni stroški ter posredni stroški nakupovanja), kadar se proizvodjanje in prodajanje odvijata v krajših obdobjih bolj ali manj enakomerno. Enako velja za vrednotenje po proizvajalnih stroških v ožjem pomenu (vrednost zaloge oblikujejo vsi proizvodjalni stroški: neposredni stroški materiala, neposredni stroški dela, neposredni stroški storitev ter neposredni stroški amortizacije ter drugi posredni proizvodjalni stroški). Količinska enota proizvoda oziroma nedokončane proizvodnje se ovrednoti z zoženo lastno ceno (vrednost zaloge oblikujejo vsi proizvodjalni stroški: neposredni stroški materiala, neposredni stroški dela, neposredni stroški storitev, neposredni stroški amortizacije, splošni proizvodjalni stroški ter splošni stroški nabave, uprave in prodaje), kadar gre za enakomerno proizvodjanje in neenakomerno prodajanje. S spremenljivimi proizvodjalnimi stroški (upoštevajo se le spremenljivi proizvodjalni stroški) pa bodo ovrednotene količinske enote na zalogi, kadar gre za neenakomerno proizvodjanje in enakomerno prodajanje. Od izbranega kakovostnega postopka vrednotenja poslovnih učinkov je odvisno, kateri stroški, nastali v določenem obračunskem obdobju, bodo oblikovali

vrednost zaloge proizvodov in nedokončanih proizvodov, ter kateri stroški bodo takoj obravnavani kot odhodki istega obračunskega obdobja.

Dokler zaloge poslovnih učinkov niso prodane, se bodo stroški njihovega nastajanja zadrževali v zalogah in ne bodo vplivali na poslovni izid (razen tistih, ki ob svojem nastanku takoj postanejo odhodki obračunskega obdobja). Šele v trenutku prodaje poslovnih učinkov bodo stroški nastajanja vplivali na poslovni izid. Od narave poslovnega procesa bo odvisna izbira postopka vrednotenja, s katerim se želi doseči normalnejši poslovni izid.

Z naslednjim, poenostavljenim, primerom želimo prikazati, kako izbira ustreznega kakovostnega postopka vrednotenja vpliva na poslovni izid podjetja:

Podjetje je imelo pri proizvodnji 100.000 enot poslovnih učinkov naslednje stroške (v sit) (vse v enem poslovnem letu):

VRSTA STROŠKA	V SIT
1. neposredni stroški materiala	300.000
2. neposredni stroški dela	400.000
3. neposredni stroški storitev	130.000
4. neposredni stroški amortizacije	210.000
5. splošni proizvodjalni stroški	130.000
6. splošni stroški nabave, uprave in prodaje	150.000
7. neposredni stroški prodaje in stroški financiranja	180.000
SKUPAJ STROŠKI	1.500.000

V poslovnem letu so prodali 70.000 enot poslovnih učinkov (70% celotne zaloge) in dosegli prihodke od prodaje 1.120.000 sit.

Učinek vrednotenja zalog poslovnih učinkov na gibanje poslovnega izida ter na vrednost končne zaloge ob različnih kakovostnih postopkih vrednotenja:

a) Vrednotenje po (polni) lastni ceni

	(v sit)	VREDNOST ZALOGE
Prihodki od prodaje	1.120.000	450.000
- Odhodki (0,7*1.500.000)	1.050.000	
Poslovni izid = DOBIČEK	70.000	

b) Vrednotenje po zoženi lastni ceni (iz vrednotenja zalog so izvzeti neposredni stroški prodaje in stroški financiranja, ki takoj postanejo odhodki obračunskega obdobja).

	(v sit)	VREDNOST ZALOGE
Prihodki od prodaje	1.120.000	396.000
- Odhodki (0,7*1.320.000) (str. prodanih poslovnih učinkov)	924.000	
- Odhodki (neposredni stroški prodaje in stroški financiranja)	180.000	
Poslovni izid = DOBIČEK	16.000	

c) Vrednotenje po proizvodjalnih stroških (iz vrednotenja zalog so izvzeti splošni stroški nabave, uprave in prodaje ter neposredni stroški prodaje in stroški financiranja, ki postanejo takoj odhodki obračunskega obdobja).

	(v sit)	VREDNOST ZALOGE
Prihodki od prodaje	1.120.000	351.000
- Odhodki (0,7*1.170.000) (str. prodanih poslovnih učinkov)	819.000	
- Odhodki (neposredni stroški prodaje in stroški financiranja)	180.000	
- Odhodki (splošni stroški nabave, uprave in prodaje)	150.000	
Poslovni izid = IZGUBA	(29.000)	

Iz preprostega primera je mogoče ugotoviti, da izbira kakovostnega postopka vrednotenja vpliva na poslovni izid ter tudi na končno vrednost zaloge dokončanih proizvodov in nedokončane proizvodnje. Najboljši poslovni izid dosežemo pri vrednotenju po polni lastni ceni, ko se največ stroškov nastajanja zadržuje v vrednosti zaloge, najslabši poslovni izid pa pri vrednotenju po proizvodjalnih stroških. Z izbiro kakovostnega postopka vrednotenja poslovnih učinkov vplivamo tudi na vrednost zalog. S kreativnim vplivanjem na vrednost zaloge, lahko podjetje vpliva na poslovni izid v želeni smeri.

Na tem mestu je smiselno dodati, da je po sedaj veljavnih SRS mogoče odstopanje od navedenih postopkov vrednotenja zalog nedokončane proizvodnje in proizvodov, kar bi lahko dalo slutiti, da bi bil izbran postopek vrednotenja izbran glede na želen vpliv na poslovni izid.

Iz različne tuje strokovne literature izhajajo, da so se bolj kot sama izbira in manipulacija s kakovostnim postopkom vrednotenja, kot tri najpogostejše uporabljene tehnike kreativnega vrednotenja izkazale naslednje:

1. »napihovanje« števila količinskih enot na zalogi: prikazati večjo količino od dejanske:
 - pri tovrstni kreativni tehniki se ponaredijo oziroma ustrezno priredijo popisni listi, iz katerih izhajajo, da je na zalogi več enot, kot jih v resnici je;
2. dejanskemu številu fizičnih enot na zalogi pripisati večjo vrednost:
 - pri tej kreativni tehniki se ne spreminja dejanskega števila enot na zalogi, se pa vpliva na njihovo vrednost: z ustreznimi vknjižbami se poveča vrednost zaloge ter zmanjša stroške prodanih proizvodov. Učinek, ki ga dosežemo, je povečanje vrednosti sredstev ter ugoden vpliv na določene računovodske kazalnike; zaradi zmanjšanja stroškov prodanih proizvodov je vpliv na poslovni izid ugoden kakor tudi na razdeljeni in nerazdeljeni dobiček ter posredno na višino lastniškega kapitala. Podjetja, ki so uporabila tovrstno tehniko, so to poskušala »zakriti« s prenosom fiktivnih zneskov iz zalog na vrednost zgradb, opreme ter še nekaterih drugih dolgoročnih sredstev ter z beleženjem fiktivnih nakupov,
 - nekatera druga podjetja so prikazala večje število proizvedenih učinkov ob dejanskih stroških nastajanja, kar je pomenilo, da je bila proizvodna cena ene enote učinka manjša. Ob prodaji so bili prikazani manjši stroški prodanih

proizvodov, kar je ugodno vplivalo na poslovni izid, vrednost učinkov na zalogi pa je bila večja;

3. odlašanje z odpisom oziroma prevrednotenjem zaradi oslabitve

- poškodovani učinki, učinki ustavljene proizvodnje, učinki slabše kakovosti, neidoči učinki bi morali biti vođeni ali na posebnih kontih ali pa biti odpisani; če podjetje tega ne stori, vpliva na njihovo vrednost ter posledično na poslovni izid; tudi v SRS je določeno, da je potrebno zaloge v celoti odpisati, če je njihova prodaja za vedno ustavljena ali odpisana; če podjetje tega namenoma ne stori, pomeni da zavestno kreativno vpliva na vrednost zalog, na vrednost vseh sredstev ter na poslovni izid,
- zaradi oslabitve se zaloge prevrednotijo, če njihova knjigovodska vrednost presega njihovo tržno vrednost; če podjetje zavestno ne opravi oslabitve, pomeni da kreativno vpliva na vrednost zalog ter na poslovni izid.

4.3.1.3 Finančne naložbe

»Finančna naložba je posledek naložbenja v obliki kupljene vrednostnice, danega posojila ipd., ki omogoča zunaj lastnega poslovanja povečanje bogastva na podlagi razdeljevanja (kot so obresti, licenčnine, dividende in najemnine) in s tem oplojevanje kapitala ali pridobivanje drugih koristi, ki se razlikujejo od koristi, ki izhajajo iz poslovanja; je lahko dolgoročna finančna naložba ali kratkoročna finančna naložba. Dolgoročna finančna naložba je tisti del finančnih in dolgoročnih sredstev, ki kot finančna naložba s trajanjem, daljšim od leta dni, prinaša finančne prihodke; sestavljene so tako iz kupljenih delnic in deležev v kapitalu drugih podjetij kakor tudi iz drugih kapitalskih vlog (dolgoročne lastniške naložbe) ali iz danih dolgoročnih posojil (dolgoročne upniške naložbe). Kratkoročna finančna naložba je finančna naložba, ki je po svoji naravi takoj unovčljiva in je podjetje ne namerava obdržati dlje kot leto dni« (Turk, 2000, str. 89, 121, 233).

Tako dolgoročne kot tudi kratkoročne finančne naložbe v kapital, v lastniške vrednostne papirje drugih podjetij ali v dolžniške vrednostne papirje drugih podjetij ali države, se ob začetnem pripoznanju ovrednotijo po nabavni vrednosti. Dolgoročna in kratkoročna finančna naložba v dano dolgoročno oziroma kratkoročno posojilo se ob začetnem pripoznanju izmeri po plačanem znesku, ki se šteje kot glavnica posojila. (SRS 3, SRS 6).

Prevrednotenje finančnih naložb je sprememba njihove knjigovodske vrednosti. Opravi se lahko na koncu poslovnega leta ali med njim. Pojavi se predvsem kot prevrednotenje finančnih naložb zaradi njihove okrepitve, prevrednotenje finančnih naložb zaradi njihove oslabitve ali prevrednotenje finančnih naložb zaradi odprave njihove oslabitve.

Finančne naložbe se zaradi okrepitve lahko prevrednotijo, če njihova dokazana poštena vrednost presega njihovo knjigovodsko vrednost. Knjigovodska vrednost naložb se lahko poveča največ do dokazane poštene vrednosti. Za ugotovljeno razliko je treba povečati ustrezni⁵⁸ prevrednotovalni popravek kapitala, s čimer ne vplivamo na poslovni izid leta, v katerem se je okrepitev izvedla.

⁵⁸ Za vsako vrsto finančne naložbe – dolgoročno ali kratkoročno - oblikujemo ustrezne prevrednotovalne popravke kapitala.

Za naložbe v podjetja, s katerih vrednostnimi papirji se na trgu ne trguje, pa v primeru kratkoročnih naložb velja, da se zaradi okrepitve ne prevrednotujejo, medtem ko se tovrstne dolgoročne naložbe lahko prevrednotijo zaradi okrepitve, ki je posledica spremembe vrednosti evra, če se opravlja splošno prevrednotenje kapitala⁵⁹.

Nadalje je v SRS 3.26. navedeno, da obvladujoče podjetje v svojih računovodskih izkazih vrednoti dolgoročne finančne naložbe v kapital odvisnih podjetij po kapitalski metodi⁶⁰ tako, da se letno povečujejo za tisti del čistega dobička odvisnih podjetij, ki pripada obvladujočemu podjetju. Za učinek prevrednotenja se poveča prevrednotovalni popravek kapitala v zvezi z dolgoročnimi finančnimi naložbami, lahko pa se podjetje tudi odloči, da za učinek prevrednotenja poveča finančne prihodke. Kasneje prejeti deleži v dobičku zmanjšujejo prvotno izkazano povečanje finančne naložbe na podlagi udeležbe v dobičku.

Dolgoročne finančne naložbe v podjetja, ki niso zajeta v skupinske računovodske izkaze, se v posamičnih računovodskih izkazih vrednotijo po naložbeni metodi⁶¹ in se letno ne povečujejo za tisti čisti del dobička, ki jim pripada; nakazani deleži v dobičku se obravnavajo zunaj njih in povečujejo finančne prihodke.

Dolgoročne in kratkoročne finančne naložbe se zaradi oslabitve prevrednotijo, če je njihova dokazana poštena vrednost manjša od njihove knjigovodske vrednosti. Knjigovodsko vrednost takih dolgoročnih finančnih naložb je treba zmanjšati do njihove dokazane poštene vrednosti in za razliko zmanjšati tudi ustrezni prevrednotovalni popravek kapitala.

V trenutno veljavnih slovenskih računovodskih standardih ni nobene navedbe, da bi se finančne naložbe drugače vrednotile, če jih podjetje poseduje z namenom bodočega trgovanja z njimi ali pa z namenom hrambe do zapadlosti. V ameriskem poslovnem okolju pa je namen, zaradi katerega je podjetje kupilo vrednostnice, ključen pri njihovem vrednotenju. Tako so dolžniški vrednostni papirji, ki so bili kupljeni z namenom trgovanja, vrednoteni po njihovi poštenu tržni vrednosti. Dokazani nerealizirani dobički ali dokazane nerealizirane izgube, nastali zaradi spremembe poštene tržne vrednosti, vplivajo na poslovni izid. Pri vrednostnicah, ki so bile pridobljene z namenom hrambe do zapadlosti, nas zanima le tok obresti, ki bo pritekal do dneva zapadlosti, ne pa gibanje njihove tržne vrednosti, zato so tovrstni vrednostni papirji vrednoteni po odplačni oziroma poravnalni vrednosti finančnega sredstva⁶² in se praviloma ne prevrednotujejo zaradi spremembe tržnih cen. Prevrednotenje zaradi oslabitve pa je potrebno opraviti, če je utemeljeno pričakovati, da je padec poštene tržne vrednosti trajen in ne le prehodnega značaja.

⁵⁹ Splošno prevrednotovanje kapitala se opravlja zaradi sprememb kupne moči domače denarne enote in z namenom, da bi skladno s finančnim pojmovanjem kapitala v okoliščinah, ki spreminjajo kupno moč domače denarne enote, ohranil svojo kupno moč. Splošno prevrednotenje kapitala se opravi na podlagi spremembe vrednosti evra in se ne opravlja, če se v prejšnjem koledarskem letu tečaj evra do tolarja poveča za manj kot 5,5%. Pričakuje se, da se tečaj evro – tolar ne bo nikoli povečal za navedeni odstotek, kar pomeni, da se splošnega prevrednotenja ne opravlja.

⁶⁰ Po kapitalski metodi naložbenik izkaže čisti dobiček drugih podjetij v znesku, ki mu pripada kot povečanje finančne naložbe v njihov kapital in hkrati kot finančni prihodek; ob prejemu iz tega naslova pa poveča svoja denarna sredstva in zmanjša finančno naložbo. Metoda pride v poštev pri naložbah v odvisna in pridružena podjetja, če ima naložbenik pri njih več kot 20% glasovalnih pravic (Turk, 2000, str. 188).

⁶¹ To je metoda vrednotenja finančnih naložb, po kateri naložbenik izkaže finančne naložbe v kapital drugih podjetij po njihovi začetni ali kasneje spremenjeni vrednosti, čisti dobiček drugih podjetij, ki mu pripada, pa šele tedaj, ko so mu nakazana denarna sredstva; šele tedaj izkaže tudi finančne prihodke iz tega naslova (Turk, 2000, str. 320).

⁶² V angleškem jeziku je to vrednotenje po »amortized cost«. Po Pojmovniku računovodstva, financ in revizije je to ocenjeni nerazobresteni znesek denarnih sredstev, ki bodo po pričakovanjih dobljena ob udenarjenju finančnih sredstev v običajnem poslovanju.

Podobno velja za naložbe v lastniške vrednostnice. Tiste, ki so bile pridobljene zgolj z namenom ustvarjanja kapitalskih dobičkov, so vrednotene po pošteni tržni vrednosti, tiste, ki jih podjetje namerava hraniti trajno (težko je tu reči do dneva zapadlosti, saj vemo, da je kapital trajni vir financiranja, ki teoretično ne zapade nikoli), pa so vrednotene po stroških nabavljanja oziroma po nabavni vrednosti. Prevrednotenje se pri trajnih vrednostnicah v lastniški kapital opravi le, če gre za oslabitev, ki izvira iz padca tržne vrednosti in ni le prehodnega značaja. Vrednost tovrstne naložbe je zmanjšana na ustrezno vrednost, izguba pa takoj vpliva na poslovni izid.

Namen, zakaj je bil določen vrednostni papir kupljen, igra pomembno vlogo pri njihovem vrednotenju. Klasifikacija vrednostnih papirjev naj bi se opravila že v samem trenutku nabave, seveda pa jo je mogoče tudi kasneje spremeniti, če se podjetje npr. odloči, da določenega vrednostnega papirja ne bo hranilo do zapadlosti, ampak bo z njegovo prodajo poskušalo doseči kapitalske dobičke ali zaradi spremenjenega položaja dolžnika ali zaradi spremenjene davčne zakonodaje ipd. Vsekakor morajo biti spremembe v namenu posedovanja vrednostnih papirjev proučene in razkrite vsaj enkrat letno, ob sestavi računovodskega poročila. Ko se naložbe premikajo iz enega razreda v drugi (od posedovanih do dneva zapadlosti k razpoložljivim za prodajo), je njihovo vrednost potrebno »popraviti« na pošteno vrednost. Ta popravek se odraža na poslovnem izidu. Za papirje, ki se od razpoložljivih za prodajo selijo k tistim za hrambo do dneva zapadlosti, pa se v splošnem ne bodo več upoštevale nobene spremembe na področju tržne vrednosti in bodo tako morebitni nerealizirani dobički oziroma nerealizirane izgube preneseni naprej oziroma ne bodo več vplivali na doseženi poslovni izid.

Iz zapisanega sledi, da je pri vrednotenju naložb v lastniške vrednostne papirje malo ali skorajda ni prostora za kreativnost, zato pa je več možnosti pri naložbah v dolžniške vrednostne papirje. Če je bila taka naložba pridobljena z namenom, da bo hranjena do zapadlosti, nihanja v tržni vrednosti ne bodo nič vplivala na vrednost same naložbe. Če pa je bil tovrstni dolžniški papir pridobljen z namenom trgovanja, bodo vsa morebitna nihanja takoj vplivala na vrednost naložbe in na poslovni izid. S prerazporejanjem naložb iz enega razreda v drugi, je mogoče vpliv dobičkov oziroma izgub zaradi nihanja cene za določen čas odložiti ter ustrezno vplivati na poslovni izid. Enako je na poslovni izid mogoče vplivati, če dolžniški vrednostni papir, prvotno pridobljen z namenom hrambe do zapadlosti, ne hrani več do zapadlosti, ampak se ga nameni trgovanju. Vsi nerealizirani dobički oziroma nerealizirane izgube bodo takoj oziroma v trenutku sestavljanja poročila vplivali na ugotovljeni poslovni izid.

Razvrstitev vrednostnega papirja glede namena hrambe, pa ni edina možnost za kreativno računovodstvo pri naložbah. Kreativnost se lahko pokaže tudi pri izbiri trenutka, ko bo opravljeno prevrednotenje zaradi oslabitve.

Prevrednotenje zaradi oslabitve mora biti opravljeno takrat, ko je padec tržne vrednosti trajen in ni mogoče pričakovati, da se bo cena vrnila na prejšnjo, višjo raven. V takem primeru je potrebno opraviti prevrednotenje, kar bo negativno vplivalo na poslovni izid, zato je razumljivo, da bodo podjetja z oslabitvijo odlašala čim dlje, v pričakovanju dviga tržne vrednosti. Kdaj je tisti pravi trenutek, ko je treba opraviti prevrednotenje zaradi oslabitve: kdaj je mogoče z gotovostjo trditi, da je padec tržne cene tak, da se v kratkem obdobju zagotovo ne bo zgodil zasuk? Izbira trenutka, ko je mogoče z gotovostjo trditi, da padec tržne cene ni le začasen in je zaradi tega potrebno opraviti prevrednotenje zaradi oslabitve, je delno tudi stvar subjektivne presoje računovodje oziroma odgovornih oseb. Presojevalec bo vedno tehtal, ali je že nastopil trenutek, ko je več kot očitno, da dviga cen ne bo in bo posledično tudi odlašal s prevrednotenjem. Glede na negativen vpliv, ki ga prevrednotenje zaradi oslabitve ima na poslovni izid, bo presojevalec poskušal čim bolj odložiti trenutek prevrednotenja ter bo tako

prenašal izgube (zaradi oslabitve) na kasnejše obdobje. Teoretično je s prevrednotenjem zaradi oslabitve mogoče odlašati v nedogled. Ko (če) pa bo vrednostni papir prodan, se bodo skrite izgube realizirale.

Kreativno je mogoče načrtovati tudi trenutek prodaje vrednostnega papirja. Res je, da podjetje, ki je kupilo določen vrednostni papir z namenom nadaljnjega trgovanja pričakuje, da bo doseglo dobičke iz naslova razlike v ceni, vendar pa je mogoče s časovno načrtovano prodajo vplivati na poslovni izid v želeni smeri. Če podjetje ne dosega zastavljenih ciljev, želi pa prikazati, da jih dosega in da ohranja določen trend v gibanju dobička, bo s prodajo dolžniških vrednostnih papirjev (v pravem trenutku) izboljšalo doseženi poslovni izid. Še več, za zavajanje upnikov in lastnikov, lahko podjetje prihodke in dobičke iz naslova prodane naložbe v vrednostne papirje prikaže napačno: namesto prikazati finančne prihodke bodo dosežene prihodke prikazali kot prihodke iz rednega poslovanja, kar bo podajalo lažno sliko o uspešnosti izvajanja rednega poslovanja podjetja.

Finančne naložbe v osnutku SRS 2006

V osnutku prenovljenih SRS (2006) je pri dolgoročnih in kratkoročnih naložbah predvidenih nekaj sprememb glede na trenutno veljavne standarde. Osnutek SRS 3 (2006) obravnava dolgoročne finančne naložbe. V primerjavi s trenutno veljavnimi SRS je pri začetnem računovodskem merjenju dolgoročnih finančnih naložb navedeno, da se te ob začetnem pripoznavanju ovrednotijo po nabavni vrednosti. Osnutek SRS 2006 v točki 3.19. še predvideva, da se te ob začetnem pripoznavanju ovrednotijo po pošteni vrednosti. Nadalje osnutek SRS 2006 predvideva, da je po začetnem pripoznavanju finančna sredstva, prvotno ovrednotena po pošteni vrednosti, potrebno preveriti. V točki 3.26. je navedeno, da se dokazani dobiček ali pripoznana izguba iz spremembe poštene vrednosti finančnega sredstva, pripozna takole:

- a) dokazani dobiček ali dokazana izguba pri finančnem sredstvu, izmerjenem po pošteni vrednosti prek poslovnega izida⁶³, se pripozna v poslovnem izidu prek finančnih prihodkov in odhodkov – *tu gre za neposredni vpliv na poslovni izid.*
- b) dokazani dobiček ali dokazana izguba pri finančnem sredstvu, razpoložljivem za prodajo, se pripozna (dobiček) neposredno v kapitalu kot posebni prevrednotovalni popravek kapitala oziroma se z njim poračuna (izguba). *Tu pa ni direktnega vpliva na poslovni izid, ampak se ugotovljene razlike beležijo na ustreznih popravkih. Še vedno lahko rečemo, da je določena mera previdnosti prisotna, saj pri finančnih sredstvih, razpoložljivih za prodajo, dokazani dobički oziroma izgube takoj ob njihovi ugotovitvi ne vplivajo na poslovni izid.*

V točki 3.30 osnutka SRS 2006, ki naj bi nadomestil obstoječi SRS 3.29, je navedeno, da je na vsak dan balance stanja treba oceniti, ali obstaja kak nepristranski dokaz o morebitni oslabiljenosti dolgoročne finančne naložbe ali skupine dolgoročnih finančnih naložb. Če tak dokaz obstaja, je treba dolgoročno finančno naložbo prevrednotiti zaradi oslabitve. Izgube zaradi oslabitve nastanejo in zaradi tega je treba naložbo prevrednotiti, če obstajajo objektivni

⁶³ Finančno sredstvo, izmerjeno po pošteni vrednosti prek poslovnega izida, je finančno sredstvo, ki izpolnjuje kateregakoli od teh pogojev:

- a) uvrščeno je kot v posesti za trgovanje; finančno sredstvo je v posesti za trgovanje, če je
 - pridobljeno ali prevzeto predvsem za prodajo ali ponovni nakup v kratkem obdobju ali pa
 - del portfelja pripoznanih finančnih instrumentov, ki se obravnavajo skupaj in za katere obstajajo dokazi o nedavnem kratkoročnem pobiranju dobičkov,
- b) je izpeljani inštrument (razen izpeljani inštrument, ki je nameravani in dejanski inštrument za varovanje pred tveganjem).

Taka finančna sredstva se izkazujejo kot kratkoročne finančne naložbe po SRS 6.

dokazi o oslabitvi zaradi dogodka (dogodkov) po začetnem pripoznanju dolgoročne finančne naložbe, ki vpliva(jo) na ocenjene prihodnje denarne tokove dolgoročne finančne naložbe ali skupin dolgoročnih finančnih naložb, ki jih je možno zanesljivo oceniti.⁶⁴

V osnutku SRS 3 – 2006 pa nista več omenjeni kapitalska in naložbena metode vrednotenja naložb v druga podjetja, v osnutku SRS 3.60 je navedeno, da se v posameznih računovodskih izkazih dolgoročne finančne naložbe v odvisna podjetja, skupaj obvladovana podjetja in pridružena podjetja obračunavajo ali po nabavni ceni ali v skladu s tem standardom.

4.3.2 KREATIVNO VREDNOTENJE OBVEZNOSTI DO VIROV SREDSTEV

Po Pojmovniku računovodstva, financ in revizije so obveznosti do virov sredstev obveznosti do vseh financerjev, to je do vseh upnikov in vseh lastnikov ter po osebah nerazporejene obveznosti med dolgoročnimi rezervacijami in kratkoročnimi udolgovljenimi časovnimi razmejitvami (Turk, 2000, str. 381). Po drugi definiciji so obveznosti do virov sredstev tiste pravne in fizične osebe, ki so organizaciji s svojimi finančnimi naložbami ali dobavami omogočile sredstva (Turk, Melavc, Korošec, 2004, str. 60). Obveznosti do virov sredstev so sedanja vrednost blaga, storitev, učinkov, denarja ipd., ki jih bomo morali dati za njihovo poravnavo. Če je določena obveznost v računovodskih razvidih prikazana po nižji vrednosti od tiste, ki bo morala biti dejansko plačana (prikazana sedanja vrednost določene obveznosti je nižja od vrednosti, ki jo bomo morali v bodoče vrniti upniku), pomeni, da začasno skrivamo stroške oziroma izgube, ki se bodo izkazali v trenutku poravnave obveznosti. Z obveznostmi do virov sredstev je mogoče precej kreativno manipulirati, v nadaljevanju pa bom prikazala le najpogostejše primere kreativnih tehnik. Dotaknila se bom le tistih obveznosti do virov sredstev, ki nastajajo zaradi običajnega poslovanja podjetja, in sicer kratkoročne pasivne časovne razmejitve, obveznosti do dobaviteljev ter pogojne obveznosti.

4.3.2.1 Kratkoročne udolgovljene (pasivne) časovne razmejitve

Udolgovljene (pasivne) kratkoročne časovne razmejitve zajemajo kratkoročno vnaprej vračunane stroške oziroma kratkoročno vnaprej vračunane odhodke in kratkoročno odložene prihodke. Prve so veliko bolj pogoste kot druge, zato se bom osredotočila le na kratkoročno vnaprej vračunane stroške oziroma kratkoročno vnaprej vračunane odhodke. Ti nastajajo na podlagi enakomernega obremenjevanja dejavnosti ali poslovnega izida, pa tudi zalog s pričakovanimi stroški, ki pa se še niso pojavili. Tako podjetje razmejuje stroške, ker želi bolj enakomerno obremeniti poslovni izid. Ko poteče obdobje, zaradi katerega je prišlo do razmejevanja, podjetje ne sme izkazovati nobenih tovrstnih razmejitev več. Vračunane zneske primerja z uresničenimi in če je bilo vračunanih premalo stroškov, jih poveča, če pa jih je vračunalo preveč, jih ustrezno zmanjša.

Ker gre za vnaprejšnje vračunavanje stroškov oziroma odhodkov ter za ustrezen prikaz obveznosti (kratkoročne udolgovljene časovne razmejitve) pomeni, da podjetje vnaprej obremenjuje poslovni izid na osnovi predvidevanj, predračunov, izkušenj iz preteklosti ter na podlagi dejanskih tehničnih, organizacijskih in družbenih dejavnikov, ki vplivajo nanje.

⁶⁴ Podobne določbe glede preverjanja vrednosti naložb velja tudi za kratkoročne finančne naložbe, ki so obravnavane v osnutku SRS 2006 – SRS 6.

Stroka sicer določa pravila, kdaj in kako naj bi se tovrstne časovne razmejitve pripoznavalo⁶⁵, vendar pa vidimo, da je prostora za kreativnost tu veliko.

Kako ugotoviti, kdaj je bilo podjetje kreativno pri vnaprejšnjem vračunavanju stroškov in odhodkov? Kako ugotoviti, ali je njihova višina realno ocenjena ali pa so morda podvrednotene in je zato njihov vpliv na poslovni izid ugodnejši? Pri ugotavljanju kreativnega pripoznavanja udolgovljenih časovnih razmejitev je koristno analizirati njihov trend gibanja za nekaj preteklih let. Negativni trend oziroma padanje višine časovnih razmejitev skozi daljše časovno obdobje je lahko indikator za kreativnost. Drugi način, s katerim je mogoče ugotoviti kreativnost na področju časovnih razmejitev, je ugotovitev odstotkovne spremembe v časovnih razmejitvah in v prihodkih, vsaj za nekaj preteklih obdobj. Če prihodki rastejo hitreje kot pa udolgovljene časovne razmejitve, je to lahko znak za podcenjenost časovnih razmejitev. Preden pa z gotovostjo lahko trdimo, da so bile časovne razmejitve (kreativno) namensko podcenjene, je potrebno pridobiti še druge informacije, saj bi se lahko zgodilo, da prihodki rastejo hitreje kot udolgovljene časovne razmejitve (vnaprej vračunani stroški ali odhodki) zaradi povečane učinkovitosti (npr. nova tehnologija, novi postopki, ipd). Kot dokaz za resničen dvig učinkovitosti je izboljšano razmerje med splošnimi stroški prodaje, splošnimi stroški uprave in drugimi splošnimi stroški ter prihodki, ki ga izračunamo za nekaj preteklih obdobj. Če se je učinkovitost res izboljšala, bodo tudi ti stroški predstavljali vse manjši delež v celoti vseh prihodkov.

4.3.2.2 Dolgoročne rezervacije

Dolgoročne rezervacije so zneski za kritje obveznosti, za katere se pričakuje, da bodo nastale šele čez več kot leto dni in /ali obveznosti, katerih nastanek in velikost sta negotova, vendar se tveganje ne želi prepuščati prihodnjemu poslovanju (Turk, 2000, str. 92). Dolgoročne rezervacije so lahko dolgoročne rezervacije na račun dolgoročno odloženih prihodkov ali dolgoročne rezervacije na račun dolgoročno vnaprej vračunanih stroškov oziroma odhodkov (SRS 10.2). Med dolgoročne rezervacije na račun dolgoročno odloženih prihodkov spadajo med drugim dolgoročne rezervacije za dana jamstva ob prodaji proizvodov ali opravitvi storitev, dolgoročne rezervacije v zvezi z državnimi podporami, prejetimi za pridobitev osnovnih sredstev ali za pokrivanje določenih stroškov, dolgoročne rezervacije iz namenskih donacij, prejetih za pridobitev osnovnih sredstev ali pokrivanje določenih stroškov, in dolgoročne rezervacije na račun slabega imena (SRS 10.3). Namen dolgoročno vnaprej vračunanih stroškov oziroma odhodkov je v obdobju, daljšem od leta dni, zbrati zneske, ki bodo omogočili pokritje kasneje nastalih stroškov oziroma odhodkov ali v letu dni zbrati zneske, ki bodo omogočili pokritje nastalih stroškov oziroma odhodkov v obdobju, daljšem od leta dni, ali v obdobju, daljšem od leta dni, zbrati zneske, ki bodo omogočili pokritje nastalih stroškov oziroma odhodkov v obdobju, daljšem od leta dni. Med takšne dolgoročne rezervacije spadajo na primer dolgoročne rezervacije za reorganizacijo, za pričakovane izgube iz kočljivih pogodb, za pokojnine in za druge namene (SRS 10.4).

Iz proučene ameriške strokovne literature izhaja, da so stroški reorganizacije velikokrat tarča kreativnih računovodskih prijemov. Stroške reorganizacije povzročajo dogodki, ki niso povezani z običajnim potekom poslovnega procesa, temveč gre za program, ki ga načrtuje in obvladuje uprava ter pomembno spreminja a) področje poslovanja oziroma b) način vodenja poslovanja. V SRS (SRS 10.16) je glede začetnega računovodskega merjenja dolgoročnih rezervacij zapisano, da se le te pripoznajo v zneskih, ki so najboljša ocena izdatkov potrebnih

⁶⁵ Kratkoročne časovne razmejitve obravnava SRS 12.

za poravnavo na dan bilance stanja obstoječe dolgoročne obveze. Že iz same dikcije standarda je razvidno, da na začetno pripoznavanje dolgoročnih rezervacij lahko v želeni smeri ustrezno vpliva tudi oseba ali osebe, zadolžene za njihovo oblikovanje. Kljub priporočilom in usmeritvam, ki morajo biti upoštevane pri oblikovanju višine dolgoročnih rezervacij, je pri njihovem začetnem pripoznavanju še vedno dovolj prostora za kreativne prijeme.

Priporočljivo je, da uporabniki računovodskih informacij pozorno preučijo razkritja, zakaj so bile oblikovane dolgoročne rezervacije, predvsem pa je priporočljivo podrobneje analizirati delež prihodkov od prodaje v celotnih poslovnih prihodkih v tistih poslovnih letih, ko so bile dolgoročne rezervacije odpravljene. Ugotovljeno je bilo, da so bile (neutemeljeno oblikovane) dolgoročne rezervacije pogostokrat odpravljene ravno v tistih letih, ko se je delež prihodkov od prodaje v celotnih poslovnih prihodkih znatno izboljšal oziroma se je delež splošnih stroškov v celotnih poslovnih prihodkih izboljšal oziroma se je delež kosmatega poslovnega dobička v poslovnih prihodkih izboljšal v primerjavi z ustreznimi kazalniki iz preteklih poslovnih let.

4.3.2.3 Obveznosti do dobaviteljev

»Dolgovi do dobaviteljev so praviloma kratkoročni dolgovi, ki se pojavljajo zaradi nakupov proizvodov ali storitev brez takojšnjega plačila, tj. na odprt račun z opredeljeno zapadlostjo v plačilo, ko jih je treba dobaviteljem poravnati« (Turk, 2000, str. 97). Za razliko od kratkoročnih udolgovljenih časovnih razmejitev, kjer smo stroške prikazovali vnaprej, pa sta tam manjkala in usluga (dobava blaga ali storitve) in plačilo, je pri dolgovih do dobaviteljev blago ali storitev – predmet nakupa – bilo dostavljeno in izražajo samo manjkajoče plačilo.

Običajno so obveznosti do dobaviteljev povezane s priskrbo poslovnih prvin. Najpogosteje gre za nabavo materiala, potrebnega za izpeljavo poslovnega (proizvajalnega) procesa, zato lahko izpeljemo trditev, da so dolgovi do dobaviteljev tesno povezani z nabavo zalog materiala. Iz tega sledi dvoje:

1. če so dolgovi do dobaviteljev podvrednoteni, morajo biti take tudi zaloge. Podvrednotene nabave, v kombinaciji s podvrednotenimi začetnimi zalogami, vodijo do prenizkih stroškov porabljenega materiala ter do prenizkih stroškovnih cen poslovnih učinkov. Ko bodo poslovni učinki prodani, bodo ustrezni odhodki prenizko izkazani, kar bo imelo ugoden vpliv na poslovni izid. Seveda pa bo poslovni izid obremenjen takrat, ko bodo prenizko ovrednotene nabave zalog razkrite ,
2. spremembe v višini dolgov do dobaviteljev se gibljejo v isti smeri kot spremembe v višini zalog, nasprotujoča si gibanja lahko kažejo na nepravilnosti oziroma na kreativnost pri razvidovanju teh ekonomskih kategorij.

Koristen statistični pripomoček za ugotavljanje kreativnega razvidovanja dolgov do dobaviteljev je izračun količnika med povprečno vrednostjo obveznosti do dobaviteljev s povprečnimi dnevnimi stroški prodanih proizvodov (znesek obveznosti do dobaviteljev/ (letni stroški prodanih proizvodov/365)). Bistveno izboljšanje količnika v primerjavi s predhodnimi je lahko pokazatelj za kreativnost pri vrednotenju dolgov.

4.3.2.4 Pogojne obveznosti

Pogojna obveznost oblikuje zunajbilančno postavko, ki nakazuje, da se utegne npr. iz danega poročstva ali iz naslova akreditivov in indosamentov v prihodnosti pojaviti tudi obveznost, zaradi katere na dan bilance stanja ni bilo mogoče oblikovati dolgoročnih rezervacij (Turk, 2000, str. 462).

Definicija pogojne obveznosti po SRS:

- a) možna obveza, ki izhaja iz preteklih dogodkov in katere obstoj je odvisen od (ne)pojavitve enega ali več negotovih prihodnjih dogodkov, ki ga (jih) podjetje ne obvladuje v celoti ali
- b) sedanja obveza, ki izhaja iz preteklih dogodkov, vendar se ne pripozna, ker ni verjetno, da bo za njeno poravnavo potreben odtok dejavnikov, ki omogočajo gospodarske koristi, ali ker njenega zneska ni mogoče dovolj zanesljivo izmeriti (SRS 12).

Vidimo, da gre za zunajbilančno postavko, ki v trenutku sestavljanja bilance stanja ne more biti pripoznana niti kot dolgoročna rezervacija niti kot kratkoročna časovna razmejitev (SRS 10.8 in SRS 12.9). Kreativno razvidovanje zunajbilančnih postavk pa pomeni, da vanje zajamemo tudi tiste, ki izpolnjujejo vse pogoje za razvidovanje kot dolgoročne rezervacije (ali kratkoročne časovne razmejitve), vendar pa se jih z namenom podati spremenjeno sliko o uspešnosti poslovanja podjetja ne prikaže. Najpogostejši primeri razvidovanja kot pogojne obveznosti in ne kot dolgoročne rezervacije so se izkazale garancije na prodajo, rezervacije za spore v teku ali pa rezervacije za poplačilo škode, ki jo podjetje povzroča okolju.

Pri prebiranju računovodskih poročil je potrebno vso pozornost nameniti tudi razkritjem ter poročilu o zunajbilančnih postavkah, saj so le te lahko bistvenega pomena in lahko hitro vplivajo na spremembo slike o uspešnosti poslovanja podjetja.

V naslednji tabeli je podanih nekaj temeljnih vprašanj, na katera je koristno poiskati odgovore pri odkrivanju kreativnosti pri vrednotenju sredstev in obveznosti do virov sredstev.

Tabela 11: Vprašanja, na katera si je potrebno odgovoriti pri odkrivanju kreativnosti pri vrednotenju sredstev in obveznosti do virov sredstev.

ZA UGOTAVLJANJE KREATIVNOSTI PRI VREDNOTENJU SREDSTEV	
A. TERJATVE DO KUPCEV	
1. Za zadnjih šest obračunskih obdobj (kvartalov ali daljših) ugotoviti stopnjo spremenljivosti terjatev do kupcev ter stopnjo spremenljivosti prihodkov ter jih medsebojno primerjati:	
a. Ali je smer trend gibanja v teh dveh postavkah enaka, ali je višina stopenj primerljiva, ali je opaziti večja odstopanja? Kaj pomenijo razlike?	
2. Ali se je podjetje dovolj »zaščitilo« in oblikovalo primeren popravek vrednosti terjatev, v kolikor bi se izkazalo, da dvomljive in sporne terjatve ne bodo poplačane?	
a. Izračunaj število dni vezave za zadnjih 4 - 6 obračunskih obdobj	
i. Kakšen je trend gibanja števila dni vezave: konstanten, se izboljšuje ali se slabša?	
ii. Kakšno je gibanje števila dni vezave v primerjavi s konkurenco, s podjetji iste panoge?	

3. Ali se je ekonomski položaj podjetja v zadnjem času bistveno poslabšal?
a. Ali je prodaja v upadanju?
b. Ali je mogoče pričakovati, da se bo položaj kupcev bistveno poslabšal, kar naj bi negativno vplivalo na položaj podjetja (slabša plačilna sposobnost kupcev ipd)?
3. Ali prodaje naglo raste?
a. Ali je podjetje v zadnjem času spremenilo prodajne pogoje (način plačila, čas kreditiranja kupcev ipd)?
i. Ali podjetje zahteva dodatna zavarovanja plačila od slabših kupcev plačnikov?
b. Ali je podjetje podaljšalo rok plačila terjatev?
B. ZALOGE
1. Ali je vrednost zalog »napihnjena« zaradi: 1. vključitve neobstojećih enot, ali pa 2. zaradi upoštevanja dejanskih enot ovrednotenih po višji stroškovni ceni?
a. Izračunaj število dni vezave za zadnjih 4 - 6 obračunskih obdobj.
i. Kako se giblje trend? Stabilen, se izboljšuje, se slabša?
ii. Kako se število dni vezave giblje v primerjavi s tistimi pri konkurenci oziroma pri sorodnih podjetjih iste panoge? (pred primerjanjem biti pozoren, da primerjana podjetja uporabljajo isto metodo (LIFO, FIFO, ...)?
b. Ali so razmere v podjetju take, da bi lahko vplivale na padec povpraševanja in prodaje?
i. Ali prodaja pada?
ii. Ali je opaziti bistven padec deleža surovin v celoti vseh zalog?
c. Ali je zaznati splošno ekonomsko šibkost, ki povzroča padec prodajnih cen, kar bi pomenilo, da stroški v prodanih proizvodih ne bodo pokriti s prodajo?
d. Ali podjetje deluje v panogi, za katero so značilne hitre tehnološke spremembe, kar vpliva na dvig rizika za zastaranje obstoječih zalog?
e. Ali je bilo v preteklosti že ugotovljena kreativnost pri vrednotenju zalog?
i. Ali je bilo v bližnji preteklosti že kdaj opravljeno prevrednotenje zaradi oslabitve – zaradi zmanjšanja vrednosti zalog na pošteno (tržno) vrednost?
2. Ali podjetje vrednoti zaloge po metodi FIFO – metoda zaporednih cen?
a. Podjetja, ki uporabljajo metodo FIFO, so bolj izpostavljena riziku, da je poraba vrednotena po nižjih cenah, kot so trenutno veljavne tržne cene za isto surovino.
3. Ali podjetje vrednoti zaloge po metodi LIFO – metoda povratnih cen?
a. Ali podjetje opravi ustrezno prevrednotenje zalog že v medletnih obdobjih?
4. Kako pogosto podjetje preverja fizične enote zalog in jih usklajuje s knjigovodskim stanjem?
a. Ali se je podjetje primerno zaščitilo pred krajo zalog?
b. Kakšne razlike so ugotovljene med popisnim in knjigovodskim stanjem?
i. Ali je za več popisov mogoče ugotoviti, da knjigovodsko stanje vedno in za pomembne zneske presega fizično stanje zalog?
ii. Ali se po opravljenem popisu knjigovodsko stanje uskladi s fizičnim ali se ugotovljene razlike med dejanskim in knjigovodskim stanjem razumejo le kot napake pri štetju zalog in se zato v knjigovodskih razvidih ne upoštevajo?
C. NALOŽBE
1. Za vrednostnice v hrampi do dneva zapadlosti:
a. Ali je mogoče ugotoviti padec njihove poštene vrednosti, ki ni le začasen?
2. Za vrednostnice razpoložljive za prodajo:
a. Ali so spremembe tržne vrednosti knjižene?
b. Ali je kateri od vrednostnih papirjev razpoložljiv za prodajo?

ZA UGOTAVLJANJE KREATIVNOSTI PRI VREDNOTENJU OBVEZNOSTI DO VIROV SREDSTEV

A. UDOLGOVLJENE ČASOVNE RAZMEJITVE – VNAPREJ VRAČUNANI STROŠKI

1. Iz analize podatkov za nekaj preteklih obračunskih obdobj ugotoviti trend gibanja udolgovljenih časovnih razmejitev.

2. Iz analize podatkov za nekaj preteklih obračunskih obdobj ugotoviti spremembe v višini udolgovljenih časovnih razmejitev, spremembe v višini prihodkov in ugotovljene stopnje sprememb medsebojno primerjati.

- a. Kaj je mogoče izluščiti iz ugotovljenih stopenj sprememb v obeh gospodarskih kategorijah?

3. Ali je izboljšanje prodaje ter deleža splošnih stroškov v prihodkih izboljšane učinkovitosti?

B. OBVEZNOSTI DO DOBAVITELJEV

1. Izračunati število dni vezave za nekaj preteklih obračunskih obdobj

- a. Ali je trend stabilen, se izboljšuje ali slabša?

- b. Kakšni so ugotovljeni podatki v primerjavi s konkurenco oziroma sorodnimi podjetji panoge?

2. Kako so spremembe v številu dni vezave gibale v primerjavi s spremembami v zalogah?

C. POGOJNE OBVEZNOSTI

1. Ali je podjetje razkrilo obstoj pogojnih obveznosti? Katerih?

2. Ali je mogoče sumiti na obstoj pogojnih obveznosti, čeprav niso bile razkrite, glede na vrsto poslovne dejavnosti, ki jo podjetje opravlja ter na osnovi preteklih izkušenj?

Vir: Mulford, Comiskey, 2002, str. 268-271.

4.3.3 Kreativnost pri sestavljanju izkaza poslovnega izida

Na poslovni izid podjetja je mogoče vplivati tako pri beleženju računovodskih podatkov kot tudi pri sestavljanju računovodskih izkazov. Za prvi primer je značilno, da prihaja do manipulacij s podatki že pri njihovem vnosu oz obdelavi, za drugi primer pa je značilno, da so podatki pravi, resnični. Kreativnost nastopi pri njihovem razvrščanju in zbiranju oziroma v fazi izdelave računovodskih izkazov.

Izkaz poslovnega izida je temeljni računovodski izkaz, v katerem je resnično in pošteno prikazan poslovni izid za poslovno leto ali medletna obdobja (SRS 25.1.). V njem so prikazani prihodki, odhodki in uresničeni poslovni izid. Ločimo več vrst izkazov poslovnega izida (Turk, Melavc, Korošec, 2003, str. 385):

- redne in izredne: redni so obdobjni izkazi, izredne pa pripravljamo zaradi vnapij nepredvidljivih okoliščin,
- poskusne in popisne: poskusni izkazi temeljijo na podatkih, ki še ne vključujejo podatkov o popisu sredstev in obveznosti do virov sredstev; popisni pa vsebuje že morebitne prihodke ali odhodke zaradi sklepov o odpravi primanjkljajev ali presežkov ugotovljenih s popisom,
- zbirni in skupinski izkaz: zbirnega oblikujemo s seštevkom podatkov iz izkazov poslovnega izida več posameznih organizacij, povezanih v skupino, skupinski (ali prevedbeni ali konsolidirani) tudi dobimo s seštevanjem izkazov poslovnega izida posameznih organizacij, povezanih v skupino, toda ob tem izločimo prihodke in odhodke, nanašajoče se na poslovanje med organizacijami znotraj skupine.

Oblike izkaza poslovnega izida se razlikujejo glede na uporabnike, katerim je le ta namenjen. Obliko izkaza poslovnega izida za zunanje uporabnike predpisuje SRS 25. Možni sta dve različici, kjer je prva oblikovana po nemškemu vzoru (temelji na posrednem načinu opredelitve odhodkov, kar pomeni, da v njem najdemo podatke o izvornih vrstah posameznih stroškov v obdobju, ki skupaj s spremembo zalog učinkov opredeljujejo odhodke), druga različica, kateri SRS dajejo prednost, pa je izdelana po anglosaškemu vzoru (poslovni odhodki so razčlenjeni po namenskih (funkcionalnih) skupinah na proizvodjalne stroške v prodanih proizvodih, nabavno vrednost prodanega trgovskega blaga, stroške prodajanja in stroške splošnih dejavnosti, kar podpira vrednotenje učinkov po proizvodjalnih stroških). Obe različici predvidevata stopenjsko obliko. Stopenjska oblika pomeni, da smiselne dele prihodkov in odhodkov prištevamo tako, da lahko ugotavljamo tudi delne poslovne izide. Poenostavljena shema stopenjskega izkaza poslovnega izida je prikazana v spodnji tabeli:

Tabela 12: Stopenjska oblika izkaza poslovnega izida (poenostavljena shema):

Izkaz poslovnega izida za obdobje ...

Poslovni prihodki
- Poslovni odhodki
= Izid iz poslovanja
+ Finančni prihodki
- Finančni odhodki
= Izid iz rednega delovanja
+ Izredni prihodki
- Izredni odhodki
= Temeljni poslovni izid (dobiček / izguba)
- Davki
= Čisti dobiček / čista izguba

Vir: Turk, Melavc, Korošec, 2004, str. 386.

Obema različicama izkaza poslovnega izida pa je skupno to, da so v njih prihodki in odhodki vselej razvrščeni v poslovne, finančne in izredne. Znotraj posameznih skupin je možna še nadaljnja členitev, odvisno od vrste poslovne dejavnosti podjetja, pri proizvodjalnih podjetjih pa tudi od vrste kakovostnega postopka vrednotenja učinkov, ki narekuje, kateri stroški oblikujejo vrednost učinkov ter kateri so takoj odhodki obračunskega obdobja, v katerem so nastali.

Če je v preteklosti vlagatelj najbolj zanimal temeljni poslovni izid, imajo današnji vlagatelji v podjetja drugačne zahteve. Skorajda bi lahko trdili, da je končni poslovni izid šele na drugem mestu, bolj kot ta jih zanimata izid iz poslovanja oziroma izid iz rednega delovanja. Premik k tema dvema kategorijama se je zgodil zato, ker imata večjo sporočilno moč kot pa sam temeljni poslovni izid. Seveda bi bilo zmotno trditi, da končni poslovni izid ni pomemben, vendar pa je izrednega pomena za vlagatelje vedeti, iz katerih delov poslovanja je le ta nastal oziroma koliko različne dejavnosti (redna, finančna, izredna) doprinašajo k temeljnemu poslovnemu izidu. Pozitivni temeljni poslovni izid je lahko celo zavajajoč pri ustvarjanju slike o uspešnosti poslovanja podjetja v nekem obračunskem obdobju. Zaznavanje

uspešnosti se lahko kaj hitro spremeni, če posedujemo še dodatno informacijo, npr. da je izid iz poslovanja negativen.

Kreativnost v procesu oblikovanja izkaza poslovnega izida pomeni, da prihodke in odhodke razvrščamo tako, da vplivamo na delni poslovni izid, medtem ko celotni poslovni izid ostane nespremenjen. To je mogoče doseči z napačnim oziroma kreativnim razvrščanjem prihodkov in odhodkov.

Odhodke obravnava SRS 17. Definirani so kot zmanjšanje gospodarskih koristi v obračunskem obdobju v obliki zmanjšanj sredstev (npr. zaradi prodaje zalog) ali povečanj dolgov (npr. zaradi zaračunanih obresti) in preko poslovnega izida vplivajo na velikost kapitala. Odhodke razvrščamo na poslovne, finančne in izredne. Poslovni in finančni odhodki tvorijo skupaj redne odhodke.

Poslovni odhodki so v načelu enaki vračunanim stroškom v obračunskem obdobju, povečanim za stroške, ki se zadržujejo v začetnih zalogah proizvodov in nedokončane proizvodnje, ter zmanjšanim za stroške, ki se zadržujejo v končnih zalogah proizvodov in nedokončane proizvodnje. V trgovinskih podjetjih, kjer se stroški ne zadržujejo v zalogah, je treba pri ugotavljanju poslovnih odhodkov všteti še nabavno vrednost prodanega trgovskega blaga (SRS 17).

Finančni odhodki so odhodki za financiranje in odhodki za naložbenje. Prve sestavljajo predvsem stroški danih obresti, drugi pa imajo predvsem naravo prevrednotovalnih finančnih odhodkov (SRS 17).

Izredne odhodke sestavljajo neobičajne postavke, ki v obravnavanem poslovnem letu zmanjšujejo izid rednega poslovanja (SRS 17). Razvrstimo jih na (Turk, Melavc, Korošec, 2004, str. 98):

- a) odhodke zaradi kasnejšega ali neobičajnega zmanjšanja kakih sredstev,
- b) odhodke zaradi kasnejšega ali neobičajnega povečanja kakih obveznosti do virov sredstev.

Če bi izhajali iz teoretične opredelitve stroškov, bi med izredne odhodke morali vključiti vsako zmanjšanje vrednosti, ki ni utemeljeno z nastajanjem ali prodajanjem poslovnih učinkov. Iz prakse pa lahko ugotovimo, da to ni tako. Npr. primanjkljaj pri popisu zalog, za katerega ni ugotovljena osebna odgovornost, ne povzroča izrednih odhodkov, odpisi in znižanje terjatev, izgubljene are, skesnine, pogodbene kazni tudi ne povzročajo izrednih odhodkov. To je zato, ker so take postavke običajne pri izvajanju poslov, le da se pri nekaterih poslovnih sistemih pogosteje pojavljajo kot pri drugih. Bistveno pri opredelitvi izrednih odhodkov je, da se nanašajo na nekaj, kar bremeni poslovni izid posameznega leta zaradi nečesa, kar je v danem letu neobičajno. Izhajajo iz dogodkov, ki so drugačni od kot v rednem delovanju organizacije in se ne pričakujejo redno in večkrat (Turk, Melavc, Korošec, 2004, str. 99).

Iz Slovenskih računovodskih standardov in iz različne literature s področja računovodstva izhaja, da se kot redni in ne kot izredni odhodki obravnavajo odpisi dvomljivih ali spornih terjatev, zmanjšanje vrednosti zalog, osnovnih sredstev ali pri popisu ugotovljeni primanjkljaj. Ravno tako se med izredne odhodke ne štejejo popravki postavk iz prejšnjih obdobj kot posledica pomanjkljivosti ali napak pri sestavljanju računovodskih izkazov. V

primerjavi z računovodskimi standardi, ki so veljali do leta 2002, je opredelitev izrednih odhodkov zelo zožena in veliko postavk, ki so bile takrat obravnavane kot izredni odhodek, se po trenutno veljavnih SRS obravnavajo kot redni oziroma poslovni odhodek (primer: Slovenski računovodski standardi, ki so veljali do leta 2002 so narekovali, da se postavke iz preteklih obdobj, ki se pojavljajo kot posledice napak pri izdelavi računovodskih poročil za enega ali več preteklih obdobj, pojavljajo v okviru izrednih odhodkov obračunskega obdobja, v katerem so bile napake odkrite in odpravljene. Po trenutno veljavnih SRS to ni več izredni, temveč redni odhodek).

Najbolj preprosta opredelitev prihodkov je, da so ti nasprotje odhodkov in skupaj z njimi oblikujejo poslovni izid v nekem obračunskem obdobju. SRS jih opredeljujejo kot povečanja gospodarskih koristi v obračunskem obdobju v obliki povečanj sredstev ali zmanjšanj dolgov. Preko poslovnega izida vplivajo na višino kapitala. Razčlenjujejo se na poslovne prihodke, finančne prihodke in izredne prihodke. Poslovni in finančni prihodki skupaj tvorijo redne prihodke.

Poenostavljena definicija razlike med rednimi in izrednimi prihodki pravi, da se redni prihodki nanašajo na običajne pojave pri poslovanju, medtem ko pa se izredni prihodki nanašajo na neobičajne in popravljene pojave (Turk, Melavc, Korošec, 2004, str. 101). Žal pa je taka opredelitev nedosledna s praktičnimi rešitvami, saj je na njih mogoče ugotoviti, da nekateri pojavi, ki bi po jih po zgornji razvrstitvi morali opredeliti kot izredni prihodek, v praksi niso. Tako bi med izredne prihodke po poenostavljeni definiciji morali vključiti tudi take, ki so posledica napak ali pomanjkljivosti pri sestavljanju računovodskih izkazov za pretekla obdobja, vendar ni tako. Z letom 2002, ko so pričeli veljati novi SRS, se je opredelitev izrednih prihodkov v primerjavi s preteklostjo zelo zožila in nekatere postavke, ki so bile v preteklosti res obravnavane kot izredni prihodek, s trenutno veljavnimi SRS niso več take.

Pri opredelitvi izrednega prihodka je bistveno to, da se nanašajo na nekaj, kar povečuje poslovni izid posameznega leta zaradi nečesa, kar ni običajno. Neobičajne postavke izhajajo iz dogodkov, ki niso običajni pri rednem poslovanju nekega podjetja, zato se ne pojavljajo niti redno niti pogosto.

Kljub razlagi prihodkov, odhodkov, njihovi razvrstitvi, ki jo podajajo Slovenski računovodski standardi, kljub zapisanemu v različni strokovni literaturi, je pri njihovem razvrščanju še vedno dovolj prostora za kreativnost. V kolikor se namenoma določene prihodke in odhodke razporedi v drugo skupino, kot bi po svoji naravi morali biti razvrščeni, gre za kreativno vplivanje na izkazovanje delnih poslovnih izidov z namenom podati drugačno sliko o uspešnosti (delnega) poslovanja. Če npr. razvrstimo odhodke, ki so po svoji naravi finančni in bi jih kot take tudi morali razvrstiti, pa jih razvrstimo kot poslovne, vplivamo na dva delna poslovna izida: na tistega iz poslovanja ter na tistega iz finančne dejavnosti. Poslovni izid iz rednega delovanja ne bo spremenjen kakor tudi ne celotni poslovni izid.

Tudi pri razvrščanju odhodkov in prihodkov med izredne je prostor za kreativnost. Standardi narekujejo, da izredne prihodke in odhodke sestavljajo neobičajne postavke. Kaj so to neobičajne postavke? Ali so kje natančno navedene? Niso, saj je običajnih in neobičajnih postavk vsaj toliko, kolikor je različnih poslovnih dejavnosti, s katerimi se ukvarjajo podjetja. Presoja, katere postavke so neobičajne glede na poslovanje podjetja, je prepuščena oblikovalcem računovodskih izkazov oziroma managementu, ki na oblikovalce vpliva. Če bi na hitro želeli oceniti in presoditi, ali je bilo podjetje kreativno pri razvrščanju dinamičnih

ekonomskih kategorij, bi morali dovolj dobro poznati poslovno dejavnost obravnavanega podjetja, vedeti bi morali, kateri so običajni poslovni dogodki in kateri so tisti, ki se ne dogajajo ne pogosto, ne redno. Kot vidimo, je zmotno trditi, da je bilo neko podjetje kreativno pri oblikovanju računovodskih izkazov, če je edini podatek, ki ga imamo le ta, da je poslovni dogodek A opredelilo kot izredni, drugo podjetje pa kot običajni poslovni dogodek. Za nepristransko presojo je potrebno poslovno področje obravnavnega podjetja dobro poznati, zato je delo zunanjih uporabnikov računovodskih informacij oteženo, če nimajo dovolj velikega nabora informacij, kar pomeni, da je za pripravljalce računovodskih informacij toliko več maneverskega prostora za kreativno prikazovanje uspešnosti poslovanja.

4.3.4 Kreativnost pri sestavljanju izkaza finančnega izida

Izkaz finančnega izida je temeljni računovodski izkaz, opredeljen v SRS 26 – Oblike izkaza finančnega izida za zunanje poslovno poročanje. V njem so resnično in pošteno prikazane spremembe stanja denarnih sredstev in njihovih ustreznikov za poslovno leto ali medletna obdobja, za katera se sestavlja. Mogoče ga je sestaviti v dveh različicah, odvisno od razpoložljivih podatkov. Če so na voljo ustrezni podatki o prejemkih in izdatkih, ga je mogoče sestaviti po neposredni metodi kot izkaz denarnih tokov. Po posredni metodi ga je mogoče sestaviti iz dveh zaporednih bilanc stanja, iz ustreznih podatkov iz izkaza poslovnega izida ter dodatnih podatkov za vmesno obdobje, iz česar se ugotavljajo ustrezni pritoki in odtoki. Z izkazom finančnega izida prikazujemo finančno uspešnost poslovanja v obračunskem obdobju. SRS 26 spodbuja sestavljanje izkaza finančnega izida po prvi različici oziroma po neposredni metodi – kot izkaz denarnih tokov – saj se predvideva, da so v vsakem podjetju na voljo podatki o prejemkih in izdatkih določenega obračunskega obdobja.

Izkaz finančnega izida vsebuje pomembne informacije za odločanje pri financiranju in investiranju. Na podlagi teh informacij je mogoče ugotoviti razloge za povečanje ali zmanjšanje denarnih sredstev v obračunskem obdobju. Denarna sredstva se lahko povečajo na podlagi novega financiranja (povečanja obveznosti do virov sredstev) ali dezinvestiranja ali raznaložbenja (zmanjšanja nadenarnih sredstev), zmanjšajo pa zaradi naložbenja (povečanja nadenarnih sredstev) ali zaradi definciranja (zmanjšanja obveznosti do virov sredstev) (SRS 26.23).

Izkaz finančnega izida daje informacije o finančnem izidu pri poslovanju, pri naložbenju, in financiranju. Za podjetje je izrednega pomena, da dosega uravnotežen tok oziroma rast pribitka prejemkov nad izdatki pri poslovanju, saj to kaže na stabilno in uravnoteženo poslovanje. S pristranskim - kreativnim prerazporejanjem prejemkov in izdatkov znotraj treh kategorij, ki se v izkazu finančnih tokov pojavljajo (iz poslovanja, naložbenja in financiranja), je mogoče izboljšati oziroma spremeniti sliko finančne uspešnosti na ustreznem področju. Kljub dejstvu, da končno stanje denarnih sredstev zaradi tovrstnih kreativnih prijemov ne bo spremenjeno, pa bodo informacije, ki izhajajo iz delnih finančnih izidov (ali podizkazov) pristransko oblikovane, ter bodo podajale napačno sliko o finančni uspešnosti podjetja po posameznih področjih. To pomeni, da se bodo uporabniki teh informacij odločali o svojih bodočih poslovnih potezah na osnovi pristranskih informacij. Morda določene poslovne odločitve ne bi bile sprejete, če bi uporabniki informacij razpolagali z neprilagojenimi podatki.

Tabela 13: Shematski prikaz izkaza finančnega izida (neposredna metoda):

A. Finančni tokovi pri poslovanju
a) Prejemki pri poslovanju
b) Izdatki pri poslovanju
c) Prebitek prejemkov pri poslovanju ($a > b$) ali prebitek izdatkov pri poslovanju ($a < b$)
B. Finančni tokovi pri naložbenju
a) Prejemki pri naložbenju
b) Izdatki pri naložbenju
c) Prebitek prejemkov pri naložbenju ($a > b$) ali prebitek izdatkov pri naložbenju ($a < b$)
C. Finančni tokovi pri financiranju
a) Prejemki pri financiranju
b) Izdatki pri financiranju
c) Prebitek prejemkov pri financiranju ($a > b$) ali prebitek izdatkov pri financiranju ($a < b$)
Č. Končno stanje denarnih sredstev in njihovih ustreznikov (seštevek $A_c + B_c + C_c$)

Vir: Turk, Melavc, Korošec, 2004, str. 399.

Tabela 14: Shematski prikaz izkaza finančnega izida (posredna metoda):

A. Finančni tokovi pri poslovanju
a) Pritoki pri poslovanju
b) Odtoki pri poslovanju
c) Prebitek pritokov pri poslovanju ($a > b$) ali prebitek odtokov pri poslovanju ($a < b$)
B. Finančni tokovi pri naložbenju
a) Pritoki pri naložbenju
b) Odtoki pri naložbenju
c) Prebitek pritokov pri naložbenju ($a > b$) ali prebitek odtokov pri naložbenju ($a < b$)
C. Finančni tokovi pri financiranju
a) Pritoki pri financiranju
b) Odtoki pri financiranju
c) Prebitek pritokov pri financiranju ($a > b$) ali prebitek odtokov pri financiranju ($a < b$)
Č. Končno stanje denarnih sredstev in njihovih ustreznikov (seštevek $A_c + B_c + C_c$)

Vir: Turk, Melavc, Korošec, 2004, str. 400-401.

4.3.5 Računalniške prevare

Zaradi množične uporabe različnih računalniških sistemov, interneta, elektronske pošte in zaradi hitrega razvoja računalniške tehnologije nasploh, je tovrstne prevare zelo težko odkriti. Zaradi izrednega razmaha računalniške tehnologije ter hitrega razvoja programske opreme je bilo potrebno spremeniti tudi preiskovalne tehnike. Kljub temu pa so računalniške prevare še vedno eden izmed trših orehov, ki jih bodo morali tako revizorji kot drugi preiskovalci streti v bodočnosti. Različni poskusi in preiskovalne metode za ugotavljanje računovodskih prevar s pomočjo računalniške tehnike so bile že vpeljane v prakso. Eden izmed zelo priročnih in učinkovitih orodij za odkrivanje računovodskih prevar ali vsaj suma za prevaro, se je izkazal Benfordov zakon (Crumbley, Apostolou, str. 10). Benfordov zakon je učinkovit pripomoček, ki ga odlikuje preprosta uporaba za odkrivanje izmišljenih, prirejenih ali zaokroženih števil pri računovodskih manipulacijah z različnimi gospodarskimi kategorijami kot na primer:

- pri nakupu / prodaji naložb,
- pri beleženju prihodkov od prodaje,
- pri davkih in prispevkih,
- pri evidentiranju števila enot na zalogi,
- pri stroških in odhodkih,
- pri evidentiranju vrednosti zavarovalnih polic,
- pri dolgovih,
- pri sredstvih in obveznostih do virov sredstev.

Na kratko o Benfordovem zakonu

Zakon je dobil ime po fiziku Franku Benfordu, ki ga je objavil leta 1938, vendar pa njegovo odkritje sega že v leto 1881, ko se je do njega dokopal ameriški astronom Simon Newcomb. Newcomb ga je odkril skorajda naključno, ob uporabi logaritemskih tablic. Ugotovil je, da so stranice knjige, ki se pričenjajo s številko 1, veliko bolj obrabljene kot ostale, ki se pričenjajo z ostalimi številkami (različnimi od 1). Zadeva se mu je zdela zanimiva in z analiziranjem še nekaterih drugih pojavov iz vsakdanjega življenja in iz narave je prišel do zakona, ki ga danes poznamo pod imenom Benfordov zakon. Newcombovo odkritje je bilo v njegovem času skorajda revolucionarno, žal pa so bila njegova spoznanja popolnoma spregledana in nepriznana vse do leta 1938, ko je Benford objavil zakon pod svojim imenom.

Frank Benford je s proučevanjem najrazličnejših numeričnih podatkov iz različnih področij in pojavov kot npr. površine jezer, dolžine rek, številčnosti populacij, atomske teže, statistike o baseballu, števil iz telefonskih imenikov ipd. prišel je do spoznanja, da se pri vseh skupinah podatkov na prvem mestu najpogosteje pojavlja številka 1, sledi ji številka 2, ter vse naprej do številke 9. Z matematično-statističnimi dokazi je zakon podkrepil in ovrget je splošno prepričanje, da imajo vse številke (od 1 do 9, ničla izvzeta) enako verjetnost, da se pojavijo na prvem mestu.

Uporabnost Benfordovega zakona ni omejena zgolj na matematiko in statistiko. Veliko matematikov in informatikov priznava, da je Benfordov zakon eno izmed preprostih, a učinkovitih orodij za ugotavljanje računovodskih prevar, ponarejanja podatkov glede obračunavanja davčne obveznosti⁶⁶ ter celo pri odkrivanju računalniških hroščev. Zagovorniki Benfordovega zakona so prepričani, da bo zakon zaradi svoje preprostosti, ki ne zahteva nobenega specifičnega predznanja, razen poznavanja Excela in njegovih funkcij, v prihodnosti množično uporabljen, na najrazličnejših področjih.

⁶⁶ Dr. Nigrin iz Dallasa, eden vodilnih strokovnjakov in znanstvenikov zaslužnemu za razširitev Benfordovega zakona v praksi, je z eksperimentalno uporabo omenjenega zakona ugotovil, da nekdanji ameriški predsednik Bill Clinton, v svoji davčni napovedi ni izkazoval dejanskih zneskov, temveč jih je zaokroževal. Kljub temu pa ni šlo za prevaro, saj so bili zneski le zaokroženi in ne lažni (www.math.hr/~mathe/benford/benford; 24.8.2005)

5 VLOGA RAČUNOVODJE IN ZUNANJEGA REVIZORJA V KREATIVNEM RAČUNOVODSTVU

Poklicna etika in etično obnašanje sta pomembni značilnosti civilizirane družbe. Etika se ukvarja z dobrim in slabim načinom vedenja, ki vodi posameznika, skupino ali poklic. Predstavlja neka temeljna načela, po katerih se ljudje vedejo in obnašajo predvsem do drugih. Etični kodeks poklica je pomemben zlasti, ker se člani poklica bolj zavedajo moralnih pogledov na svoje delo, delujejo bolj enotno in so zmožni bolje ceniti svoje delo. Če člani dosledno sledijo predpisanemu kodeksu, lahko opravičijo svoje ravnanje, če je to kritizirano. Obenem odvrča od neetičnega ravnanja, ker je to lažje odkriti. Seveda pa sprejetje etičnega kodeksa za nek poklic še ne pomeni, da se bodo tisti, na katere se kodeks nanaša, tudi etično vedli.

Kodeks poklicne etike računovodje je določil in sprejel Slovenski inštitut za revizijo⁶⁷. Zavezuje računovodje, ki so člani Zveze računovodij, finančnikov in revizorjev Slovenije ali so vpisani v register pri Slovenskem inštitutu za revizijo. Predstavlja zbirko pravil, po katerih se morajo računovodje ravnati pri opravljanju strokovnih nalog. Poklicna etika računovodji narekuje, da se popolnoma posveti svojemu delu in da skrbi za njegovo kakovost tako glede spremljanja strokovnih dosežkov stroke kot izpopolnjevanja in vzdrževanja visoke strokovne usposobljenosti za delo.

Načela obnašanja računovodje se nanašajo na strokovnost in odgovornost, zaupnost, poštenost, resničnost ter prizadevnost. Med načeli obnašanja računovodje je med drugim zapisano, da računovodja deluje v skladu s slovenskimi predpisi in računovodskimi standardi oziroma upošteva tudi mednarodne računovodske standarde in druga mednarodno sprejeta računovodska pravila. Pristojne v podjetju opozarja na vsako opaženo kršitev ali nespoštovanje naštetih pravil. Izrecno je poudarjeno, da računovodja ne sme zavestno sodelovati v nobeni nedovoljeni ali nezakoniti dejavnosti ter pri dejavnostih, ki mečejo slabo luč na poklic računovodje. Računovodja mora informacije, do katerih pride pri opravljanju svojih dolžnosti, uporabljati preudarno. Zaupanih informacij ne sme uporabljati za osebne koristi, pa tudi ne v noben drug namen, ki bi bil v nasprotju z zakoni. Računovodja se mora izogibati vsaki dejavnosti, ki bi mu onemogočila pošteno opravljanje dolžnosti.

Tudi za poklic zunanje revizorje obstaja Kodeks poklicne etike, ki ga je sprejel Slovenski inštitut za revizijo leta 1994. Podobno kot za računovodje so tudi za zunanje revizorje opredeljena temeljna načela kodeksa poklicne etike ter pravila kodeksa poklicne etike. Med drugim je zapisano, da mora zunanji revizor pri opravljanju svojih nalog ohranjati nepristranskost in neodvisnost ter se mora izogibati navzkrižju interesov. Neodvisnost zunanje revizorje pomeni, da ta z naročnikom ne sme imeti nobenih sorodstvenih in drugih vezi, ki bi lahko vplivale na njegovo nepristranskost. Ravno tako je potrebno paziti na pretirano odvisnost od naročil enega samega naročnika, kar bi zagotovo ogrozilo revizorjevo neodvisnost. Ker se revizor pri opravljanju svojega dela seznani z množico informacij, do katerih sicer ne bi imel dostopa, je zavezan k zaupnosti kar pomeni, da jih ne sme uporabiti za doseganje premoženjskih ali drugih koristi zase ali za druge.

⁶⁷ Izvorno besedilo, na katerem temelji Kodeks poklicne etike računovodij, je bilo pripravljeno že leta 1972 (Kavčič, 1996, str. 396).

Zaradi ugotovljenih številnih nepravilnosti in celo stečajev velikih svetovnih korporacij (Enron, WorldCom, Tyco, Sunbeam, ipd.) se je revizijska stroka znašla pod velikim nezaupanjem. Revizorjevo mnenje kot mnenje nepristranskega, neodvisnega strokovnjaka, ki naj bi potrdilo oziroma ovrglo tezo, da računovodski izkazi dejansko izkazujejo, kar se je v minulem obračunskem obdobju dogajalo ter potrdilo ali pa ovrglo, da je organizacija pri svojem poslovanju delovala v skladu z zakoni, predpisi in strokovnimi pravili, je skorajda čez noč izgubilo sporočilno vrednost. Omajana je bila verodostojnost revizorjevih poročil in povečali so se dvomi v neodvisnost ter nepristranskost revizijske stroke, zato je bilo v zvezi z revizijo od leta 2003 dalje vpeljanih kar nekaj reform, med drugimi je Evropska komisija izdala priporočila o revizorjevi neodvisnosti, v ZDA pa so sprejeli Sarabanes-Oxleyev zakon. V nadaljevanju so na kratko povzete bistvene novosti, ki jih omenjene reforme prinašajo ZDA, Evropski uniji in tudi Sloveniji.

ZDA: Sarabanes-Oxleyev zakon

Najpomembnejše spremembe, ki izhajajo iz Sarabanes-Oxleyevega zakona, se nanašajo na finančno poročanje in računovodstvo. V nadaljevanju navajam samo nekaj pomembnejših:

1. Spremembe na področju računovodstva

- ustanovitev Uprave za nadzor računovodstva javnih⁶⁸ družb (Public Company Accounting Oversight Board – PCAOB) za regulacijo računovodskih družb, ki jih nadzoruje SEC. Med drugim je Uprava za nadzor računovodstva javnih družb zadolžena za redno pregledovanje registriranih računovodskih družb in za preiskovanje morebitnih kršitev zakonodaje s področja vrednostnih papirjev, standardov, pristojnosti in upravljanja. Skrbeti mora tudi za razvoj revizijske stroke, revizijskih načel in etičnih norm. Za zagotavljanje revizorjeve neodvisnosti je potrebno vsakih pet let zagotavljati notranjo menjavo tako vodilnega partnerja kot partnerjev, zadolženih za koordinacijo. (Hauptman, 2003, str. 49).

Nerevizijske naloge, ki jih po tem zakonu revizijske družbe pri revidiranih družbah ne smejo izvajati, so (Hauptman, 2003, str. 50):

- knjigovodstvo in druge storitve, povezane s knjigovodstvom ali zaključnim poročilom,
- razvijanje in uvajanje finančne-informacijske utrditve,
- vrednotenje in ocenjevanje osnovnih sredstev družbe,
- izvajanje notranje revizije,
- prevzemanje nalog managementa in notranje revizije,
- finančne in podobne storitve,
- pravno svetovanje in podajanje izvedenskih mnenj.

2. Spremembe, ki vplivajo na družbe, ki morajo poročati SEC-u:

- ista revizijska družba ne sme hkrati opravljati revizijskih in nerevizijskih storitev v isti družbi,
- revizijska družba poroča neposredno revizijskemu odboru podjetja, ki je neposredno odgovoren za izbor, plačevanje in nadzor revizijske družbe,
- uslužbenci in direktorji kršijo zakon, če zavajajo revizijsko družbo.

3. Druge pomembnejše spremembe:

- na podlagi Sarabanes-Oxleyevega zakona so bili pripravljeni standardi, ki se nanašajo na revizijski odbor družbe, katerih vrednostni papirji so uvrščeni na organiziran trg.

⁶⁸ V ZDA so javne družbe (Public Company) tiste, katerih vrednostni papirji kotirajo na borzi.

Bistvo teh standardov je prepoved kotiranja vrednostnega papirja, katerega izdajatelj ne uskladi svojega poslovanja z zakonom,

- zahteve po razkritjih vključujejo še dve vrsti novih razkritij; v letnem poročilu je potrebno razkriti, ali ima družba v revizijskem odboru vsaj enega revizijskega strokovnjaka in ali je le ta neodvisen od uprave; če ga nima, mora družba utemeljiti, zakaj; drugo razkritje pa razodeva, ali je družba sprejela kodeks etike za vodilni kader v družbi; če ga ni, mora pojasniti, zakaj.

Spremembe v Evropski Uniji

Afera Enron je sprožila kar nekaj sprememb, ki so bile vpeljane v Evropski Uniji. Po priporočilih Evropske komisije je pomembna naloga revizorjev in revizijskih družb skrb za lastno neodvisnost. Za zagotavljanje neodvisnosti je treba proučiti (Hauptman, 2003, str. 50):

- finančne udeležbe: revizor in revizijska družba, ki je finančno udeležena v družbi zavezani k reviziji, te družbe ne sme revidirati,
- druge storitve v revidirani družbi, predvsem svetovalne storitve ter mejo med dovoljenim in nedovoljenim svetovanjem.

Priporočila Evropske komisije še narekujejo, da je istočasno izvajanje svetovalnih in revizijskih storitev mogoče le, če so zagotovljeni ustrezni kontrolni mehanizmi. Za zagotavljanje revizorjeve neodvisnosti pa je priporočljivo, da se tovrstni posli ne izvajajo sočasno.

V letu 2002 se je Evropska komisija zavezala za popolno neodvisnost revizorjev. V posebnem poročilu je navedla, naj revizorji ne opravljajo zakonsko obveznih revizij, če bi odnos s stranko preprečil njihovo neodvisnost. Revizorji morajo pretehtati vsako možno tveganje ali grožnjo njihovi neodvisnosti. Najbolj skrajna oblika zaščite je prepoved opravljanja revizije za določenega revizorja ali za celo revizijsko družbo. S temi priporočili je Komisija želela preprečiti evropski Enron, vendar pa je potrebno poudariti, da priporočila Komisije niso zavezujoča (Commission Recommendation of 16 May 2002 – Statutory Auditors' Independence in the EU: A Set of Fundamental Principles, 2003).

Neodvisnost revizorja ureja osma smernica EU. Njen namen je predvsem uskladitev področja revidiranja v državah članicah. Poudarja zlasti meddržavno usklajevanje potrebne izobrazbe in znanja za opravljanje poslov na področju revidiranja in pogojev za presojo osebne primernosti ljudi, ki se z revizijo ukvarjajo. Smernica od revizorjev zahteva neodvisno delovanje, kar pomeni, da morata biti znanje in strokovnost pri izvajanju nalog njihovo edino vodilo. Osma smernica sicer neposredno ne opredeljuje pojma neodvisnosti in ne določa dovoljenega obsega delovanja revizorja. Štiriindvajseti člen te smernice pa od držav članic zahteva, da same predpišejo prepoved opravljanja revizije osebam, ki niso neodvisne. Opredelitev neodvisnosti same pa je v pristojnosti posamezne države članice (Knez, 2002, str. 585).

Spremembe v Sloveniji

S sporazumom o pridružitvi se je Republika Slovenija zavezala, da bo svojo zakonodajo približala pravu Evropske unije. Področje revidiranja računovodskih izkazov v Sloveniji ureja Zakon o revidiranju, ki je bil objavljen v Ur.l. RS št 11/01 z dne 6.7.2001. Ta zakon upošteva priporočila osme smernice, ki ureja preizkušanje in ocenjevanje računovodskih izkazov ter podatkov in metod uporabljenih pri njihovem sestavljanju.

Po zakonu o reviziji pomeni revidiranje »[...preizkušanje in ocenjevanje računovodskih izkazov ter podatkov in metod, uporabljenih pri njihovem sestavljanju, in na podlagi tega dajanje neodvisnega strokovnega mnenja o tem, ali računovodski izkazi v vseh pomembnejših pogledih podajajo resničen in pošten prikaz finančnega stanja in poslovni izid pravne osebe v skladu s slovenskimi računovodskimi standardi]«. Iz zapisanega sledi, da zakon izrecno poudarja pomen revizorjeve neodvisnosti, saj že na samem začetku, v prvem členu, opredeljuje pojem neodvisnosti.

Tretje poglavje zakona se nanaša na revidiranje, kjer je v razdelku 3.2. opredeljena neodvisnost revizorja. Revizijska družba mora opravljati revidiranje neodvisno, nepristransko ter v skladu s pravili revidiranja. Navedeni so tudi primeri, ko je prepovedano opravljati revidiranja v posamezni pravni osebi zaradi različnih povezav, ki bi lahko ogrozile neodvisnost in nepristranskost revidiranja⁶⁹. Na podlagi priporočil Slovenskega inštituta za revizijo morajo revizorji izpolniti poseben obrazec o neodvisnosti revizorja. Izpolnijo ga pred pričetkom revidiranja računovodskih izkazov posameznega naročnika in ga vložijo v ustrezni dosje.

Pooblaščen revizor mora opravljati revizijo v skladu z zakonom o revidiranju, v skladu s temeljnimi revizijskimi načeli in drugimi pravili revidiranja, ki jih sprejema Slovenski inštitut za revizijo. Upoštevati mora še mednarodne standarde revidiranja in mednarodna stališča o revidiranju, ki jih pri Mednarodnem združenju računovodij sprejema Odbor za mednarodne revizijske standarde. Revizor mora pri revidiranju upoštevati tudi druge zakone in predpise, ki urejajo revidiranje posameznih skupin pravnih oseb. Nadzor nad revizijskimi družbami opravlja Slovenski inštitut za revizijo.

Storitve revidiranja lahko opravljajo (po ZRev-1):

- gospodarske družbe s sedežem v Sloveniji, ki so za opravljanje teh storitve pridobile dovoljenje inštituta,
- pooblaščen revizorji, ki samostojno opravljajo storitve revidiranja kot svojo dejavnost in so za opravljanje teh storitve pridobili dovoljenje inštituta,
- storitve revidiranja zadrug lahko opravlja zadružna zveza, ki je za opravljanje teh storitev pridobila dovoljenje inštituta.

Naloge revidiranja lahko opravljajo le osebe, ki izpolnjujejo zakonsko določene pogoje. Posamezne postopke revidiranja lahko opravljajo tudi osebe, ki imajo ustrezno strokovno usposobljenost in z ustreznimi delovnimi izkušnjami pod pogojem, da je njihovo delo načrtovano in nadzirano.

⁶⁹ (1) Revizijska družba ne sme opravljati revidiranja v posamezni pravni osebi:

1. če ima naložbe v tej pravni osebi,
2. če ima ta pravna oseba naložbe v revizijski družbi,
3. če so osebe, ki so povezane s pravno osebo na način iz 5. točke drugega odstavka 8. člena tega zakona:
 - ožji družinski člani članov uprave, nadzornega sveta oziroma pooblaščenih revizorjev v revizijski družbi,
 - skupaj posredno ali neposredno imetniki kvalificiranega deleža v revizijski družbi,
4. če je povezana s pravno osebo na drug način in bi zaradi te povezave lahko obstajal dvom v neodvisnost in nepristranskost revidiranja.

(2) Pooblaščen revizor oziroma revizor ne sme opravljati nalog revidiranja v posamezni pravni osebi:

1. če ima naložbe v tej pravni osebi,
2. če je povezan s pravno osebo na drug način in bi zaradi te povezave lahko obstajal dvom v neodvisnost in nepristranskost revidiranja (ZRev-1, 3.2., 27. člen) .

5.1 Nerevizijske storitve ter nekateri ukrepi za zagotavljanje neodvisnosti revizorja

Če revizor pri istem naročniku revizije računovodskih izkazov opravlja še druge nerevizijske storitve, lahko to pomembno vpliva na njegovo neodvisnost. V ZRev-1 je v 39. členu navedeno, da revizijska družba pri istem naročniku lahko opravlja samo revizijske storitve. Kršitve te določbe se štejejo kot težje in so obravnavane kot prekršek revizijske družbe, ki je lahko kaznovana z denarno kaznijo od 1.000.000 do 5.000.000 tolarjev. Ponekod v tujini pa ni tako eksplicitno navedeno, da revizorji ne smejo opravljati še nerevizijskih storitev za naročnika revizijskih storitev. V Veliki Britaniji pri usklajevanju zakonske ureditve z osmo smernico glede opravljanja nerevizijskih dejavnosti niso izrecno prepovedali opravljanja nerevizijskih storitev. Utemeljitev, zakaj je tako je, da bi naročnik imel dodatne stroške, če bi zanj opravljal svetovalne oziroma nerevizijske storitve nekdo, ki ne pozna naročnikovih razmer tako dobro, kot jih pozna revizor.

Zamenjava revizorja po določenem številu let je ukrep, s katerim je mogoče zagotoviti revizorjevo neodvisnost. Res pa je, da bo naročnik po zamenjavi imel dodatne stroške z novim revizorjem, saj bo le ta potreboval več časa, več informacij, več podatkov, da podrobneje spozna naročnika in razmere pri njem. Zaradi slabšega poznavanja razmer je mogoče tudi, da bo revizor kaj spregledal. Pozitivni učinki zamenjave pa so manj tesni osebni stiki in tako večja neodvisnost revizorja.

5.2 Revizorjeva odgovornost pri odkrivanju in preprečevanju kreativnega računovodstva

V strokovni literaturi iz področja računovodstva in revizije je mogoče prebrati, da je zunanji revizor odgovoren za odkrivanje kreativne manipulacije z računovodskimi podatki, vendar pa se revizijska stroka v ZDA od te odgovornosti omejuje utemeljujoč, da so za ugotavljanje manipulacij z računovodskimi podatki potrebne določene veščine in znanja, ki ne sodijo v obvezna znanja, ki naj bi jih revizor imel za kvalitetno opravljanje svojega dela. Dokler se kreativnost omejuje zgolj na kreativno uporabo fleksibilnosti računovodskih standardov (v ZDA so to GAAP), usmeritev in pravil, ne gre za dejanja, ki bi bila s pravnega vidika prekršek ali kaznivo dejanje. V takih primerih se odgovornost za odkrivanje kreativnih računovodskih tehnik pripisuje zunanjem revizorju, saj se pričakuje, da bi moral take manipulacije ugotoviti (na primer: zunanji revizor bi moral ugotoviti, ali je gospodarska družba spremenila kolikostni postopek vrednotenja poslovnih učinkov (npr. iz LIFO na FIFO) samo zaradi ugodnejšega vpliva na poslovni izid). Ko pa kreativnost sega preko fleksibilnih meja računovodskih standardov (GAAP)⁷⁰, ta kreativnost postane prevara in kot taka vredna pregona, zato je ameriška revizijska stroka, natančneje Odbor za učinkovitost revizije (The Panel on Audit Effectiveness) sprejel stališče, da zunanji revizor ne more biti odgovoren za odkrivanje prevar, saj za to ni dovolj strokovno usposobljen (Crumbley, Apostolou, str.1). V primerih, ko zunanji revizor podvomi v resničnost računovodskih izkazov oziroma računovodskih podatkov in sam ne more ugotoviti, ali je sum utemeljen ali ne, bi moral v postopek revidiranja vpeljati še strokovnjaka, ki poseduje ustrezna pravna in sodna znanja ter pozna postopke, potrebne za ugotavljanje prekrškov, prevar. Zamisel, do katere so prišli je, da

⁷⁰ Zunanji revizor je strokovno usposobljen da ugotovi, ali so bili računovodski izkazi oblikovani v skladu s standardi, usmeritvami in ustreznimi predpisi, nima pa specifičnih znanj in veščin, da bi lahko ugotavljal različne vrste kazensko preganjanih prevar.

bi običajni revizijski postopek razširili z dodatnim postopkom⁷¹, v katerem bi s sodno-pravnimi koraki ter ustrezno usposobljenimi sodelavci⁷², ugotavljali prisotnost prevare. Revizijski postopek ne bi smel temeljiti le na standardnih procedurah ter kontrolnih testih. Proces revidiranja naj bi se tudi razširil v smislu poglobljenih vsebinskih kontrol, ki bi lahko nakazale na morebitno prisotnost prevar. Revizor se mora zavedati, da management, ki se kreativnega računovodstva poslužuje, zna zabrisati sledi teh dejanj ter preslepiti kontrole. Kdor se kreativnih računovodskih metod poslužuje, bo vedel tudi, kako revizijske kontrole potekajo ter ustrezno ravnal, da bo revizorja preslepil. Zato je pomembno, da se revizijski postopki primerno razširijo oziroma posvetijo pozornost tudi drugačnim vprašanjem, ki jih do sedaj niti niso načenjali. Tako na primer bi se revizor moral vprašati, katera so tista področja, kjer je revidirana družba najbolj šibka in je zato možnost prevare največja. Z natančno identifikacijo teh področij in s ciljno zastavljenimi vprašanji bi bilo kvaliteto revizijskega postopka mogoče povečati v smislu ugotavljanja prevar oziroma kreativnosti.

Bistvene razlike med običajnim revizijskim postopkom ter revizijskim postopkom, ki je bil sprožen zaradi suma prevare (spodaj imenovan kot posebna revizija), so prikazane v naslednji tabeli:

Tabela 15: Pomembnejše razlike med običajno in posebno revizijo.

Element	Običajna revizija	Posebna revizija
Časovno načrtovanje:	Ponavljajoča se: običajno ob koncu poslovnega leta.	Izvaja se le ob zadostnem številu in relevantnosti pokazateljev nepravilnosti.
Namen:	Splošni: preverjanje podatkov ter pridobivanje ustreznih informacij z namenom podajanja revizijskega mnenja o resničnosti in poštenosti revidiranih računovodskih izkazov.	Posebni: namen posebne revizije je potrditev ali opustitev suma o prisotnosti kreativnih manipulacij.
Cilj:	Oblikovanje revizijskega mnenja	Ugotoviti, ali je prevara prisotna in kdo je zanjo odgovoren.
Metodologija:	Revizijski postopki temeljijo predvsem na računovodskih podatkih.	Revizijski postopek temelji na proučevanju različnih dokumentov, iskanju dokaznega gradiva ter na opravljanju intervjujev z različnimi osebami, tako znotraj kot tudi izven revidirane družbe.
Izhodiščna predpostavka	Skeptičnost do revidiranih računovodskih izkazov.	Obstoj dejavnikov, ki lahko nakazujejo na manipulacije.

Vir: Crumbley, Apostolou, str. 6.

⁷¹ V angleškem jeziku je ta del revizijskega postopka imenovan forensic-type phase (Crumbley, Apostolou, str. 2).

⁷² V ameriški strokovni literaturi je ta ustrezno usposobljen sodelavec identificiran kot forensic accountant. Ta naj bi posedoval določena računovodsko-revizijska znanja ter imel še ustrezna pravna znanja ter poznal potek preiskovalnih postopkov. Odlikovala naj bi ga tudi visoka sposobnost komuniciranja ter izpraševanja ljudi z namenom pridobivanja ustreznih informacij. (Crumbley, Apostolou, str. 10).

Ameriški Odbor za učinkovitost revizije je izdal priporočilo, naj bi se v običajne revizijske postopke vpeljala tudi test na osnovi presenečenja in test, osnovan na nepredvidljivosti.

Konkretno bi to pomenilo:

- nenapovedano štetje zalog ter nenapovedani obiski revidirane družbe (ali samo izbranih enot družbe),
- (nenapovedani) intervjuji z zaposlenimi iz različnih področij revidirane družbe (finančni sektor ter drugi), tako na sedežu kot na drugih lokacijah (v kolikor obstajajo),
- pisna potrditev o resničnosti izjav in dokumentacije, ki so jo posamezni zaposleni revidirane družbe posredovali revizorjem,
- testiranje posameznih knjigovodskih postavk, ki v običajnem/standardnem revizijskem postopku niso preverjene,
- testiranje postavk, ki veljajo kot nezanimive za kreativne računovodske prijeme.

Osrednje težišče revizijskega postopka je usmerjeno v odkrivanje kreativnosti pri oblikovanju računovodskih podatkov in računovodskih izkazov. Revizorjeva odgovornost ne pomeni, da mora kreativnost brezpogojno odkriti. Od njega se pričakuje, da s primernimi testi in kontrolami oceni stopnjo tveganja, da so v opazovani družbi ponaredili oziroma kreativno preoblikovali računovodske podatke. Revizor ne odgovarja za (ne)odkritje kreativnosti. Na osnovi ustreznih revizijskih postopkov in testov mora oceniti možnost prisotnosti kreativnega računovodstva ter na podlagi pridobljene ocene ustrezno usmeriti revizijski postopek. Revizor ne ugotavlja, ali je stopnja tveganja, da so računovodski izkazi bili kreativno preoblikovani, visoka, srednja ali nizka. Ne gre za ugotavljanje stopnje tveganosti za kreativnost, temveč gre za ustrezno prilagajanje samega poteka revizije glede na prisotnost nekaterih pokazateljev⁷³, ki nakazujejo na možnost uporabe kreativnih metod.

Pri ugotavljanju prevar je revizor osredotočen na ugotavljanje pomembnih nepravilnosti v računovodskih izkazih. To v praksi pomeni odkrivanje kreativnosti v fazi sestavljanja računovodskih izkazov ter odkrivanje kreativnosti v zvezi s sredstvi. Da je nepravilnost pomembna pomeni, da so informacije, ki iz prirejenih računovodskih izkazov izhajajo zavajajoče in odločilno vplivajo na poslovne odločitve, sprejete na osnovi takih informacij: v kolikor bi računovodski izkazi ne bili ustrezno kreativno prirejeni, bi poslovne odločitve bile popolnoma drugačne.

Pogosto, pravzaprav skoraj vedno, je pri nepravilnem (kreativnem) računovodskem poročanju soudeležen top management družbe, saj ima ta moč in sposobnost zabrisati sledi tovrstnih manipulacij ter »preslepiti« kontrolne mehanizme. Načini, kako preslepiti sistem notranje kontrole, so naslednji (Saxunova, Bartkova, 2005, str. 1830):

- razvidovanje neresničnih poslovnih dogodkov, najpogosteje ob koncih posameznih obračunskih obdobj,
- opustitev, zavlačevanje pri pripoznavanju in beleženju poslovnih dogodkov, ki so se zgodili v obravnavanem obračunskem obdobju,
- namensko prikrivanje pomembnejših dejstev, ki bi vplivali na vrednotenje nekaterih gospodarskih kategorij v računovodskih izkazih,

⁷³ Na spletni strani ameriškega inštituta pooblaščenih javnih računovodij (AICPA) so navedeni nekateri dejavniki, ki lahko nakazujejo na uporabo kreativnih računovodskih metod. (<http://aicpa.org/members/div/mcs/fraudin.htm>); (28.5.2004).

- izvajanje zapletenih in nejasnih transakcij, z namenom vplivanja na izkazano poslovno uspešnost v računovodskih izkazih,
- prirejanje podatkov v zvezi s pomembnejšimi ali neobičajnimi transakcijami.

Iz poročila o analizi stanja splošnega gospodarskega kriminala za leto 2003, ki jo je opravila družba Pricewaterhouse Coopers (Global Economic Crime Survey 2003), izhaja, da se najpogosteje uporabljeni kreativni računovodski prijemi nanašajo ravno na poročanje v zvezi s sredstvi. Iz analize podatkov za več let pa so identificirali več kot 150 oblik prevare, ki jih je mogoče razvrstiti v šest temeljnih razredov (Pricewaterhouse Coopers, 2003):

- goljufivi/prirejani računovodski izkazi,
- nepravilnosti pri izkazovanju sredstev,
- nepravilnosti pri izkazovanju stroškov/odhodkov ter obveznosti do virov sredstev,
- prihodki ter sredstva kot posledica goljufij (tako lažnih razvidov, kot prirejenih vrednostnih podatkov),
- stroški/odhodki, ki niso nastali zaradi goljufivih dejanj,
- lažni podatki v računovodskih razvidih ter izkazih kot posledica goljufivih dejanj s strani senior managementa.

Če je bil v preteklosti notranji revizor razrešen bremena zaznavanja in preprečevanja računovodskih prevar, je danes njegova vloga spremenjena. Nelogično in neodgovorno je zunanjemu revizorju pripisovati vlogo edinega nadzornika in garanta za resničnost in poštenost računovodskih izkazov. Notranji revizor zelo dobro pozna razmere v panogi, v kateri družba deluje, pozna razmere v gospodarski družbi, pozna slabosti, katerim je družba podvržena, zato se od njega pričakuje, da je sposoben zaznati znake, ki kažejo na morebitne manipulacije. Vloga in pomembnost, ki jo notranji revizor ima, je odvisna od organiziranosti posamezne družbe. Vsekakor pa mora notranji revizor igrati pomembno vlogo pri vzpostavljanju učinkovitega sistema notranjih kontrol za preprečevanje in odkrivanje prevar.

Najpomembnejšo vlogo pri preprečevanju prevar pa ima vsekakor management gospodarske družbe. Od njega ali od posameznih vodilnih managerjev je odvisno, ali bodo računovodska poročila »žrtev« kreativnih računovodskih prijemov, zato je bistvenega pomena, da le ta zaznava škodo, ki jih kreativni računovodski prijemi gospodarski družbi povzročajo. Organiziranost same družbe mora biti taka, da je možnost prevare minimalna. Oblikovan mora učinkovit sistem notranjih kontrol. Pomemben dejavnik preprečevanja manipulacij s finančnimi podatki je tudi ustrezna kazen: vsi morajo vedeti, da bo vsaka prevara kaznovana, kakor tudi že sam poskus prevare. V družbi mora biti vzpostavljen visok sistem vrednot, poklicna etika in morala, potrebno je spodbujati občutek pripadnosti k družbi, ustvarjati pozitivno vzdušje (klimo), ustrezno nagrajevati, omogočati napredovanje zaposlenih ter spodbujati etično ravnanje in nagnjenost k zatiranju vsakršnega poskusa prevare.

6 ANALIZA REVIZORJEVIH MNENJ SLOVENSКИH PODJETIJ

Z analizo revizorjevih mnenj nekaterih slovenskih podjetij sem poskušala ugotoviti, ali je trditev, da je tudi med slovenskimi oblikovalci računovodskih izkazov prisotna kreativnost.

Analizirala sem 102 revizijski mnenji, ki so različna od popolnoma pozitivnega. Zavedam se, da raziskava ne predstavlja reprezentativnega vzorca, saj sem pridobila premalo revizijskih mnenj, da bi lahko izpeljala splošno veljavne zaključke, vendar pa ocenjujem, da izsledki analize vseeno predstavljajo dobro smernico, ki lahko nakazuje, kako je s kreativnim računovodstvom pri nas. Izpostavila bi še, da sem se izredno težko dokopala do teh 102. revizorjevih mnenj, saj AJ PES ne kategorizira poslovnih poročil podjetij po vrsti revizorjevega mnenja, zato sem morala pregledati veliko več kot 102. letni poročili, da sem na koncu prišla do 102. poročil, kjer je revizor podal mnenje, drugačno od pozitivnega.

Ker so vsa poročila v tif ali pa v pdf datotekah, je bil prenos s spletne strani AJ PESA zelo dolgotrajen in zamuden. Omejitev pri raziskavi je bilo tudi dejstvo, da ima AJ PES postavljen dnevni limit za posameznega uporabnika pri listanju in kopiranju letnih poročil. Veliko bolj enostavno bi bilo, če bi imel AJ PES bazo podatkov, katera so tista letna poročila, ki imajo revizorjevo mnenje različno od pozitivnega.

V nadaljevanju prikazujem revizorjeve pripombe po posameznih gospodarskih kategorijah. Ker spremembe v posamezni gospodarski kategoriji vplivajo tudi na eno ali več drugih gospodarskih kategorij, bom poleg kategorij, navedenih v naslovu, obravnavala še vplive na druge povezane kategorije.

1. Sredstva

a) Neopredmetena dolgoročna sredstva (NDS)

Pri izkazovanju neopredmetenih dolgoročnih sredstev je revizor 6-krat opozoril na nepravilnosti. Te so bile:

1. neutemeljeno pripoznavanje dolgoročno odloženih stroškov razvijanja kot NDS (1-krat),
2. neutemeljeno pripoznavanje dolgoročno odloženih stroškov poslovanja kot NDS (3-krat),
3. nepravilno izkazovanje dolgoročno odloženih stroškov vlaganj v podjetja v skupini (1-krat) ter
4. neopredmetena dolgoročna sredstva bi bilo potrebno prevrednotiti zaradi oslabitve in prikazati ustrezne prevrednotovalne poslovne odhodke (1-krat).

V vseh navedenih primerih bi podjetja morala zmanjšati vrednost NDS (delno ali pa v celoti) ter v ustreznem znesku prikazati poslovne odhodke. Vpliv, ki bi ga te spremembe imele na poslovni izid, bi bil negativen.

Sklep: Če podjetje v svojih razvidih neutemeljeno pripoznava nekatera neopredmetena dolgoročna sredstva ali pa jih ne prevrednoti zaradi oslabitve, pozitivno vpliva na izkazani poslovni izid, saj izkazuje premalo poslovnih odhodkov ter hkrati previsoka neopredmetena dolgoročna sredstva.

b) Opredmetena osnovna sredstva (OOS)

Pri izkazovanju opredmetenih osnovnih sredstev je revizor 4-krat opozoril na nepravilnosti. Te so bile:

1. izkazovanje med opredmetenimi osnovnimi sredstvi tudi taka, ki so trajno zunaj uporabe (2-krat),
2. krepitev sredstev na previsoko vrednost (1-krat),
3. knjigovodska vrednost nepremičnin je višja, kot je njihova nadomestljiva vrednost, zato bi jih bilo potrebno prevrednotiti zaradi oslabitve, hkrati bi bilo potrebno izkazati ustrezne prevrednotovalne poslovne odhodke, kar bi povečalo izkazano izgubo (1-krat).

V prvem primeru je bila vrednost sredstev napihnjena. Podjetje bi moralo sredstva, ki so bila trajno izločena iz uporabe, izločiti tudi iz knjigovodskih razvidov, ustrezno bi morali znižati vrednost sredstev ter v ustreznem znesku zmanjšati že obstoječe popravke vrednosti oziroma prikazati ustrezne poslovne odhodke.

V drugem primeru je podjetje prevrednotilo v smislu krepitev knjigovodsko vrednost nepremičnine. Podlaga za prevrednotenje je bila cenitev, ki jo je opravil sodni cenilec. Po SRS lahko ugotavljajo pošteno vrednost pooblaščen ocenjevalci vrednosti ali pa podjetje samo, če ima v posebnem pravilniku določen način ocenjevanja vrednosti, ki temelji na slovenskih poslovno-finančnih standardih. Ker pogoji, predvideni v SRS, niso bili izpolnjeni, je revizor presodil, da cenitev ne more biti podlaga za okrepitev in je zato podjetje ne bi smelo opraviti, zato je podjetje izkazalo previsoka sredstva ter ustrezni posebni prevrednotovalni popravek kapitala. Neposrednega vpliva na poslovni izid tu ni bilo.

Sklep: Če podjetje v svojih razvidih neutemeljeno pripoznava nekatera opredmetena osnovna sredstva, lahko pozitivno vpliva na izkazani poslovni izid.

c) Zaloge

Pri zalogah je revizor 9-krat opozoril na nepravilnosti:

1. revizor ne more podati mnenja o resničnosti stanja zalog, ker ni sodeloval pri štetju (4-krat - največkrat zato, ker so sprejeli posel o reviziji po tem, ko je bilo štetje že opravljeno in na osnovi analizirane dokumentacije in izpeljanih revizijskih postopkih, se ni mogel prepričati o verodostojnosti izkazane vrednosti),
2. revizor je ugotovil, da je stanje zalog previsoko izkazano (3-krat). Za ustrezní znesek bi podjetje moralo zmanjšati vrednost zalog ter prikazati ustrezne poslovne odhodke, izkazani dobiček bi se znižal,
3. podjetje med zalogami izkazuje tudi zastarele (1-krat), podjetje bi jih moralo odpisati, za ustrezen znesek zmanjšati zaloge in prikazati poslovne odhodke,
4. v enem primeru je revizor opozoril na nesistematično urejeno stroškovno računovodstvo, zato je vrednost nedokončane zaloge nepravilno opredeljena, enako pa niso pravilno izkazani stroški poslovnega obdobja.

Sklep: Z vrednotenjem zalog lahko podjetje vpliva na stanje sredstev in na poslovne odhodke. Neprimerno izkazovanje stanja zalog lahko preko premalo izkazanih odhodkov pozitivno vpliva na izkazani poslovni izid.

d) Terjatve in popravki vrednosti terjatev

Pri izkazovanju terjatev in oblikovanju ustreznih popravkov vrednosti terjatev je revizor 33-krat opozoril na nepravilnosti. Te so bile:

1. podjetje je izkazovalo terjatve, za katere revizor ni mogel najti osnove za njihovo pripoznavanje (4-krat),
2. podjetje izkazuje v izvorni vrednosti tudi terjatve, ki so starejše od dveh let in bi jih moral odpraviti (1-krat),
3. podjetje ni oblikovalo ustreznih popravkov vrednosti za poslovne terjatve (8 krat); podjetje je moralo v tekočem letu oblikovati popravke vrednosti terjatev tudi za predhodna leta, ko jih niso (1-krat),
4. podjetje ni oblikovalo popravka vrednosti za dvomljive terjatve; če bi ga, bi se povečala izkazana izguba (6-krat),
5. podjetje ni oblikovalo popravka vrednosti za sporne terjatve (8-krat),
6. podjetje ni oblikovalo popravka vrednosti za terjatve do odvisnih družb (5-krat).

Sklep: Podjetje lahko na stanje terjatev vpliva tudi tako, da med njimi izkazuje tudi take, ki so stare in bi jih po svojem poslovniku in po SRS moral odpraviti ali pa vsaj oblikovati ustrezni popravek vrednosti. Tako ravnanje pozitivno vpliva na poslovni izid. Če podjetje ne oblikuje ustreznega popravka vrednosti terjatev, v svojih razvidih izkazuje previsoke terjatve (ter tudi vsa sredstva), hkrati pa pozitivno vpliva na izkazani poslovni izid, saj ni prikazal ustreznih poslovnih odhodkov, ki bi ga zmanjševali.

e) Aktivne časovne razmejitve

Le v enem primeru je revizor opozoril na neutemeljeno prikazovanje aktivnih časovnih razmejitev. Po njegovem mnenju ne obstajajo več razlogi za njihovo pripoznavanje in bi jih podjetje moralo odpraviti ter v ustreznem znesku prikazati poslovne odhodke.

Sklep: Podjetje lahko z odlašanjem odprave aktivnih časovnih razmejitev pozitivno vpliva na izkazani poslovni izid.

f) Finančne naložbe

Revizor je 9-krat opozoril na nepravilnosti pri vrednotenju finančnih naložb. Napake, na katere je opozoril, so:

1. finančne naložbe v odvisne družbe so v knjigovodskih razvidih revidiranega podjetja izkazane po previsoki vrednosti: podjetje bi jih moralo oslabiti zaradi izgub v odvisni družbi (finančne naložbe so bile vodene po kapitalski metodi) (4-krat),
2. izkazane so previsoko: podjetje bi jih moralo oslabiti (2-krat),
3. revidirano podjetje jih izkazuje previsoko: zaradi velike negotovosti glede rešitve spora (ki bi lahko zelo negativno vplival na poslovanje odvisne družbe), bi matična družba morala oblikovati ustrezen popravek vrednosti (2-krat),
4. revidirano podjetje jih izkazuje previsoko: zaradi slabega poslovanja obstaja dvom v poplačljivost celotne naložbe, zato bi bilo potrebno oblikovati ustrezne popravke vrednosti (1-krat).

Sklep: Podjetje lahko z odlašanjem oslabitve (in oblikovanjem ustreznega popravka vrednosti) pozitivno vpliva na izkazani poslovni izid.

2. Obveznosti do virov sredstev

g) Dolgovi

Revizor je pri dolgovih 5-krat opozoril na nepravilnosti:

1. revizor se ni mogel prepričati o njihovem obstoju (4-krat),
2. podjetje v svojih knjigovodskih razvidih ni izkazalo vseh dolgov (1-krat).

Sklep: Če v računovodskih razvidih niso izkazano vsi dolgovi, so bili verjetno opuščeni tudi ustrezni odhodki. Vpliv na poslovni izid je pozitiven.

3. Prihodki

Revizor je pri razvidovanju prihodkov 6-krat opozoril na nepravilnosti:

1. Podjetje je prehitro pripoznalo vse prihodke od prodaje nepremičnin: v prodajni pogodbi so določili, da lastništvo nepremičnine preide na kupca šele ob celotnem plačilu kupnine. Ta je bila plačana v dveh delih (v dveh poslovnih letih). Prodajalec je kljub temu že ob sklenitvi prodajne pogodbe pripoznal celotne prihodke. Revizor je opomnil, da bi prodajalec moral prihodke razmejiti in jih prikazati le v delu, ki se nanašajo na plačano kupnino. Ostalo bi morali prikazati kasneje, ob dokončnem poplačilu kupnine (v naslednjem obračunskem obdobju – naslednje poslovno leto). Izkazani prihodki so bili zaradi tega previsoki (1-krat).
2. Podjetje je v zvezi s prodajo nepremičnine prehitro prikazalo prihodke: v prodajni pogodbi se je kupec zavezal, da bo nepremičnino še dodatno uredil, zaradi česar bodo nastali stroški. Podjetje bi moralo zadržati prihodke v višini ocenjenih stroškov za ureditev nepremičnine (1-krat).
3. Revidirano podjetje je odpravilo rezervacije, ki jih je predhodno oblikovalo skladno z Zakonom o usposabljanju in zaposlovanju invalidnih oseb. Revizor meni, da odprava rezervacij ni bila v skladu z imenovanim zakonom, zato je podjetje neutemeljeno prikazalo poslovne prihodke ter tako pozitivno vplivalo na poslovni izid (2-krat).
4. Ne da bi podal pridržek k mnenju, je revizor opozoril, da je družba zaradi prisilne poravnave izkazala višje prihodke in s tem boljši poslovni izid (2-krat).

Sklep: Podjetja z neustreznim razvidovanjem prihodkov vplivajo na poslovno uspešnost poslovnega leta (ali poslovnih let).

4. Odhodki

Revizor je pri pripoznavanju odhodkov 3-krat opozoril na nepravilnosti:

1. podjetje je prodalo suho marino, vendar so v knjigovodskih razvidih izločili samo zemljišče brez opreme. Pravilno bi morali izločiti še opremo in prikazati ustrezne odhodke. Posledično bi se izkazana izguba še dodatno povečala (1-krat),
2. izkazani so v premajhnem znesku, ker niso oslabili dolgoročnih finančnih naložb v odvisna podjetja (naložbe vodene po kapitalski metodi) (1-krat),
3. vrednost nedokončane zaloge ni primerno oblikovana, zato je vprašljiva višina ustreznih stroškov (1-krat).

Kljub temu, da je revizor samo 3 krat opozoril na nepravilnosti pri razvidovanju in pripoznavanju odhodkov, je potrebno opozoriti, da so odhodki zmanjšanje gospodarskih koristi zaradi zmanjšanja sredstev ali povečanja dolgov, zato lahko vplive na odhodke najdemo pri posameznih sredstvih in obveznostih do virov sredstev.

5. Ostala opozorila

Ostala opozorila, ki jih je revizor podal v svojem mnenju, ne da bi zaradi tega podal pridržek na revidirane računovodske izkaze, so:

1. Problem delujočega podjetja

- kapitalna neustreznost (po Zakonu o finančnem poslovanju podjetij - negativni kapital zaradi kumuliranih izgub; po ZGD neustrezne kapital, ker nižji od zakonsko predpisanega) (12-krat),
- zaradi težav v poslovanju odvisne družbe (3-krat),
- zaradi dlje časa blokirane TRR (1-krat),
- zaradi težavnega poslovanja revidirane družbe (2-krat),
- zaradi negotovosti glede rešitve pomembnih sporov, ki bi lahko ohromila poslovanje družbe (2-krat),
- zaradi težav pri plačevanju obveznosti v dogovorjenem roku (3-krat).

2. Neustreznost strukture virov financiranja

- dolgoročne naložbe so bile financirane s kratkoročnimi viri (2-krat),
- poslovanje je bilo financirano s kratkoročnimi viri (3-krat).

3. Neupoštevanje SRS

- podjetje je upoštevalo stari SRS 35 iz leta 1996 in ne novega iz leta 2002. Po starem SRS 35 je podjetje pripoznalo sredstva, ki jih je prejelo od občine v upravljanje na podlagi ustrezne pogodbe. Podjetje bi moralo ob upoštevanju trenutno veljavnega SRS 35 zmanjšati sredstva, prikazati dodatne obveznosti ter opredeliti vpliv na poslovni izid za dve leti zapored (6-krat).

4. Odkupljeni lastni deleži

- podjetje je imelo na dan odkupa lastnih deležev prenizke rezerve za te namene (2-krat).

5. Nerešeni stečajni postopki

- zaradi dolgotrajnih stečajnih postopkov in zaradi negotovosti glede njihove rešitve, se to odraža na negotovosti glede nadaljnjega poslovanja družb naslednic; možnost financiranja je močno odvisna od razrešitve stečajnih postopkov (1-krat).

6. Razkritja po ZGD

- družba ni podala vseh razkritij, ki jih 65. člen ZGD zahteva (2-krat) (uprava družbe je navedla, da so ta razkritja zanje poslovna skrivnost).

7. Revizor ni revidiral preteklih računovodskih izkazov

- zato ne more podati mnenja o resničnosti stanj, izkazanih v bilanci stanja (6-krat).

Revizor je v dveh primerih podal negativno mnenje o revidiranih računovodskih izkazih. (»Računovodski izkazi niso resnična in poštena slika finančnega stanja gospodarske družbe na dan 31.12....«).

6.1 Sklepne ugotovitve opravljene analize

Iz analiziranih revizorjevih mnenj je mogoče izpeljati, da so najpogostejše napake, ki se pri oblikovanju računovodskih podatkov in informacij v slovenskih podjetjih dogajajo, nanašajo na vrednotenje sredstev in obveznosti do virov sredstev. Z napačnim ali pristranskim vrednotenjem omenjenih gospodarskih kategorij vplivajo na poslovni izid, največkrat v pozitivni smeri.

Težko je izpeljati sklep, da so slovenski računovodski izkazi kreativno preoblikovani, zagotovo pa je marsikatera nepravilnost, na katero je revizor opomnil, posledica kreativnega razmišljanja in poskusa prirejanja računovodskih podatkov z namenom podati izboljšano sliko o poslovni uspešnosti.

Ker je analiza revizorjevih mnenj le eden od možnih pristopov k ugotavljanju kreativnosti na področju računovodstva, bi bilo raziskavo potrebno razširiti s podrobno analizo računovodskih izkazov posameznih družb, v odnosu s posamezno poslovno dejavnostjo ter s primerjavo s sorodnimi podjetji.

Kljub ozkosti moje analize pa menim, da le ta lahko vseeno predstavlja dobro izhodišče za nadaljnje raziskovanje in odkrivanje kreativnega računovodstva med slovenskimi podjetji.

7 ZAKLJUČEK

Poslovna in še posebej računovodska poročila podjetij podajajo informacije o uspešnosti poslovanja ter o načrtih za prihodnost. V računovodskem poročilu so poleg temeljnih računovodskih izkazov podana tudi zakonsko obvezna razkritja in pojasnila k izkazom, ki so pomemben vir dodatnih informacij za vse uporabnike računovodskih izkazov, sedanje in bodoče naložbenike. Zaradi vse večje globalizacije in liberalizacije trga kapitala, bodo naložbeniki svoj kapital prenesli tam, kjer je donosnost večja.

Naložbeniki želijo jasne in nepristranske informacije o uspešnosti poslovanja. Poznati želijo vse pomembnejše dejavnike, ki bi lahko vplivali na uspešnost danega podjetja. Spoštovanje računovodskega načela o resničnem in poštenem prikazovanju naj bi bilo zagotovilo, da računovodski izkazi resnično prikazujejo to, kar se je v nekem obračunskem obdobju zgodilo.

Težnja po harmonizaciji računovodskih pravil se odraža tudi v nacionalnih zakonodajah, ki urejajo računovodsko področje. Tako je slovenski zakon o gospodarskih družbah doživel kar nekaj sprememb in tudi v bodoče jih lahko še pričakujemo. Zaradi tega bodo s prvim januarjem leta 2006 v veljavo stopili že drugič prenovljeni Slovenski računovodski standardi (SRS 2006). V primerjavi s prvimi SRS iz leta 1993 opazimo, da postaja predpostavka o

resničnem in poštenem prikazovanju vse pomembnejša, medtem, ko predpostavka previdnosti ni več omenjena kot temeljna računovodska predpostavka. Prehod od previdnosti k resničnemu in poštenemu prikazovanju pomeni pomemben preskok v računovodskem načinu razmišljanja. Pričakovati je, da bo evropski konservativni računovodski pristop v prihodnosti moral kloniti težnjam po resnični in pošteni sliki. V luči poenotenja računovodskih pravil, načel in zaradi zagotavljanja primerljivosti med računovodskimi izkazi družb, ki delujejo na različnih nacionalnih in mednarodnih trgih, se nacionalne zakonodaje prilagajajo usmeritvam Evropskih smernic (četrti in osmi se neposredno nanašata na računovodstvo). Podjetja, katerih vrednostni papirji kotirajo na tujih borzah, morajo že sedaj pripravljati računovodske izkaze v skladu z mednarodnimi standardi računovodskega poročanja.

Opuščanje načela previdnosti in prehod k resničnemu in poštenemu prikazovanju pomeni dopuščanje večje mere subjektivnosti pri obravnavanju sredstev in obveznosti do virov sredstev. Več subjektivnosti pri vrednotenju gospodarskih kategorij pomeni več prostora za kreativno manipuliranje z računovodskimi podatki v želeni smeri.

V magistrskem delu sem natančno proučila različne tehnike kreativnega manipuliranja z računovodskimi podatki. Večina strokovne literature s področja kreativnega računovodstva izhaja iz Združenih držav Amerike oziroma iz anglo-ameriškega poslovnega sveta, zato ne preseneča, da je največ obravnavanih praktičnih primerov iz omenjenih držav. Verjamem pa, da se kreativno računovodstvo dogaja tudi v Evropi⁷⁴, vendar pojav še ni množično raziskan. Na začetku magistrskega dela sem postavila sem hipotezo, da je kreativno računovodstvo prisotno tudi v Sloveniji. Lotila sem se analize revizorjevih mnenj, ki so različna od pozitivnega. Proučevani vzorec je relativno majhen (102. mnenji), zato pomembnejših splošnih trditev ni mogoče izpeljati. Vsekakor pa vsebina revizorjevih pripomb na revidirane računovodske izkaze daje slutiti, da so nekatera računovodska ravnanja bila preiščljena časovno in vsebinsko načrtovana.

Za slovensko revizijsko stroko se tako odpirajo novi izzivi. Za učinkovito preprečevanje in odkrivanje kreativnega računovodstva bo moral zunanji revizor svoja znanja nadgraditi z novimi, predvsem s področja prava, kriminalistike, kazenskimi postopki ipd. Zagotavljanje revizorjeve neodvisnosti pa je gotovo najpomembnejši dejavnik, ki lahko zagotovi njegovo nepristransko in učinkovito delovanje.

⁷⁴ Primer Parmalat je najbolj znan primer uporabe kreativnega računovodstva v Italiji.

TABELE in SLIKE

TABELE

Tabela 1: Možnosti uporabe kreativnega računovodstva	16
Tabela 2: Nekateri pomembnejši učinki, ki jih lahko dosežemo z uporabo kreativnih računovodskih tehnik.....	34
Tabela 3: Prezgodnje pripoznavanje prihodkov.....	38
Tabela 4: Razmerje med prihodki in terjatvami ter vpliv na število dni vezave za primer podjetja Sunbeam Corp..	39
Tabela 5: Seznam področij, ki jih je potrebno analizirati pri ugotavljanju prezgodnjega ali fiktivnega pripoznavanja prihodkov.....	40
Tabela 6: Podatki o vrednosti premoženja, zgradb in opreme: stanje na zadnji dan poslovnega leta, ki se je zaključilo dne 30.01.1999, oziroma 29.01.2000; podatki so za podjetje Abercrombie and Fitch Co.	49
Tabela 7: Ugotavljanje agresivnega usredstvenja stroškov ter agresivnih amortizacijskih pristopov.	51
Tabela 8: Poslovni prihodki in terjatve do kupcev: njuna medsebojna povezava	54
Tabela 9: Prikaz izračuna stroškov porabe in vrednosti končne zaloge ob uporabi metode zaporednih cen za vrednotenje zalog.....	56
Tabela 10: Prikaz izračuna stroškov porabe in vrednosti končne zaloge ob uporabi metode povratnih cen za vrednotenje zalog.	57
Tabela 11: Vprašanja, na katera si je potrebno odgovoriti pri odkrivanju kreativnosti pri vrednotenju sredstev in obveznosti do virov sredstev.	67
Tabela 12: Stopenjska oblika izkaza poslovnega izida (poenostavljena shema):	70
Tabela 13: Shematski prikaz izkaza finančnega izida (neposredna metoda):	74
Tabela 14: Shematski prikaz izkaza finančnega izida (posredna metoda):	74
Tabela 15: Bistvene razlike med običajno in posebno revizijo.....	81

SLIKE

Slika 1: Različni interesi pri oblikovanju, izkazovanju in razdelitvi poslovnega izida gospodarskih družb.....	11
--	----

LITERATURA IN VIRI

LITERATURA

1. Amat Oriol, Gowthroe Catherine: Creative accounting: some ethical issues of macro- and micro- manipulation.
[Url: <http://www.econpapers.repec.org/paper/upfupfgen/748.htm>]; 28.5.2004
2. Amat Oriol, Gowthroe Catherine, Perramon Jordi: Earnings management in Spain: an assessment of the effect on reported earnings of larger listed companies 1999 – 2001.
[Url: <http://www.econ.upf.edu/docs/cvs/p1135.pdf>]; 10.6.2004.
3. Amat Oriol, Gowthroe Catherine, Perramon Jordi: Manipulation of earnings reports in Spain: some evidence.
[Url: <http://www.econ.upf.edu/docs/papers/downloads/877.pdf>]; 17.9.2005
4. Amat Oriol, Blake John, Oliveras Ester: Variations in national management accounting approaches. [Url: <http://ssrn.com/abstract=199067>]; 19.6.2004.
5. Blake John, Amat Oriol: European Accounting. London: Pitman Publishing, 1993. 244 str.
6. Bratton W. William: Enron and the Dark Side of Shareholder Value. Tulane Law Review, May 2002, Forthcoming. [Url: http://papers.ssrn.com/sol3/delivery.cfm/SSRN_ID301475_code020302630.pdf?abstractid=301475]; 9.6.2004.
7. Brigham Eugene, Daves Phillip; Intermediate Financial Management. Fort Worth: South Western Thomson learning, 2002. 988 str.
8. Brigham Eugene, Daves Phillip; Study guide to accompany Intermediate financial management. Fort Worth: South Western Thomson learning, 2002.
9. Crumbley Larry, Apostolou Nicholas: The Accounting Profession and Financial Statement Fraud. [URL: <http://www.acfei.com/ce-Acctg%20and%20Fraud%20-%20Crumbley2.htm>] 28.5.2004
10. Čoh Marko: Korporacijsko upravljanje, primer Enron in njegova aktualnost v Sloveniji. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 2003. 51 str, 7 pril.
11. Čuček Renata: Prehod od načela previdnosti k načelu poštene vrednosti. Revizor, Ljubljana, 12 (januar 2001), 1, str. 28-41.
12. Hočevar Marko: Kako izboljšati računovodske informacije za poslovno odločanje? Iks, Ljubljana, 30(oktober 2003), 9, str. 14 –27.
13. Horvat Tatjana: Razplet primerov Enron in Worldcom: Poslovodstvo naj bi jamčilo za računovodske izkaze, Etika in revizorjeva neodvisnost. Revizor, Ljubljana, 13 (september 2002), 9, str. 110-123.
14. Hauptman Lidija: Revizorjeva neodvisnost in kodeks upravljanja gospodarskih družb. Revizor, Ljubljana, 15 (junij 2003), 6, str. 48-66.
15. Kelhar Peter: Računovodska etika v spremenjenem poslovnem okolju. Revizor, Ljubljana, 14 (januar 2003), 1, str. 44-61.
16. Klinger Scott, Sklar Holly: Titans of the Enron Economy - The Ten Habits of Highly Defective Corporations. [URL : <http://www.faireconomy.org/press/2002/Enron.pdf>] 2.9.2005.
17. Knez Rajko: Osmo direktiva Sveta EU (direktiva, ki se nanaša na pogoje subjektov, ki želijo opravljati revidiranje). Podjetje in delo. B.k. 25, 3-4, 1999, str. 585-592.
18. Koletnik Franc, Koželj Stanko: Redni in posebni računovodski izkazi. Ljubljana: Zveza računovodij, finančnikov in revizorjev Slovenije, 2005, 373 str.

19. Korošec Bojana: Posebnosti računovodstva malih in srednjih podjetij. Ljubljana: Zveza računovodij, finančnikov in revizorjev Slovenije, 2002, 26 str.
20. Košenina Barbara: Zlom korporacije Enron z vidika poslovne etike. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 2003, 36 str.
21. Mancino Jane: The Auditor and Fraud: SAS no.82 clarifies the auditors responsibilities.
[URL: <http://www.aicpa.org/pubs/jofa/april97/mancino.htm>] 24.8.2005.
22. Mednarodni računovodski standardi. Ljubljana: Zveza računovodij, finančnikov in revizorjev Slovenije, 2001, 1356 str.
23. Melavc Dane, Novak Aleš: Controlling: naloge, napotki, rešitve. Kranj: Moderna organizacija, 2002, 578 str.
24. Melavc Dane, Novak Aleš: Controlling – praktikum. Kranj: Moderna organizacija, 2002, 233 str.
25. Melavc Dane: Gospodarjenje. Koper: Fakulteta za management, 2003, 363 str.
26. Melavc Dane: Gospodarjenje - praktikum. Koper: Fakulteta za management, 2003, 156 str.
27. Mramor Dušan: Teorija poslovnih financ. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 2000, 191 str.
28. Mulford W. Charles, Comiskey E.Eugene: The financial Numbers Game – Detecting Creative Accounting Practices. B.k. John Wiley& sons, Inc. 2002, 395 str.
29. Naser Kamal: Creative Financial Accounting: its nature and its use. New York: Prentice-Hall, 1993, 250 str.
30. Odar Marjan: Poročanje zunanjim uporabnikom računovodskih informacij za leto 2003. Iks, Ljubljana, 31 (januar 2004), 1-2, str. 7-22.
31. Odar Marjan: Uporaba predpostavke previdnosti v različnih državah. Revizor, Ljubljana, 12, 3, 2001, str. 39-63.
32. Odar Marjan: Predpostavka previdnosti ter vrednotenje sredstev in dolgov po poštenu vrednosti. Ljubljana: Zveza računovodij, finančnikov in revizorjev Slovenije, 2003, 326 str.
33. Partnoy Frank: Infectious Greed: How Deceit and Risk Corrupted the Financial Markets. New York: Times Books, 2003, str. 464.
34. Polda Jana: Neodvisnost revizorja. Diplomsko delo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 2003, 35 str.
35. Pucar-Kozmus Marija: Pogledi na svetovanje revizijskih podjetij v strokovni literaturi. Revizor, Ljubljana, 11 (februar 2000), 2, str. 7-22.
36. Richardson Scott, Tuna Irem in Wu Min: Predicting earnings management: The case of earnings restatements.
[Url: http://www.journals_cambridge.org/article_S15667529040023X]; 29.5.2004.
37. Saxunova Darina, Bartkova Alexandra: A New Challenge For the Corporate Leaders, Managers, Accountants and Auditors In the Times of »Enron's Ghosts« Management Challenges in Times of Global Change and Uncertainty: The proceedings of the 9th International Conference on Global Business and Economic Development. Montclair: Montclair State University; Seoul: Hanyang University. 2005, str. 1828-1850.
38. Slovenski računovodski standardi. Ljubljana: Zveza računovodij, finančnikov in revizorjev Slovenije, 2003, 339 str.
39. Taylor Donald, Glezen William: Revidiranje – zasnove in postopki. Ljubljana: Zveza računovodij, finančnikov in revizorjev, 1996. 1078 str.
40. Turk Ivan et al.: Finančno računovodstvo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 1996, 406 str.

41. Turk Ivan: Pojemovnik računovodstva, financ in revizije. Ljubljana: Slovenski inštitut za revizijo, 2000, 1083 str.
42. Turk Ivan, Melavc Dane, Korošec Bojana: Uvod v računovodstvo. Ljubljana: Slovenski inštitut za revizijo, 2004, 599 str.
43. Vezjak Blanka: Razkritja v letnih poročilih. Ljubljana: Zveza računovodij, finančnikov in revizorjev Slovenije, 1998, 245 str.
44. Vidic Ivan, Jazbinšek Miha: Sprenevedanje in bankrot: kdo je kdo v aferi SIB. Ljubljana: Orbis, 2004, 152 str.
45. Vrtač Marijana: Raziskava upoštevanja načela neodvisnosti zunanjega revizorja v Sloveniji. Magistrsko delo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 2004, 74 str.

VIRI

1. Alkalaj Mišo, Žerdin Ali H.: Somrak bogov: Zakaj padajo še nedavno najuspešnejše ameriške korporacije. [URL: <http://www.mladina.si/tednik/200232/clanek/turbo-cap/index.print.html-12>]. 28.05.2004.
2. M.A. Baree: Money Laundering and Frauds – Changing Expectations From Accountants. [URL: <http://www.ifac.org/Library/SpeechArticle.tml?NID=1023137314174201>]; 1.10.2004.
3. Enron Annual Report 2000. Enron Corporation. [Url: <http://www.enron.com/corp/investors/annuals/2000/>], 22.8.2005.
4. Kodeks poklicne etike računovodje. Ljubljana: Slovenski inštitut za revizijo, 1998.
5. Kodeks računovodskih načel. Ljubljana: Slovenski inštitut za revizijo, 1998.
6. Kodeks poklicne etike notranjega revizorja. Ljubljana: Slovenski inštitut za revizijo, 1998.
7. Kodeks poklicne etike zunanjega revizorja. Ljubljana: Slovenski inštitut za revizijo, 1994.
8. Kovačič Darko: Enron – sistematična kriza kapitalizma. Finance, Ljubljana, 25.03.2002, 282, str. 86.
9. Partnoy Frank: Testimony of Frank Partnoy: Professor of Law, University of San Diego School of Law; hearings before the United States Senate Committee on Governmental Affairs, January 24, 2002. [URL: http://papers.ssrn.com/sol3/delivery.cfm/SSRN_ID302332_code020228560.pdf?abstractid=302332]; 27.5.2004.
10. Plešnar Jože: Enronovi energetski potresni sunki. Finance, Ljubljana, 30.11.2001, 218, str. 6.
11. Plešnar Jože: Enronov stečaj največji v ameriški zgodovini. Finance, Ljubljana, 04.12.2001a, 220, str.7.
12. Plešnar Jože: Upniki skušajo rešiti Enron. Ljubljana: Finance, Ljubljana, 5.12.2001b, 221, str.6.
13. Plešnar Jože: Citygroup kupuje glavni del Enrona. Finance, Ljubljana, 27.12.2001c, 235, str.8.
14. Plešnar Jože: Argentina in Enron obremenjujeta banke. Finance, Ljubljana, 11.01.2002, 7, str.9.
15. Plešnar Jože: Enronova godlja vpleta Belo hišo. Finance, Ljubljana, 14.01.2002a, 8, str.8.
16. Plešnar Jože: Enron prizadel knjigovodje. Finance, Ljubljana, 21.01.2002b, 13, str.7.
17. Plešnar Jože: Mož, ki je potopil Enron. Finance, Ljubljana, 27.02.2002c, 39, str.16.
18. Plešnar Jože: Enronov revizor naprodaj. Finance, Ljubljana, 12.03.2002d, 48, str.8.

19. Plešnar Jože: Joseph Bernardino, David Duncan: Kdo je spravil družbo Andersen na kant? Finance, Ljubljana, 18.03.2002e, 52, str.16.
20. PricewaterhouseCoopers, v sodelovanju z Wilmer, Cutler in Pickering: Economic crime Survey, 2003. [URL: <http://www.pwc.com/extweb/insights.nsf/docid/662DCF05C90F69E680256D6E0052125A#global>] 26.8.2005.
21. Radman Bojan: Benfordov zakon. [URL: <http://www.math.hr/~mathe/benford/benford>]; 24.8.2005.
22. Survey of the risk of manipulation of financial statements 2004. [URL: www.kpmg.ca/en/advisory/forensic/manipulationSurvey2004.html]; 22.08.2005.
23. Stiglitz E.Joseph: Kapitalizem po domače à la ZDA. Finance, Ljubljana, 15.02.2002, 52, str. 16.
24. The lessons from Enron. The Economist, London, 7.2.2002, str.12.
25. The European Union On.Line: Commission Recommendation of 16 May 2002 – Statutory Auditors' Independance in the EU: A Set of Fundamental Principles, Official Journal L191, 19/07/2002p.0022-0057. [URL: http://europa.eu.int/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexapi!prod!CELEXnumdoc&lg=en&numdoc=32002H0590&model=guichett]; 27.04.2005.
26. The cure for creative accounting: »Audit firms need to have a strong, independant regulator if another Enron is to be avoided«, says Jay Lorsch. Financial Times, 10.4.2002.
27. The accountancy profession and the fight against corruption. Discussion paper. [URL: <http://www.ifac.org.council/anticorruptionpaper.tmpl>] 19.10.2004.
28. Usenik Boštjan: Propad združitve Enrona in Dynegyja udaril po borzah. Finance, Ljubljana, 30.11.2001, 218, str. 14.
29. Zakon o davku od dohodkov pravnih oseb. (Uradni list RS, št. 17/2005).
30. Zakon o gospodarskih družbah. (Uradni list RS, št. 15/2005).
31. Zakon o revidiranju (Uradni list RS, št. 11/2001)

SLOVAR TUJIH IZRAZOV in KRATIC

- American Institute of Certified Public Accountants (AICPA) – Ameriški inštitut potrjenih javnih računovodskih strokovnjakov
- Accounting standards board (ASB) – odbor za računovodske standarde (v Veliki Britaniji)
- Board of directors - direktorski odbor
- Chief executive officer (CEO) - predsednik in generalni direktor
- Earnings per share (EPS)– dobiček na delnico
- European Commission – (EC) - Evropska komisija
- European Union – EU – Evropska unija
- Executive management - vodilno izvršilno osebje
- Floating price – plavajoča cena
- Committee on Auditing – Odbor za revidiranje
- Certified Public Accountant (CPA) – potrjeni javni računovodja
- Financial Accounting Standards Board (FASB) - odbor za finančno- računovodske standarde (v ZDA)
- Generally Accepted Accounting Principles in the United States (US GAAP) – Ameriški računovodski standardi
- International Accounting Standards (MRS) – Mednarodni računovodski standardi
- International Accounting Standards Board (IASB) – Odbor za mednarodne računovodske standarde
- International Accounting Standards (IAS) – Mednarodni računovodski standardi
- Investment grade – kreditna boniteta na ravni nizko tveganih dolžniških instrumentov
- Junk bond – visoko tvegana obveznica
- Marking-to-market accounting – knjiženje po tržni vrednosti
- Off-balance-sheet-partnership – nekonsolidirano družabniško podjetje
- Percentage-of-completion method – metoda stopnje dokončanosti del
- Special purpose entity – entiteta s posebnim namenom
- Sarbanes-Oxley Act – Sarbanes-Oxleyev zakon
- Security and Exchange commission (SEC) - Komisija za vrednostnice in borze (v ZDA)
- US Generally accepted accounting principles (US GAAP) – splošno sprejeta računovodska načela (v ZDA)
- Whistleblower – oseba, ki je pripravljena razkriti goljufijo